

KÖZGAZDÁSZ FÓRUM

Forum Economic
Economist's Forum

Tartalomjegyzék

MATIȘ DUMITRU – VOLKÁN ILDIKÓ RÉKA

A Balanced Scorecard – a stratégiai irányítás eszköze az információtechnológia világában 3

BALATONI ANDRÁS – BESSENYEI ISTVÁN

A bérek és az infláció kapcsolata Magyarországon 13

KURKÓ IBOLYA

Regionális fejlettségi különbségek a poszt-socialista Romániában 33

CSOMAFÁY FERENC

Exponenciális marketing (könyvbemutató) 55

PÁSZTOR CSABA

Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban – LXIV. rész 57

Fontosabb gazdasági események 59

„Társadalmilag felelős vállalatok” – XVII. Közgazdász Vándorgyűlés 65

Hírek 69

A lap tartalmának román és angol nyelvű kivonata és tartalomjegyzéke 73

A Balanced Scorecard – a stratégiai irányítás eszköze az információtechnológia világában

MATIȘ DUMITRU – VOLKÁN ILDIKÓ RÉKA

Az utóbbi években a vállalkozások gazdasági környezete, a piaci feltételek, a partnerekkel és vevőkkel való kapcsolattartás jelentősen megváltozott. Ugyanakkor változások észlelhetők a vállalatokon belül is a gyártási és üzleti folyamatokat illetően. A korábbi állandóságot felváltotta a változékonyság, a termelésközpontú működés most már marketingorientált. Mindezen változások komoly kihívásokat jelentenek a vállalatukat nyereségesen és versenyképesen irányítani akaró vállalatvezetőknek.

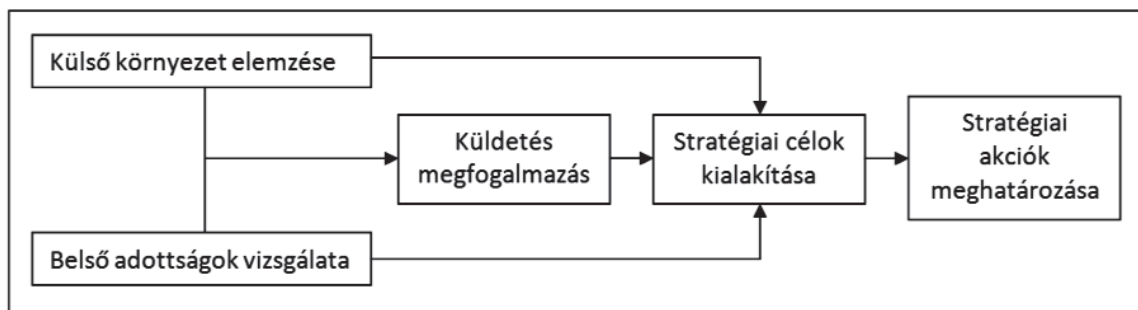
Ahhoz, hogy a környezet változásaihoz való rugalmas alkalmazkodás megtörténhessen, rugalmas és új teljesítményorientált vezetési módszerek jelentek meg, amelyek másfajta irányítást és másfajta vezetői információs rendszert igényeltek, és folyamatos tájékoztatást biztosítanak a vállalatvezetőknek a (1) vállalatban lezajlott folyamatokról, (2) a vállalat rendelkezésére álló erőforrásokról, (3) a vezetői döntések megvalósulásáról, (4) a vállalat és környezete közötti kapcsolatokról és viszonyokról.

Ezen kihívások következtében a vezetői számvitel is innovatív fejlődésnek nézett elébe. Ugyanakkor nemzetközi szinten Robert Kaplan és David Norton amerikai professzorok voltak azok, akik teljesítményértékelő mutatószámrendszert vezettek be. A rendszer bevezetése és alkalmazása után mind az elméleti kutatók, mind a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy segítségével megvalósul a vállalati teljesítményértékelés pénzügyi és nem pénzügyi mutatók használata révén, amelyet sikeresen lehet alkalmazni a szervezetek jövőképeként és stratégiaiájának kialakításánál.

A stratégiáról általában

Napjaink rohanó világában a versenyképesség megőrzéséhez nemcsak rövid és hosszú távú stratégia kidolgozására, hanem annak megvalósítására is szükség van. A stratégia megfogalmazása, kidolgozása és végrehajtása között viszont gyakran jelennek meg áthidalhatatlannak tűnő szakadékok. Ahhoz, hogy ezen szakadékokat sikeresen áthidalják, a jövőképet mindenki számára érthető és végrehajtó akcióként kell megfogalmazni, összhangnak kell léteznie a szervezeti és egyéni célok között, valamint kapcsolatnak kell léteznie a stratégia végrehajtására irányuló akcióprogramok, az erőforrás-elosztással kapcsolatos döntések és a stratégiai prioritások között (Kaplan 2005).

Forrás: Antal et al. 2004. 55.

1. ábra. A stratégiaalkotás racionális tervezési modellje

A fenti ábra alapján is a stratégia kialakításánál, a stratégiai akciók meghatározásánál a környezet elemzéséből, valamint a vállalaton belüli erőforrások elemzéséből indulnak ki. Ugyanakkor a stratégia kialakításában elsősorban a vállalat tulajdonosai által támasztott elvárásokat kell figyelembe venni, de nem lehet megfedkezni arról sem, hogy a vezetők az érdekhordozók széles körének érdekeit is igyekeznek figyelembe venni.

A stratégia kialakítása a következő lépésekben történik (Antal et al. 2004):

- vízió, misszió megfogalmazása;
- vállalati stratégia lefektetése;
- üzletági stratégia levezetése a vállalati stratégiából;
- funkcionális stratégiák származtatása az üzletági stratégiából;
- stratégiai akciók kialakítása;
- programok és projektek tervezése;
- üzleti tervezés;
- éves tervek kialakítása.

Vállalatokon belül a stratégia különböző szinteken létezhet, mint amilyen az átfogó szervezeti stratégia egyes üzleti célok megvalósítása és mások elkerülése, vagy az intenzív belső fejlesztés vagy kutatás új termékek/szolgáltatások kifejlesztése érdekében. Mielőtt eldöntetnék, melyik stratégia sikeres és melyik nem, hipotézisként kell őket kezelni és alá kell vetni különböző elemzéseknek és ellenőrzéseknek. Emiatt szükség van egy keretrendszerre, amelyben a szervezeti célok mentén fejleszteni és menedzselni lehet a stratégiát.

A Balanced Scorecard és a vállalati stratégia közötti kapcsolat

Általában a vállalat átfogó és üzletági stratégiájának kialakításakor ajánlott egy olyan mutatószámrendszer kialakítása is, amely biztosítja a vállalat vezetése számára, hogy a kitűzött stratégiák megvalósulása ellenőrizhető és befolyásolható, megfigyelhető és irányítható legyen. Ez a mutatószámrendszer a Balanced Scorecard (BSC).

A BSC rendszerét eredetileg a vállalkozások teljesítményének mérésére fejlesztették ki, amely utólag igazi stratégiai rendszerré nőtte ki magát, egyensúlyt te-

remtve a vállalkozás pénzügyi, a vevői, a belső üzleti folyamatok, illetve a tanulás és fejlődés nézőpontja között. Ezáltal lehetőség nyílik arra, hogy a vezetőség tisztázza meglátásait és célkitűzéseit, azokat gyakorlatba ültesse, a kapott visszajelzések alapján pedig folyamatosan fejleszteni tudja eredményét és teljesítményét.

A BSC célja, hogy felszámolja a stratégia megvalósulásának fő akadályait (Kaplan & Norton 2000):

- A stratégia és a jövőkép akciókká alakíthatóvá válik;
- A stratégiát összekapcsolja a szervezeti egységek, csoportok és egyének céljaival;
- Megteremti a kapcsolatot a stratégia és az erőforrás-elosztási rendszer között;
- Biztosítja a rövid távú mellett a hosszú távú, stratégiai visszacsatolást is.

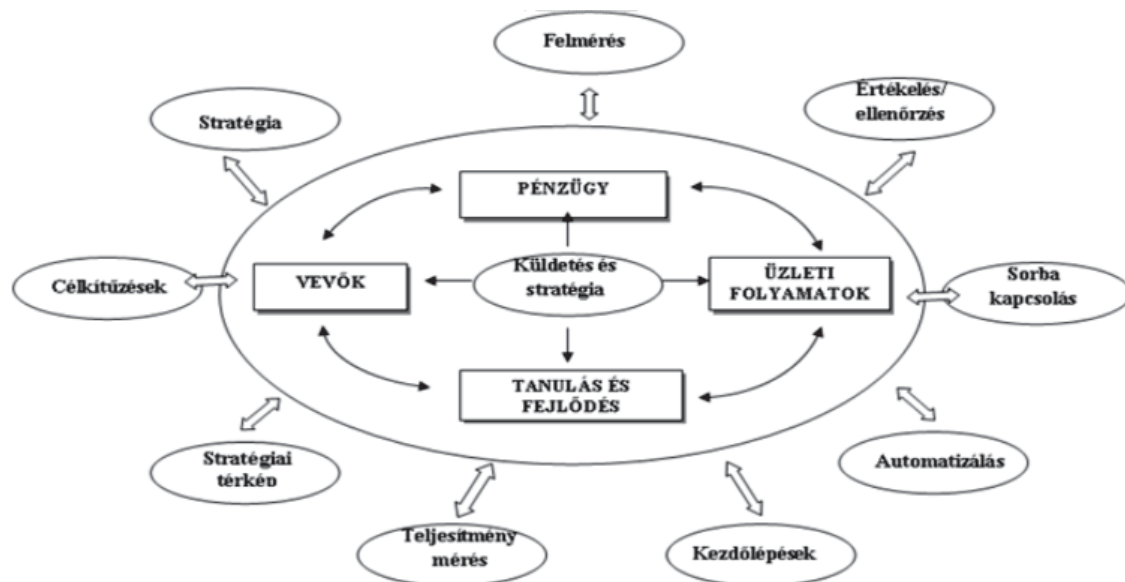
Az eredetileg teljesítménymérő eszköz mára kiegyensúlyozott, teljesítménymutatókon alapuló stratégiai értékelési rendszerré nőtte ki magát, legfontosabb tulajdonságai pedig:

– *Kiegyensúlyozott*, mivel a benne szereplő nézőpontok egyensúlyát igyekszik megteremteni, valamint az objektív és könnyen számszerűsíthető eredménymutatókat és szubjektív teljesítménymutatókat is figyelembe veszi.

– *Teljesítménymutatókon alapuló, stratégiai*, mert a stratégiai célokat és kezdeményezéseket konkrét mérőszámokká fordítja le, amely eljárás következtében a stratégia megvalósul.

– *Értékelési rendszer*: mert a kitűzött célértéket a tényleges teljesítménnyel folyamatosan összeméri, az eltérés elemzése alapján a visszacsatolás megvalósítható.

A Balanced Scorecard a vállalati teljesítményt négy nézőpont szerint szemléli: (1) pénzügyi, (2) vevők, (3) működési folyamatok és (4) tanulás és fejlődés, és lényege az, hogy a vállalat küldetéséből és stratégiáiból vezeti le céljait és mutatóit.

Forrás: Kaplan&Norton 2000

2. ábra. A BSC nézőpontjai és a vállalati stratégia közötti kapcsolat

A mutatószámrendszernek (BSC) két fázisa van: a felépítés és maga a bevezetés. A *felépítési fázis* 6 szakaszra oszlik:

1. szakasz: *Felmérés* – a szervezet alapjainak felmérésére vonatkozik. Általában ide tartoznak a szervezet erősségei, gyengeségei, lehetőségei és a veszélyforrások.

2. szakasz: *Stratégia* – itt kerül kidolgozásra az átfogó üzleti stratégia, az általános stratégiai célok, sémák.

3. szakasz: *Célkitűzések* – az általános üzleti stratégiát kisebb komponensekre bontják le, amelyeket célkitűzésként lehet megfogalmazni.

4. szakasz: *Stratégiai térkép* – ebben a szakaszban jön létre a szervezet átfogó üzleti stratégiájának térképe, amelyben összekapcsolásra kerülnek a stratégiai komponensek és meghatározzák az ezeket mozgató kulcs-teljesítménymutatókat.

5. szakasz: *Teljesítménymérés* – kialakításra kerülnek azok a teljesítmény-mérőszámok, amelyek révén nyomon lehet követni a stratégiai és működési folyamatokat.

6. szakasz: *Kezdőlépések* – meghatározzák azokat a kezdőlépéseket, amelyeket a stratégia sikere érdekében meg kell tenni.

A bevezetési fázis 3 szakaszra tagolódik: (1) automatizálás, (2) sorba kapcsolás és (3) értékelés/ellenőrzés. Mindenképp egy mutatószámrendszer kiépítése a tapasztalatok szerint az embereket új gondolkodásra készíti a szervezettel és a saját munkájukkal kapcsolatban is. A stratégiai tervezésre történő váltás frissítően hat a szervezetre, és rendszerint új gondolkodást követel meg a kialakított és bevezetett eljárások és ügymenetek miatt.

A Balanced Scorecard alkalmazásának eredménye a következőkben mutatkozik meg:

– Rendszerbe foglalt és a vállalkozás eredményességét mérő mutatószámok segítségével vezetői döntést megalapozó információkat szolgáltat.

– Egységes jövőorientáltságot biztosít, segítve ezáltal a vállalkozás irányítását.

– Célorientált és tudatos működést tesz lehetővé, és ezáltal lehetővé válik az érdekeltég és motiváció fejlesztése, az alkalmazottak biztonságérzetének növelése, és innovációra kényszeríti a vállalkozásokat.

– A vállalati stratégia megvalósításának módszertana, a stratégia sikeres végrehajtásának hatékony eszköze.

A Balanced Scorecard és információtechnológia (IT) közötti kapcsolat

A BSC új vezetési rendszerként mindenekelőtt az olyan kritikus folyamatok végrehajtásában nyújt segítséget, mint a jövőkép és a stratégia tisztázása, valamint lefordítása, a stratégiai célok és mutatók összekapcsolása, a tervezés és az elvárások rögzítése, összehangolása a stratégiai intézkedésekkel, a stratégiai visszacsatolás és a tanulás elősegítése. Ezen tevékenységek többségénél viszont szükség van informatikai támogatásra és információtechnológiára (IT) is.

Globalizálódó és digitalizálódó világunkban az információtechnológia (IT) létfontosságú erőforrás a vállalkozások életében. A vállalkozások ipari, piaci vagy üzleti célkitűzéseiktől függően az IT segítséget nyújthat és létfontosságú szerepe lehet a vállalkozások versenyképes stratégiáinak megvalósításában. Mi több, az IT minden vállalkozás alapvető és lényeges infrastruktúrájává vált, segítségével valósul meg az információáramlás, és ő az üzleti folyamatok vezetője (Huang D.& Hu Q. 2007).

Az információtechnológia sok esetben a vállalat fejlődésének fontos eleme. A sikeres vállalatok az informatikát stratégiai sikertényezőként alkalmazzák a versenyben. Az IT-t végeredményben nem kizárólag az üzleti folyamatok követésére használják, hanem hogy bizonyos üzleti folyamatokat másképp, jobban végezzék, mint a versenytársak, ezáltal megkülönböztetve magukat a vevők szemében. Így magasabb ügyfél-elégedettséget érhetnek el, az ügyfelek számára többletértéket tudnak nyújtani. Ráadásul mindezt magasabb bevétel és a költségek leszorítása mellett valósítják meg (Horváth 2004).

Kutatók és gyakorló szakemberek fontosnak tartják az IT – üzleti tevékenység kapcsolatát és egybehangolását. Az üzleti stratégiákból és célkitűzésekből kiindulva az IT-nek sikerül előrevetíteni és előrebocsátani az üzleti és piaci igényeket, és ugyanakkor kijelöli azokat a lehetőségeket és pályákat, amelyek segítségével megvalósíthatóak a vállalkozás stratégiái.

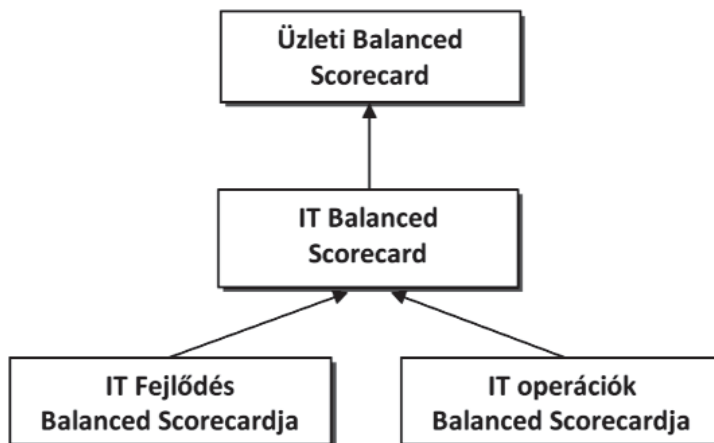
Ahhoz, hogy az IT és üzleti tevékenység integrációja és egybehangolása sikeres legyen, 4 fontos elemre van szükség (Huang D. – Hu Q. 2007):

- az üzleti tervezés és IT tervezés egybehangolása,
- kommunikációs csatornák eredményes és hatékony fenntartása,
- az IT és üzleti tevékenység közötti szoros kapcsolat kialakítása és fejlesztése,
- az egybehangolási kultúra intézményesítése vállalkozáson belül.

A kiegyensúlyozott mutatószámrendszer (BSC) jelentős szerepet játszik az IT és üzleti tevékenység egybehangolási folyamatában. Eredményes és hatékony kommunikációs csatorna szerepét játssza az információtechnológia és üzleti tevékenység között. Nemcsak top-down (felülről-lefele) kommunikációs csatorna, hanem horizontálisan is tartja és erősíti a kapcsolatot, és kommunikál a vállalati részlegeken és osztályokon belül.

A BSC kivitelezési és alkalmazási folyamata kiváló lehetőséget biztosít a vállalat vezetőinek nyílt és folyamatos kommunikációra az üzletről és tevékenységeiről, stratégiákról és ezek hatékony és eredményes megvalósításáról. Az üzleti tevékenység eredményessége tovább függ az IT és a vállalkozás többi részlege közötti kapcsolatoktól is, a közöttük lezajló formális és informális információcserétől.

Forrás: Keyes 2005

3. ábra. A BSC fokozatai vállalati szinten

A BSC informatika- és információtechnológia igényét tekintve eltérőek a vélemények. Vannak, akik a támogatására szolgáló rendszereket – éppen az ideális esetben viszonylag kevés mérőszám miatt – feleslegesnek látják, mások a részterületek informatikai támogatására esküsznek, s egyes helyeken – elsősorban a több üzletágot foglalkoztató, illetve sokrétegű hierarchiában működő nagyvállalatoknál – gyakorlatilag elengedhetetlenek az önálló vagy integrált vállalatirányítási rendszerek részeként is fellelhető BSC-alkalmazások.

Végérvényesen a vállalkozás sikerét az informatika és információtechnológia az üzleti tevékenységgel való szoros együttműködése és információáramlása biztosítja. Az IT és az üzleti tevékenység partnerként kellene együttműködjön ahhoz, hogy közösen birkózzanak meg a vállalkozás problémáival, összevetve tudásukat és ismereteiket. A sikeres együttműködés és egybehangolás titka az üzleti tevékenység és IT közötti tudásmegosztás („shared knowledge”), valamint kölcsönös megértés, tisztelet és bizalom.

Záró gondolatok

Jó dolgokat csinálni és a dolgokat jól csinálni olyan tevékenységet jelent, amely megköveteli a helyes üzleti stratégia kialakítását és a stratégiát szolgáló hatékony működés folyamatos felügyeletét. Minden vállalat rendelkezik stratégiával, de fontos minden olyan területet azonosítani, melyen sikeres maradhat a jövőben. Fontos tudnia, hogy mit akar, s meg kell találnia azon stratégiai területeket, melyeken erősségeit kamatozhatja és a kívánt stratégiai pozíciót nemcsak elérni, de megtartani is képes.

A kiegyensúlyozott mutatószámrendszer (BSC) világszerte nagy sikernek örvend. A Kaplan és Norton szerzőpáros adatai alapján a világon működő nagyobb szervezetek 50–60%-a használja a BSC valamely változatát. Sőt mi több, évente kétszer a Harvard Business School Kaplan professzor irányítása alatt a világ minden tájáról ér-

---

kezett vállalatvezetőket tanít és irányít a BSC alkalmazásáról. Sőt a statisztikák azt mutatják, hogy az elmúlt három évben nőtt a BSC rendszert alkalmazók aránya, most már megközelíti a 70%-ot. Viszont vannak olyan vállalkozások, vállalatvezetők (20–25%), akik hallottak a rendszerről, de még nem vezették be, és mindössze 5–10% az aránya azon vezetőknek, akik még nem hallottak a BSC-ről.

A BSC rendszert inkább az Amerikai Egyesült Államok vállalatai és azok vezetői alkalmazzák inkább, mind kereskedelmi társaságoknál (termelés vagy szolgáltatások területén), mind nonprofit szervezeteknél vagy költségvetési intézmények keretén belül (felsőoktatási intézmények, kórházak). Viszont megfigyelhető a világ más részei felé terjedése is.

A BSC sikeres alkalmazásának jó példája a németországi Daimler Chrysler autógyártó cégcsoport, ahol komoly veszteségeket jeleztek a 2000-es évekre. Viszont amikor lecserélték a régi vezérigazgatót és helyette egy, a BSC rendszert ismerő és alkalmazó személyt alkalmaztak, minden megváltozott. Az új vezetési rendszernek köszönhetően nem csupán létszámleépítés történt, hanem költségcsökkentés is, sikerrel járt a tanulás és fejlődési folyamat is a dolgozók esetében, és sikerült új termékeket dobni a piacra. Tehát a 2000-ben több milliárdos veszteséggel működő vállalkozás 2004-re már nyereséget produkált.

Egy thaiföldi, autógumikhoz szükséges vegyi anyagot előállító vállalkozásnak szintén a BSC rendszernek köszönhetően sikerült a legkisebb költségstruktúrákkal dolgozónak lenni, valamint egy brazil acélipari cég a világ legolcsóbb acéltermelőjévé nőtte ki magát.

A rendszert sikerrel alkalmazták nemcsak a kereskedelmi vállalatoknál, a termelés vagy szolgáltatásnyújtás területén, hanem a bankszektorban is. A Banco Brasilia a BSC-nek köszönhetően jelentősen javított a jövedelmezőségén és tőkemegtérülésén, és az ország 5. legnagyobb bankja maradt.

A BSC rendszert ismerik és sikerrel alkalmazzák Magyarországon is. Nemcsak az üzleti, hanem a közigazgatási, a nonprofit, mezőgazdasági, de akár még a tudományos szféra teljesítménymérésére is jótékony hatása van.

Annak ellenére, hogy a BSC világszinten elterjedt mutatószámrendszer és sikerrel alkalmazzák a nagyvilágban, hazánkban, Romániában, még új fogalom marad. 2007 októberében, egy üzleti találkozó keretén belül, a Horváth&Partners tanácsadói cég előadást tartott arról, hogyan lehet megtenni a lépéseket ahhoz, hogy a BSC alkalmazható legyen hazai vállalkozások esetében is.

A BSC alkalmazásakor nem az országok gazdasági és társadalmi fejlettsége a siker elsődleges záloga, az ok inkább a megvalósítás mikéntjében keresendő. A vállalatvezetők nemcsak azzal kell megelégedjenek, hogy hirtelen profitra tettek szert, vagy hogy jó a piaci elhelyezésük. Meg kell érteni azokat a mechanizmusokat és belső folyamatokat, amelyek eljuttatták őket ezekbe a pozíciókba ahhoz, hogy ellenőrizni lehessen őket és a továbbiakban is nyereséget lehessen generálni.

2005-ben a Horváth&Partners tanácsadói vállalat 120, különböző szektorban tevékenykedő és eltérő méretű, német, osztrák és svájci vállalat közreműködésével készített felmérést a BSC-ről és annak alkalmazásáról, előnyeiről és hátrányairól. A tanulmányból kiderült, hogy a BSC pozitív hatást fejt ki mind az árbevétel és a nyereség alakulására, mind pedig számos pénzügyi mutatószámra is, mint például a minőség és a vevői elégedettség. Ugyanakkor a megkérdezett vállalkozások 80%-a azt állítja, hogy a BSC alkalmazásából származó hasznok meghaladják a használathoz szükséges ráfordításokat.

Úgyszintén a tanulmányban részt vevő vállalkozások 80%-a meg van győződve arról, hogy a BSC sikerrel támogatja a vállalkozási stratégia megvalósítását, előtérbe helyezve az ezzel kapcsolatos kompetenciákat. Újdonságnak számít az is, hogy egyre több vállalkozás használja a mutatószámrendszert már a stratégiaalkotási folyamat kezdeti fázisában, valamint hogy a BSC és a stratégiai térképek fontos alkotóelemei a stratégiai menedzsment folyamatoknak.

Ami a mutatószámrendszer IT-támogatottságát illeti, fontos megjegyezni, hogy a megkérdezett vállalatok 74%-a még mindig Excel vagy Access megoldásokkal és technológiákkal dolgoznak, viszont mégis kevesen (csupán 11%) vannak megelégedve ezekkel a támogatásokkal. Az informatikusoknak még nem sikerült teljes mértékben egybehangolni és megfelelő megoldásokat találni arra, hogy kellőképpen eligazodjanak az adatrengetegben, viszont az IT-szolgáltatók a lemaradás behozására törekednek.

Tehát a gyakorlat is azt mutatja, hogy a Balanced Scorecard alkalmazása dinamikusan fejlődött, nagy népszerűségnek örvend világszerte, és a felhasználók is rendkívül elégedettek.

A BSC nemcsak taktikai vagy operatív mutatószámrendszer, hanem stratégiai menedzsmentrendszernek is tekinthető (Kaplan–Norton 2000), amellyel hosszú távon meghatározható a kívánt stratégia. Az ügyfélkapcsolatok, valamint a munkafolyamatok közötti időmegosztás javítását, illetve optimalizálását s ehhez az alkalmazotti kompetenciák, az információs rendszerek és IT folyamatos fejlesztését a teljesítménynövelés mozgatórugójaként alkalmazó BSC az idők folyamán mind szélesebb perspektívába helyeződött. Összehangolva a rövid és hosszú távú szemléleteket, a stratégia valóra váltásának tényezőire irányítja a figyelmet, és a szervezeti egységek és dolgozók számára érthetővé teszi, hogy miként járulhat a vállalkozás sikeréhez.

Végül pedig az informatika és információtechnológia is fontos szerepet játszik, hisz vállalaton belül az eszközök és erőforrások stratégiának megfelelő alkalmazását és ellenőrzését biztosítja, ugyanakkor az IT a költségek csökkentéséhez is vezethet. Emiatt ajánlott innovatív informatikai megoldásokat találni, a meglévő alkalmazásokat harmonizálni és aktualizálni a piac és a környezet kérelmeivel, valamint az alkalmazások és egyéb IT-erőforrások üzemeltetése.

Irodalomjegyzék

Antal M. Z. – Balaton K. – Drótos Gy. – Tari E. 2004. *Stratégia és szervezet*. KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest

Horváth P. 2004. Az IT stratégia a sikeres informatikai controlling előfeltétele. *IM – Information Management & Consulting, Information multimedia communication AG*, Saarbrücken szaklap XIX. évfolyam, 4. szám.

Huang C.D. – Hu Q. 2007. Achieving IT-Business Strategic Alignment via Enterprise-Wide Implementation. *Information Systems Management*; Spring 2007; 24, 2; pg. 173

Kaplan R. – Norton D. 2000. *Balanced Scorecard*. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest

Kaplan R. – Norton D. 2001. Transforming the Balanced Scorecard from Performance Measurement to Strategic Management: Part I. *Accounting Horizons*, Vol. 15, No. 1, March, pp. 87–104.

Keyes J. 2005. *Implementing the IT Balanced Scorecard: Aligning IT with Corporate Strategy*, Auerbach Publications Taylor&Francis Group

Miyake D. 2002. Implementing Strategy with the Balanced Scorecard: An Introduction to the Strategy-Focused Organization, *DMReview Magazine* October

Perényi Á. 2004. *Vállalati stratégia és teljesítménymérés*. Fialat regionalisták IV. Országos konferenciája, Szécheny István Egyetem

Horváth&Partners 2005. *Balanced Scorecard tanulmány*

www.controllingportal.hu

www.balancedscorecard.org

www.iir-hungary.hu/!site/downloads/sajto/Prim_kaplan.pdf

A bérek és az infláció kapcsolata Magyarországon*

BALATONI ANDRÁS – BESSENYEI ISTVÁN

A nominálbérek és az infláció közötti kapcsolat a közgazdaságtan régóta vizsgált összefüggései közé tartozik. Arra teszünk kísérletet a tanulmányban, hogy elméletileg megalapozzuk a két változó kapcsolatát, majd a legfontosabb eredményeket egy regressziós egyenletbe integráljuk. Az ehhez felhasznált eszköz a Blanchflower és Oswald (1994) által bevezetett bér-görbe. Arra az eredményre jutunk, hogy mind a béremelkedés növekedési rátájának, mind a bérhányadnak az emelkedése növeli a fogyasztói árindex dinamikáját, azaz a bérinfláció megfigyelhető a magyar gazdaságban 2001 és 2007 harmadik negyedéve közötti időszakban. A kapott összefüggés törvényszerűségét azonban mind a mikro-, mind pedig a makroszintű elemzés csak a termékpiac keresleti oldalán fennálló mennyiségi korlát, illetve negatív output-rés fennállása esetén támasztja alá.

A 60-as, 70-es években az infláció elsődleges okaként a nominálbéremelkedést, illetve a bér-ár spirált jelölték meg olyan neves közgazdászok, mint Paul Samuelson, James Tobin vagy Arthur Okun (Nelson–Schwartz 2008). A hangsúly később Friedman és a monetarizmus előretörésével áttolódott a keresleti tényezőkre, azonban a bérek és az áremelkedés közötti kapcsolat továbbra is elfogadott tétel maradt. Ezzel szemben Hess és Schweitzer (2000) empirikus tanulmányukban megkérdőjelezi a béremelkedés inflációs hatását, és vizsgálataik során arra a megállapításra jutnak, hogy a fogyasztói árindex határozza meg a nominálbér növekedésének a rátáját, és nem fordítva.

Tanulmányunkban először áttekintjük az infláció és a nominálbér kapcsolatát meghatározó legfontosabb mikro- és makroszintű összefüggéseket. Megmutatjuk, hogy sem a nominálbér, sem pedig a nemzeti jövedelem bérként kifizetett hányadának emelkedése nem gyakorol egyértelmű hatást az árszínvonalra. Levezetjük azokat a feltételeket, melyek fennállása esetén a nominálbér, illetve a bérhányad növekedése inflációt eredményez. Az első szakaszban mikroökonómiai alapokon elemezzük a nominálbér emelkedésének árfelhajtó hatását. Ezután áttérünk makroszintre, és bemutatjuk, hogy az újklasszikus, illetve újkeynesi közgazdaságtanban a bérek és az infláció miképpen kapcsolódnak össze. Az ezután következő empirikus elemzés első lépéseként, Hess és Schweitzerhez (2000) tanulmányához hasonlóan, az oksági kapcsolatokat térképezzük fel, majd ennek segítségével specifikálunk egy regressziós egyenletet, melynek az alapja a hagyományos visszatekintő várakozásokkal kiegészí-

*A szerzők köszönetet mondanak az ECOSTAT munkatársainak, személyesen is *Adamecz Annának*, *Cserhádi Ilonának*, *Gáspár Tamásnak*, *Takács Tibornak* és *Tóth G. Csabának* tanácsaikért, valamint a korábbi verziókhoz fűzött értékes megjegyzéseikért. A tanulmány a szerzők saját véleménye, és nem feltétlenül tükrözi az ECOSTAT KSKI hivatalos álláspontját. Az itt leírtakért kizárólag a szerzőket terheli felelősség.

tett Phillips-görbe, valamint a bér-görbe. A Blanchflower és Oswald (1994) könyvében részletesen ismertetett utóbbi összefüggés mikroökonómiai megalapozását követi a negyedéves gyakoriságú, magyarországi adatokon alapuló regressziós vizsgálat.

Megmutatjuk, hogy mind a nominálbér, mind pedig a bérhányad növekedése az árszínvonal emelkedését eredményezi. A mikro- és makroszintű összefüggések alapján az is kiderül, hogy ennek oka az, hogy a kibocsátás elmarad annak potenciális nagyságától, illetve a vállalatok a termékpiac keresleti oldalán mennyiségi korlátokba ütköznek.

A bérinfláció mikroökonómiai alapjai

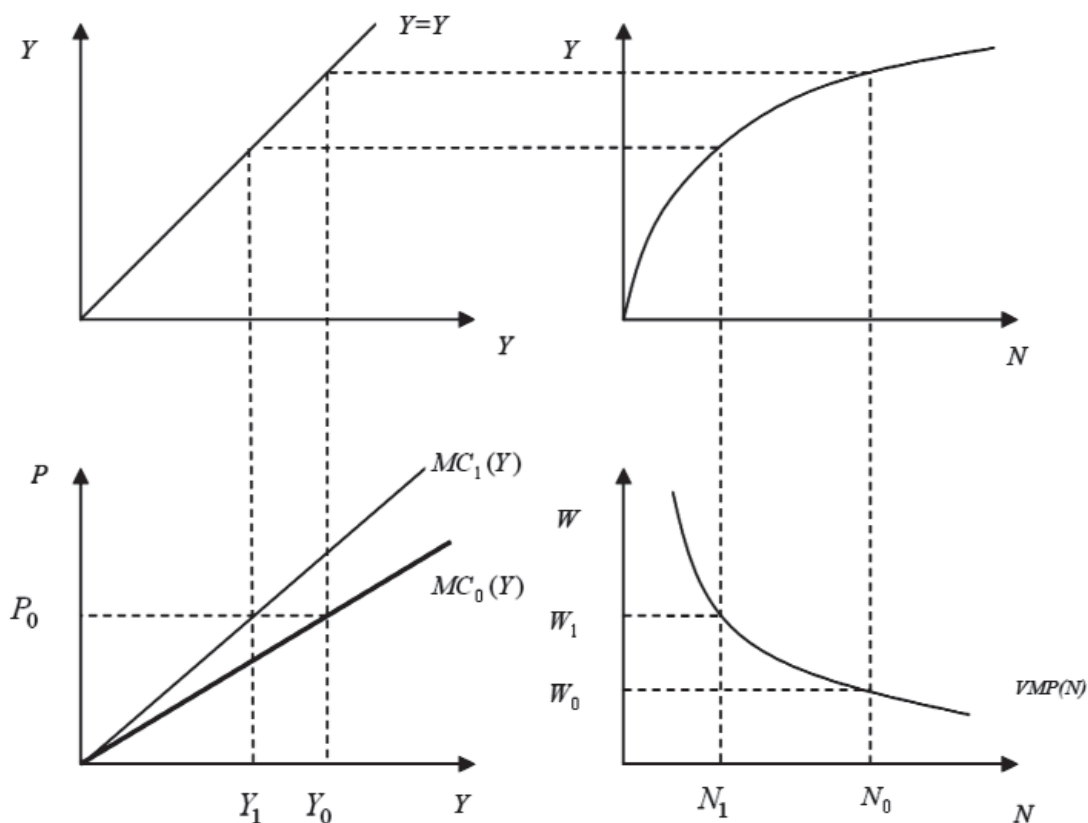
Mivel az empirikus vizsgálatához rendelkezésre álló idősor meglehetősen rövid, vizsgáladásainkat ebben a szakaszban is rövid távra korlátozva, a technológiát és a tőkeállományt változatlanak tételezzük fel. Célszerű az elemzést a tökéletes verseny feltevésével kezdeni. Ekkor mind az ár, mind pedig a nominálbér színvonala exogén adottság a reprezentatív vállalat számára. Azt vizsgáljuk, hogy a nominálbér emelkedésének milyen hatása van a termelés határkötségére, mivel ennek emelkedése esetén csak magasabb termékár mellett gazdaságos változatlan mértékű output előállítás. A profitmaximumot biztosító foglalkoztatási szint meghatározása során a magasabb nominálbér a munka határtermékértékének növelését teszi szükségessé. Ez a foglalkoztatás csökkentése révén valósítható meg, ami a termelés visszaeséséhez vezet. A termelés visszaesése csökkenti a határkötséget, a nominálbér emelkedése azonban növeli azt. A két hatás eredőjének meghatározásához induljunk ki a reprezentatív vállalat termelési függvényéből! Legyen ez a következő: $Y = AK^\alpha N^\beta$. Az egyszerűbb írásmód érdekében legyen a technológiai paraméter és a tőkeállomány is egységre normált, ekkor a következő összefüggést kapjuk: $Y = N^\beta$. Feltesszük továbbá, hogy $0 < \beta < 1$, azaz a munka hozadéka csökkenő. A profitmaximumot biztosító foglalkoztatási szint a szokásos határtermelékenységi feltétellel határozható meg: $P\beta N^{\beta-1} = W$, ahol az egyenlet bal oldalán a munka határtermékértéke, a jobb oldalon pedig a nominálbér szerepel. Ebből a foglalkoztatás optimális szintje: $N = (\beta P / W)^{1/(1-\beta)}$, és rögtön látszik, hogy a nominálbér növekedése esetén a munkakereslet csökken. Behelyettesítve a termelési függvénybe, azt kapjuk, hogy a reálbér a következők szerint határozza meg a kibocsátást:

$$(1) \quad Y = \left(\frac{\beta P}{W} \right)^{\frac{\beta}{1-\beta}} \quad (1)$$

Másrészt a változókötség-függvény: $VC(Y) = WY^{1/\beta}$, amiből a határkötségfüggvény $MC(Y) = WY^{(1-\beta)/\beta} / \beta$ alakban adódik. Behelyettesítve az (1) egyenletet kapjuk, hogy $MC(Y) = P$, amiből $\partial MC / \partial W = 0$. A határkötség kibocsátás-csökkenés következtében fellépő visszaesése tehát éppen megegyezik a magasabb nominálbér határkötséget emelő nagyságával, így a két hatás eredője zérus. A nominálbér emel-

kedése ezek szerint nem eredményezi a határkötség emelkedését, és így magasabb árszínvonalat sem, mivel a vállalat a bérszínvonal emelkedéséhez a termelés csökkentése révén alkalmazkodik. Ezek szerint a nominálbér emelkedésének nincs inflációt gerjesztő hatása.

Az elmondottakat az 1. ábra szemlélteti, melyen a foglalkoztatás az N_0 szintről N_1 -re esik vissza, a kibocsátás pedig Y_0 -ról Y_1 -re. A határkötség függvénye felfelé tolódik, $MC_0(Y)$ -ről, $MC_1(Y)$ -ra. Mint látható, az árszínvonal mindeközben megmarad P_0 értéken, így a jobb alsó koordináta-rendszerben a munka határtermékérték függvényének görbéje is helyben marad.

1. ábra. A nominálbér növekedésének árszínvonalra kifejtett hatása egyensúlyi árak esetén

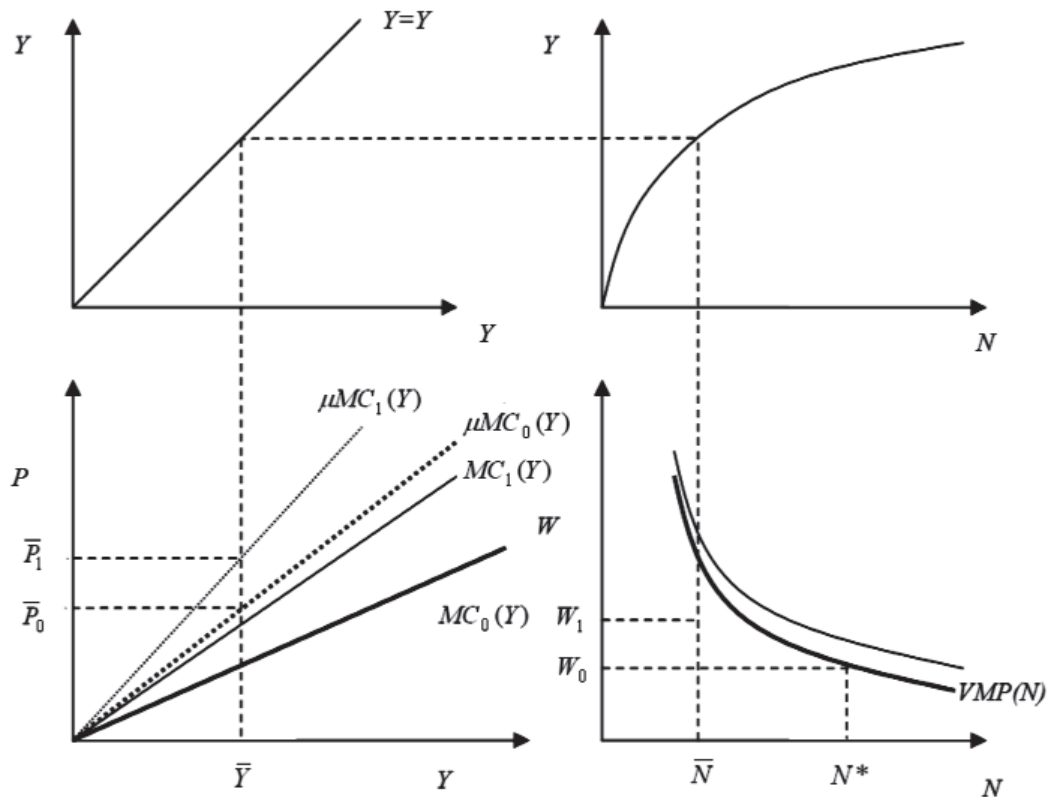
Más a helyzet azonban, ha tökéletes verseny helyett azt tesszük fel, hogy a piaci elégtelenségek következtében a reprezentatív vállalat a termékpiacon egy $\bar{Y} < Y_0 < Y_1$ mennyiségi korláttal találja szembe magát (2. ábra). Ez megakadályozza a profitmaximumot eredményező foglalkoztatási szint (N^*) megvalósítását, így a nominálbér a munka határtermékértéke alatt marad, ezért a nominálbér növekedésének nincs hatása a foglalkoztatásra. A határköstéggörbe azonban most is magasabb helyzetbe tolódik ($MC_0(Y)$ -ről $MC_1(Y)$ -ra), ezért a határkötség nő. Mivel a reprezentatív vállalat

lat ebben az esetben haszonkulcsos árképzést alkalmaz, a határkötség növekedése az árszínvonal emelkedését vonja maga után. Feltesszük, hogy a kereslet árrugalmassága konstans, ekkor a haszonkulcs is állandó. Pontozott vonallal jelölve a haszonkulccsal növelt határkötség függvényét, az árszínvonal $\bar{P}_0$ -ról $\bar{P}_1$ -re nő. Megjegyzendő, hogy az árszínvonal növelésével a munka határtermékérték-függvénye is fölfelé tolódik, ennek azonban a munkakereslet szempontjából nincs jelentősége, az marad a korábbi $\bar{N}$ szinten. Hasonló eredményt mutat az algebrai elemzés is. A termelés határkötsége most: $MC(Y) = W\bar{Y}^{(1-\beta)/\beta} / \beta$. Legyen a határkötséggel arányos haszonkulcs μ konstans, ekkor a reprezentatív vállalat termékének ára: $MC(Y) = \mu W\bar{Y}^{(1-\beta)/\beta} / \beta$, amit a nominálbér szerint deriválva,

$$\partial MC / \partial W = \mu \bar{Y}^{(1-\beta)/\beta} / \beta > 0.$$

Az iménti gondolatmenettel szemben természetesen felvethető, hogy a magasabb nominálbér a reprezentatív vállalattal szemben a termékpiacon fennálló mennyiségi korlát emelkedéséhez vezethet, azaz $d\bar{Y} / dW > 0$. Ekkor azonban a határkötségfüggvény deriváltja szintén pozitív:

$\partial MC / \partial W = \bar{Y}^{(1-\beta)/\beta} / \beta + W \cdot d\bar{Y} / dW > 0$. A magasabb nominálbér inflációgerjesztő hatása most még erősebb, mert a mennyiségi korlátozást mellőző esettel szemben a termelés ezúttal nem csökken, hanem növekszik.

2. ábra. A nominálbér növekedésének árszínvonalra kifejtett hatása nem-egyensúlyi árak esetén

A mikroszintű elemzés tehát azt mutatja, hogy a nominálbér növekedése abban az esetben nem eredményez magasabb árszínvonalat, ha a vállalatok a termékpiacon tökéletesen rugalmas keresletet érzékelnek, illetve nem ütköznek mennyiségi korlátba. Ellenkező esetben azonban a nominálbér emelkedésének inflációgerjesztő hatása van. A következő szakaszban a makroökonómia néhány fontosabb eredményére támaszkodva vizsgáljuk a bérek és az infláció közötti kapcsolatot.

A Lucas-féle kínálati függvény és a Phillips-görbe

Feltesszük, hogy a termelés technológiai lehetőségeit továbbra is az $Y = N^\beta$ aggregált termelési függvény határozza meg. A munkakínálat alakulását az $N^s = D \cdot W / P^e$ összefüggés írja le, ahol $D > 0$ a háztartások munkapiaci viselkedését számszerűsítő paraméter, továbbá az újklasszikus elveknek megfelelően a munkavállalók az árszínvonalat anticipálni kénytelenek. Logaritmálva a munkakínálati függvényt és a logaritmált változókat kisbetűvel jelölve kapjuk, hogy: $n^s = d + w - p^e$. A munkakeresleti függvényt az optimális foglalkoztatás előző szakaszban tárgyalt háttértermelékenységi összefüggéséből kapjuk: $N^d = (\beta P / W)^{1/(1-\beta)}$. Ezúttal is logaritmáljuk az egyenletet: $n^d = (\ln \beta + p - w) / (1 - \beta)$. A munkapiac megtisztulása esetén $d + w - p^e = (\ln \beta + p - w) / (1 - \beta)$, amiből a nominálbér egyensúlyi szintjének logaritmususa: $w = [\ln \beta - (1 - \beta)d + (1 - \beta)p^e + p] / (2 - \beta)$. Ezt behelyettesítve a logaritmált munkakínálati függvénybe, az egyensúlyi foglalkoztatás logaritmususa: $n = [\ln \beta + d + p - p^e] / (2 - \beta)$. Felhasználva az $y = \beta n$ logaritmált termelési függvényt és átrendezve, kapjuk, hogy: $y = \beta(\ln \beta + d) / (2 - \beta) + \beta(p - p^e) / (2 - \beta)$. Bevezetve az $y^* = \beta(\ln \beta + d) / (2 - \beta)$ és a $c = \beta / (2 - \beta)$ jelöléseket, a Lucas-féle kínálati függvény sztochasztikus zavarokat figyelmen kívül hagyó alakját kapjuk: $y = y^* + c(p - p^e)$, ahol a zárójelben a logaritmált árszínvonal anticipációs hibája áll. Figyelembe véve, hogy ez jól közelíti az inflációs várakozások hibáját, $p - p^e \approx \pi - \pi^e$. Egyenletünket ennek felhasználásával átrendezve a Phillips-görbe összefüggéséhez jutunk:

$$\pi = \pi^e + \frac{1}{c}(y - y^*). \quad (5)$$

A zárójelben a tényleges és potenciális kibocsátás logaritmusának eltérése, azaz az output-gap szerepel.

A tisztázandó kérdés természetesen most is ugyanaz, mint az előző szakaszban: a nominálbér növekedése az infláció erősödését eredményezi-e? Erre az (5) egyenlet nem ad választ. Nem is adhat, mert az újklasszikus gondolati rendszerben a nominálbér felveszi egyensúlyi értékét, s ezt az egyensúlyi értéket az (5) egyenlet levezetése során meg is határoztuk. Mivel tehát a nominálbér a modell endogén változója, annak exogén növekedése nem értelmezhető. Felidézve azonban a c paraméter definícióját, látható, hogy a zárójel előtti konstans a következő alakban írható fel: $2 / \beta - 1$, ahol β a munka parciális termelési rugalmassága, ami a reálbér és a

munka határtermelékenységének egyenlősége esetén¹ egyúttal bérhányadként is értelmezhető. A termelési technológia megváltozása pedig a munka parciális termelési rugalmasságát módosítva a bérhányadra is hatással van. A széntüzelésről földgáztüzelésre történő áttérés például kevésbé munkaigényes technológia lévén, a munka parciális termelési rugalmasságának, és így a bérhányadnak a csökkenését eredményezi. Mindezek alapján az (5) egyenlet alkalmasnak tűnik annak tisztázására, hogy a bérhányad emelkedése miként érinti az inflációt. A válasz az output-rés előjelétől függ. Pozitív kibocsátás-rés esetén a magasabb bérhányad az infláció mérséklődését eredményezi, negatív output-gap esetén pedig fordított a helyzet. Mivel pedig a negatív output-gap realitása éppúgy nagyobb, mint az előző szakaszban említett nem tökéletesen árrugalmas keresleté, az eddigi elemzés a nominálbér, illetve a bérhányad emelkedésének inflációs hatására enged következtetni.

A Phillips-görbében szereplő output-gap együtthatójának iménti elemzése azzal az előnnyel járt, hogy rávilágított a bérhányad és az infláció összefüggésére. Hátránya ugyanakkor, hogy annak változását a munka parciális termelési rugalmasságától, tehát egy technológiai tényezőtől teszi függővé. A jelen szakasz további részében igyekszünk elvonatkoztatni a technológiai adottságoktól. Ennek megfelelően a munka parciális rugalmasságát jelölő β paraméter értékét a bérhányadtól független konstansnak tekintjük.

A 2. ábrán látható, hogy változatlan kibocsátás mellett is bekövetkezhet az árszínvonal emelkedése, ha a termelés határköltségét a magasabb nominálbér növeli. Ennek megfelelően az imént mondottakon túlmenően is problematikusnak tűnik az újklasszikus megközelítésmód. Ez ugyanis figyelmen kívül hagyja, hogy az árszínvonal alkalmazkodását nem a walrasi árverező biztosítja, hanem a monopolisztikusan versenyző vállalatok, melyek Calvo (1983) feltevése szerint egy adott periódusban $\theta > 0$ valószínűséggel képtelenek a korábban meghatározott termékár megváltoztatására. Az árak ebből adódó rugalmatlan alkalmazkodása következtében a Phillips-görbe (5) formulája helyett Gali és Gertler (1999) az alábbi egyenletet vezetik le:

$$\pi = \pi^e + \lambda \cdot \hat{c}, \quad (6)$$

ahol $\lambda = (1 - \theta)(1 - \delta\theta) / \theta$, δ a diszkonttényező, $\hat{c}$ pedig a reprezentatív vállalat határköltségének relatív eltérése a zérus output-gap mellett adódó értéktől. A határköltség és kibocsátás-rés között fennálló összefüggést Rotemberg és Woodford (1997) cikke ismerteti, feladatunk most a határköltség és bérhányad között fennálló kapcsolat tisztázása. Láttuk, hogy az $Y = N^\beta$ termelési függvényből az $MC(Y) = WY^{(1-\beta)/\beta} / \beta$ határköltségfüggvény adódik. Figyelembe véve egyszerű termelési függvényünket, megmutatható, hogy $Y^{(1-\beta)/\beta} = N / Y$. Ezt az összefüggést felhasználva, a nominális határköltség $MC = W \cdot N / (\beta \cdot Y)$ alakban írható fel. Mindkét oldalt elosztva az árszínvonallal, a reál-határköltségre az alábbi összefüggést kapjuk:

¹ Sztochasztikus zavarok hiányában ez az egyenlőség a piacok megtisztulásából automatikusan következik.

$$mc = \frac{MC}{P} = \frac{1}{\beta} \cdot \frac{W \cdot N}{P \cdot Y},$$

ahol a jobb oldali második tényező a bérhányad. Azt kaptuk tehát, hogy a reál-határkötség egyenesen arányos a bérhányaddal. Ugyanakkor a bérhányad is felbontható a reálbér és a munka átlagtermelékenységének a hányadosára.

Mivel célunk azon nagyságok azonosítása, melyekről feltehető, hogy az infláció alakulásában szerepet játszanak, a (6) összefüggés, valamint a határkötség és bérhányad kapcsolatáról mondtunk alapján azt kapjuk, hogy az alábbi tényezőket kell figyelembe venni inflációs folyamat magyarázata során:

1. az inflációs várakozások,
2. az árváltoztatási lehetőség felmerülésének valószínűsége,
3. a nominálbér alakulása,
4. a munkatermelékenység megváltozása,
5. a bérhányad.

Mivel sem az inflációs várakozásokból, sem pedig az intézményi adottságokból fakadó hatások elemzése nem célunk, a továbbiakban az első két tényezőtől eltekin-tünk. A többi tényező hatásának mikro- és makroökonómiai alapjait tisztáztuk. A következő feladat az ok-okozati összefüggések irányának meghatározása.

Az adatok és a köztük fennálló oksági kapcsolatok

Ebben a szakaszban azt vizsgáljuk meg, hogy van-e az inflációra vonatkozó elői-dejű információ a bérhányad, a nominálbér, valamint a munka átlagtermelékenysé-gének idősoraiiban. A vizsgálat negyedéves frekvenciájú magyarországi adatokon alapul, melyek 2001 első negyedétől 2008 első negyedévéig állnak rendelkezésre, és a szezonális hatásoktól tisztítottak.² A megfigyelések száma igen kicsi, azonban a minta elemszámának a bővítése komoly problémákat vet fel. A 2001 előtti időszakban a monetáris horgony szerepét az árfolyam töltötte be, az inflációs célkövetés rendszere Magyarországon csak hét éves múltra tekint vissza.³ 1995 és 2001 között a forintot folyamatosan leértékelték a valutakosárral szemben, és ez a hatás az ár-emelkedés ütemét jelentősen befolyásolta.

A megfigyelésszám emelésének másik módja a havi frekvenciájú becslés elvég-zése, azonban számos mutató esetében (például a GDP-nél) a szükséges adatok csu-pán negyedéves gyakorisággal állnak rendelkezésre, az interpoláció technikájának alkalmazása pedig módszertani szempontból aggályos.

A fogyasztói árindex vizsgálatát nehezíti, hogy a 2001–2008-ig terjedő időszakban a forgalmi adók többször változtak. Ennek a hatásnak a kiszűrésére a jegybank 2003 óta publikálja a változatlan adótartalmú árindexet. Az elemzés során ezzel a muta-

² Az adatok alakulását az A. Függelék mutatja be. A szezonális tisztítást a Census 12 Final Trend szű-rőjével végeztük el.

³ Csermely (2006) részletesen elemzi az inflációs célkövetés magyarországi rendszerét.

tóval helyettesítjük a negyedéves inflációs rátát, ami az előző negyedév bázisán mutatja az átlagos árszínvonal-változást.

A bérhányad kiszámításához az alkalmazottak számát, a bruttó nominális átlagbéreket és a GDP-t használjuk fel. A nominális nagyságok 2001. első negyedévi árakra vannak transzformálva, hogy ezáltal elkerülhető legyen az álkorreláció.⁴ Az adatok forrása a Központi Statisztikai Hivatal on-line adatbázisa, valamint a Magyar Nemzeti Bank weboldala.

A Granger-próbák eredményei a B. Függelékben találhatóak. Látható, hogy egy késleltetés esetén mind a bruttó bérek, mind a bérhányad, mind a termelékenység előidejű információt hordoz a negyedéves fogyasztói árindexre vonatkozólag, azaz ezek a változók Granger értelemben okozzák a negyedéves fogyasztói árindexet.

A következő szakaszban a legfontosabb változókat igyekszünk egy empirikus vizsgálatra is alkalmas modellbe integrálni. Az ehhez felhasznált eszközök a bér-görbe és a Phillips-görbe.

A bér-görbe és a Phillips-görbe közötti kapcsolat

A bér-görbe a munkanélküliségi ráta és a reálbér szintje között fennálló kapcsolatot leíró függvény. Blanchflower és Oswald (1994) paneladatokon végzett becslései azt mutatták, hogy a meredeksége negatív, azaz a munkanélküliség emelkedésével a reálbér csökken. A 90-es évek közepétől egyre több empirikus tanulmány született a témában, ezeket Blanchflower és Oswald (2005) vette számba.

A nominális viszonyok leírására használt másik eszköz a Phillips-görbe, ami a nominálbér növekedési rátája és a munkanélküliségi ráta közötti kapcsolatot számszerűsíti. Bebizonyítjuk, hogy a két modell közötti különbség a paraméterek megfelelő megválasztása esetén eltűnik, és a bér-, valamint a Phillips-görbék egymással megegyeznek. Campbell (2008) a hatékony bérek elméletének segítségével hasonló eredményre jut empirikus tanulmányában.

A bruttó reálkeresetek és a munkanélküliségi ráta közötti negatív kapcsolat igazolására számos elméleti modell született, ezek közül mi az alkumechanizmuson alapuló magyarázatot mutatjuk be. A grafikus levezetésnél nem a munkanélküliség, hanem a foglalkoztatottság és a reálbérek közötti kapcsolatra koncentrálnak. Ebben az esetben egy pozitív meredekségű görbe ekvivalens a hagyományos bér-görbével.

Az első szakaszban bemutatott mikroökonómiai modellel kapcsolatban eddig nem említett, további problémaként jelenik meg, hogy figyelmen kívül hagyja a munkapiacon megjelenő tökéletlenségeket. A keresleti oldalon jelentkező tökéletlenségek legfontosabb oka a termékpiaci adagolás, ami a 2. ábra tanulsága szerint azt eredményezi, hogy a nominálbér elmarad a munka határtermelékenységétől. A kínálati oldalt a szakszervezetek igyekeznek monopolizálni. A foglalkoztatás és a bérek egy alkufolyamat eredményeként határozódnak meg, melynek során a vállalatok a

⁴ Deflátorként a fogyasztói árindexet használtuk.

profitot, illetve a termelői többletet igyekeznek maximalizálni, a szakszervezetek pedig a munkavállalók reálbér és foglalkoztatás által meghatározott jólétét.

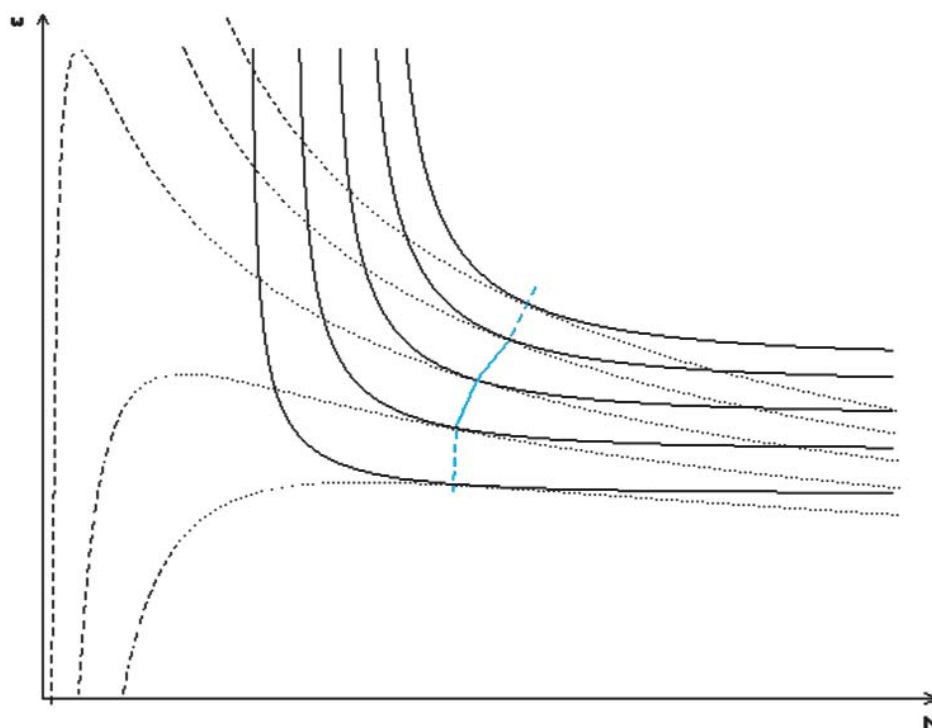
Tekintsük a fent tárgyalt reprezentatív vállalatot, az itt képződő termelői többlet reálnagysága: $PS = N^\beta - N \cdot W / P$. Ezek szerint a termelői többlet nagyságát a foglalkoztatás és a reálbér határozza meg, azaz $PS = PS(N, W / P)$. E függvény szinthalmaizait szokás izoprofit vagy egyenlőprofit görbéknek is nevezni. A Köllő (1999) tanulmányában részletesebben tárgyalt egyenlőprofit görbéket a 3. ábrán szaggatott görbékkel tüntettük fel.⁵ Könnyen ellenőrizhető, hogy minél távolabb esik egy-egy ilyen görbe a vízszintes tengelytől, annál kisebb profitot, és ezzel együtt alacsonyabb termelői többletet reprezentál. A $PS = 0$ függvényérték mellett értelmezett izoprofit nem más, mint a munka átlagtermelékenységi görbéje. Az imént alkalmazott $Y = N^\beta$ termelési függvény esetén, a $0 < \beta < 1$ feltevés következtében, a 3. ábrán ez az origóhoz közelebb eső, de az ábrán mindvégig negatív meredekségű görbe. Az e fölött elhelyezkedő reálbér–foglalkoztatás kombinációkban az árbevétel még a bérköltséget sem fedezi, ezek tehát a vállalat számára elfogadhatatlanok. Azon görbék mentén pedig, melyeknek az ábra a pozitív meredekségű darabját is megjeleníti, a termelői többlet pozitív.

A szakszervezetek célja az $U(N, W / P)$ jólét vagy hasznosság maximalizálása. Feltehető, hogy az U függvény jól viselkedő, a 3. ábrán folytonos vonallal feltüntetett közömbösségi görbék háttérében azonban az a feltevés áll, hogy a helyettesítés reálbér–foglalkoztatás vonatkozásában értelmezett rugalmassága egynél kisebb, azaz

$$U(N, w) = \left(aN^\rho + b \left(\frac{W}{P} \right)^\rho \right)^{\frac{1}{\rho}}$$

CES típusú hasznossági függvényt tételezünk fel, a helyettesítési paraméter $\rho < 0$ értéke mellett. A vállalatok és szakszervezetek szempontjából Pareto-hatékony foglalkoztatás–reálbér kombinációk egy részhalmaza alkotja a szerződési görbét. Ez a 3. ábrán a közömbösségi görbék és egyenlőprofit görbék érintkezési pontjaiban adódik. E pontokat az ábrán szaggatott, illetve folytonos vonallal jelöltük. Nem vehetők azonban figyelembe a negatív termelői többletet reprezentáló pontok, ezeket a szerződési görbe origótól távolabb eső végén szaggatottal jelöltük. Létezik továbbá a jólétnek egy olyan minimális szintje, melynél alacsonyabb értéket a munkavállalók nem hajlandók elfogadni. Az ehhez tartozó közömbösségi görbe a 3. ábrán alulról a második. A szerződési görbe ennél alacsonyabb jóléthez tartozó pontjait a szerződési görbe origóhoz közelebb eső részén szintén szaggatottal jelöltük.

⁵ Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy a 3. ábra e görbék pontosabb, a termelési többlet meghatározása során alkalmazott összefüggésnek teljes mértékben megfelelő alakját tünteti fel.

3. ábra. A szerződési görbe

Folytonos vonal jelöli a 3. ábrán a szerződési görbe releváns tartományát. Amint látható, a Pareto-hatékonyság magasabb foglalkoztatás esetén a reálbér magasabb értékét teszi szükségessé.⁶ Megjegyzendő, hogy másképp specifikált szakszervezeti preferenciák esetén a bérgörbe releváns szegmensében negatív meredekség is adódhat. Blanchflower és Oswald (1994) eredményei azonban arra engednek következtetni, hogy a negatív meredekségű bér-görbének csekély a realitása.

Mivel a bér-görbe jelentős szerepet fog játszani további vizsgálódásaink során, célszerű szemügyre venni a helyzetét meghatározó tényezőket. Ezek közül az egyik a termelési technológia termelékenysége. Ez határozza meg az izoprofit görbék helyzetét és a szerződési görbe releváns szegmensének origótól távolabb eső végpontját. Felidézve eredeti $Y = AK^\alpha N^\beta$ termelési függvényünket, látható, hogy akár az A technológiai paraméter, akár a tőkeállomány magasabb értéke növeli a munka átlag- és határtermelékenységét. A bér-görbe helyzetét meghatározó másik fontos tényező a munkavállalók foglalkoztatás és reálbér vonatkozásában értelmezett preferenciarendszere. Ez határozza meg ugyanis a szerződési görbe releváns szegmensének alsó végpontját. A reálbér ezen végponthoz tartozó értéke a rezervációs bér.

Mindezek alapján a nominálbér emelkedésének és az inflációnak a kapcsolatáról a következőket mondhatjuk: Legyen a reálbér a munkaadók és munkavállalók szem-

⁶ Ezt az eredményt úgy is megfogalmazhatjuk, hogy a munkanélküliség növekedésével a reálbér csökken, azaz igazoltuk a bér-görbe munkanélküliség-reálbér koordinátanegyedben értelmezett negatív meredekségét.

pontjából Pareto-hatékony. A reálbér növekedése esetén a nominálbér gyorsabban nő, mint az árszínvonal. Ez azonban csakis abban az esetben mehet végbe Pareto-hatékony módon, ha ezzel együtt a foglalkoztatás is növekszik. Ennek oka a szerződési görbe releváns szegmensének pozitív meredeksége. Ez a következtetés ellentétes azzal az eredménnyel, melyet a tökéletes munkapiac fölteveése esetén kaptunk. Ott a nominálbér növekedésének abban az esetben sem volt hatása az árszínvonalra, ha azt a foglalkoztatása, és így a kibocsátás csökkenése kísérte.

Mindezek alapján a bér-görbét, Blanchardot és Katz (1999), valamint Montuenga–Gómezt és Ramos–Parreño (2005) tanulmányaihoz hasonlóan, a következőképpen lehet formalizálni.

$$w_t - p_t^e = \mu b_t + (1 - \mu)y_t - \varphi u_t + \varepsilon_t \quad (7)$$

w a nominálbérnek, p az árszínvonalnak, b a rezervációs reálbérnek, y a munka átlagtermelékenységnak és u a munkanélküliségi rátának természetes logaritmus. Az ε a statisztikai hibatagot jelöli, a μ ⁷ és a φ pedig konstansok. Az e index a várakozások jelölését szolgálja. Feltételezzük, hogy μ nulla és egy közé esik.

A bér-görbe egyik fontos része a rezervációs bér, ami közvetlenül nem figyelhető meg, ezért valamilyen más változóval kell közelítenünk az értékét. Feltételezzük, hogy a rezervációs bér függ a munkanélküliség ideje alatt juttatott szociális támogatások mértékétől. Blanchard és Katz (1999) álláspontja szerint minél magasabb segélyt vagy támogatást kap az a személy, aki nem jelenik meg a munkaerő-kínálatával, annál magasabb lesz a rezervációs bére. Blanchardot és Katzot (1999) követve azzal a feltételezéssel élünk, hogy az ilyen transferek annál magasabbak egy társadalomban, minél magasabb volt az előző időszak reálbére.

A rezervációs bér másik meghatározó tényezője az otthoni vagy fél- és illegális tevékenységnek a termelékenysége. Ha ez a termelékenysége magas, úgy a rezervációs bér ismét emelkedik. Blanchard és Katz (1999) nyomán azzal a feltételezéssel élünk, hogy az otthoni, a szürke és a feketegazdaság termelékenysége erős korrelációt mutat a nemzetgazdaságban megfigyelhető termelékenység szintjével. Ezek alapján elfogadható a rezervációs bér Montuenga–Gómezt és Ramos–Parreño (2005) tanulmányában alkalmazott alábbi meghatározása:

$$b_t = \alpha + \lambda(w_{t-1} - p_{t-1}) + (1 - \lambda)y_t \\ 0 \leq \lambda \leq 1.$$

Ha a rezervációs bér kifejezést behelyettesítjük a bér-görbe egyenletébe, akkor a következő összefüggést kapjuk:

$$w_t - p_t^e = \mu\alpha + \mu\lambda(w_{t-1} - p_{t-1}) + (\mu - \mu\lambda)y_t - \varphi u_t + \varepsilon_t. \quad (8)$$

Összehasonlítóképpen a monetaristák által használt, várakozásokkal kiegészített bér Phillips-görbét Nelson és Schwartz (2008) alapján az

⁷ A korábban végzett mikroökonómiai elemzés során alkalmazott jelöléssel szemben μ itt már természetesen nem értelmezhető haszonkulcsként.

$w_t - w_{t-1} = a + (p_t^e - p_{t-1}) - \varphi u_t + \varepsilon_t$ egyenlettel lehet formalizálni. Ha az összefüggést átalakítjuk, akkor a $w_t - p_t^e = a + (w_{t-1} - p_{t-1}) - \varphi u_t + \varepsilon_t$ egyenlethez jutunk. Amennyiben a (8) összefüggésben $\mu = 1$ és $\lambda = 1$, azaz ha a *termelékenység nincs hatással sem a reálbérek, sem a rezervációs bérek alakulására*, akkor a két görbe megegyezik.

A (8) egyenletet ezután némiképp átalakítjuk. Az egyenlet mindkét oldalából kivonunk $w_{t-1} - p_{t-1}$ -t, majd bevezetjük az $y_t = y_{t-1} + dy_t$ jelölést, így a következő formulát kapjuk:

$$w_t - w_{t-1} = \mu\alpha + (p_t^e - p_{t-1}) - (1 - \mu\lambda)(w_{t-1} - p_{t-1} - y_{t-1}) + (1 - \mu\lambda)dy_t + (\mu - 1)y_t - \varphi u_t + \varepsilon_t. \quad 9)$$

Blanchard és Katz (1999) empirikus vizsgálatai azt mutatták, hogy az USA-ban az $(1 - \mu\lambda)$ tag értéke közelíti a nullát, az európai országokban azonban körülbelül 0,25. A $(w_{t-1} - p_{t-1} - y_{t-1})$ tényező megegyezik a bérhányad logaritmusával, azaz az előzőekben tárgyalt egyszerű termelési függvényekben $\ln \beta$ -val, ha a reálbér a munka hárttermelékenységével egyenlő.

A hibakorrekciós modell

Az empirikus vizsgálatok fontos alapját képezi a (9) összefüggés, így célszerű azt alaposabban megvizsgálni. Vonatkoztassunk el a bér-görbe fent ismertetett gondolatmenetétől és tételezzük fel, hogy a reálbérek és a termelékenység logaritmusai között hosszú távú (egyensúlyi) kapcsolat figyelhető meg! Ekkor Ramanathan (2003) alapján az alábbi hibakorrekciós modellt írhatjuk fel:

$$d\omega = \beta_0 + \beta_1 dy + \beta_3 (\omega_{t-1} - y_{t-1}) + \varepsilon_t.$$

Ha figyelembe vesszük, hogy $\omega = w - p$, akkor a következő összefüggést kapjuk:

$$w_t - w_{t-1} = \beta_0 + (p_t^e - p_{t-1}) + \beta_1 dy_t + \beta_2 (w_{t-1} - p_{t-1} - y_{t-1}) + \varepsilon_t,$$

ahol a rövid távú egyensúlytalanság mérséklését a $w_{t-1} - p_{t-1} - y_{t-1}$ hibakorrekciós tag, vagyis a bérhányad biztosítja. A (9) egyenlet annyival több csupán az előbbi statisztikai összefüggésnél, hogy figyelembe veszi a munkavállalók alkuerejét, valamint a munkapiac feszességét leíró munkanélküliségi rátát. Hogy a fenti összefüggés helyességéről meggyőződjünk, ki kell mutatni a reálbér és a termelékenység közötti hosszú távú kapcsolatot, azaz a két idősor közötti kointegrációt. Ezt Engel és Granger (1987) módszerével végezzük el, az eredmények megtalálhatók a C. függelékben. Látható, hogy a termelékenység és a reálbérek idősorai tartalmaznak egységgyököt, a lineáris kombinációjuk viszont stacioner, így sikerült igazolni a két változó közötti hosszú távú egyensúlyi összefüggést, ezért a (9) összefüggés megbecsülhető a klasszikus legkisebb négyzetek módszerével.

Mivel a vizsgálatunk célja az árszínvonal és a bér, illetve bérhányad közötti kapcsolat számszerűsítése, átalakítjuk a (9) egyenletet. Amennyiben tökéletes előrelátást feltételezünk, azaz $p_t^e = p_t$,

$$p_t - p_{t-1} = -\mu\alpha + (w_t - w_{t-1}) + (1 - \mu\lambda)(w_{t-1} - p_{t-1} - y_{t-1}) - (1 - \mu\lambda)dy + (\mu - 1)y + \varphi u + \varepsilon_t. \quad (10)$$

Egybevetve összefüggésünket az inflációt befolyásoló tényezők (6) egyenlet nyomán adott felsorolásával, látható, hogy a jobb oldalon az utolsó három megjelenik. Az inflációs várakozás meglehetősen nehezen számszerűsíthető, endogenizálása pedig, mint már említettük, nem célunk. Az árváltoztatás korábban említett valószínűsége rövid távon jó közelítéssel konstansnak tekinthető. Így egyenletünk a legfontosabb magyarázó változókat tartalmazza.

A bal oldalon az infláció található, míg a jobbon a nominálbérek növekedési rátája a késleltetett bérhányad, a termelékenység, annak változása, valamint a munkanélküliségi ráta áll. Azt kaptuk, hogy a munkanélküliség emelkedésével nő az infláció is. Ez látszólag ellentmond a klasszikus Phillips-görbének. A különbség a várakozások kialakításának módjával oldható fel. A modellben a várakozások racionálisak, ezáltal a rövid távú trade off a munkanélküliség és az infláció között nem létezik. Russel és Banerjee (2007) empirikus tanulmánya pedig egyenesen azt igazolja, hogy a hosszú távú Phillips-görbe meredeksége pozitív.

A fogyasztói árindexben számos olyan jószág szerepel, aminek az ára a belföldi folyamatoktól függetlenül alakul, a világpiacon határozódnak meg, vagyis a modellünk szempontjából exogének. Whelant (1999) követve feltételezzük, hogy egy termék ára ϕ valószínűséggel határozódik meg a világpiacon, és $(1 - \phi)$ valószínűséggel a (10) összefüggés determinálja. A fogyasztói árszínvonal a következő egyenlettel írható le:

$$P = P_X^\phi P_B^{(1-\phi)},$$

ahol P_X azoknak a termékeknek az ára, amelyek a világpiacon határozódnak meg, P_B pedig az az árszínvonal, amit a belföldi vállalatok a haszonkulcsos árképzéssel állítanak be. A fogyasztói árak a két mutató súlyozott mértani átlagaként határozhatók meg. Az árszínvonal növekedési rátája így:⁸

$$\pi = \phi\pi_X + (1 - \phi)\pi_B. \quad (11)$$

A π_B változó alakulását modellünkben a (10) egyenlet írja le (1 modell), a π_X pedig olyan exogén tételeket jelöl, mint az olaj-, a mezőgazdasági termékek, az importjavak vagy az egyéb nyersanyagok ára.

Egy olyan kicsi és nyitott gazdaságban, mint Magyarország, az árfolyam jelentős hatást gyakorol az árakra. Az árfolyam erősödése az importjavak forintban kifejezett árát csökkenti, ezáltal redukálja a fogyasztói árindexet. A π_X -et, azaz a világpiacon származó termékek áremelkedését az árfolyamváltozással endogenizáljuk, ezáltal az összefüggés sokkal realiztikusabb képet fest az inflációs folyamatokról (2. modell). Az árfolyam modellbe építéséhez a forint-euró hivatalos árfolyamot használjuk, mivel a külkereskedelmi tranzakciók legnagyobb része a közös devizában bonyolódik le (ECOSTAT 2007).

⁸ Az egyszerűbb írásmód érdekében itt most áttérünk a perióduselemzésről a rátaelemzés technikájára.

A magyarországi fogyasztói árakat az elmúlt két évben két sokk érte: egyrészt a kiigazító intézkedések részeként az ártámogatásokat átalakították, a szabályozott árak így jelentősen megemelkedtek 2006 harmadik és negyedik negyedévében, másrészt a mezőgazdasági termékek kínálati szűkössége miatt a világpiacon terményárak megugrottak 2007 negyedik negyedévében. Ezek olyan egyszeri hatások, amelyek nincsenek a modellünkben, azonban a fogyasztói árakat jelentősen befolyásolták. Ennek a problémának a kezelésére bevezetünk egy dummy változót, aminek az értéke az említett időszakokban egy, a vizsgálati periódus többi negyedévében pedig nulla (3. modell). A fogyasztói árindex korrelogrammjának vizsgálata során (D. Függelék) az egyes késleltetésnél jelentős parciális autokorreláció figyelhető meg, ezért valamennyi modellbe beépítünk egy $ar(1)$ tagot. Az eredményeket az 1. táblázat foglalja össze. A koefficiensek alatt zárójelben a t-statisztikák találhatók. Mivel a munkanélküliségi rátához tartozó t-statisztika értéke egyik modell esetén sem éri el az egyet, ezért nem rontunk azzal az egyenletünkön, ha ezt a változót kihagyjuk (4. modell).

1. táblázat. A fogyasztói árindexre felírt regressziós egyenletek

	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell
konstans	2,225768 (2,644163)	2,590132 (3,536984)	2,251905 (3,597520)	2,302653 (3,587701)
$w_t - w_{t-1}$	0,032791 (0,664106)	0,049162 (1,137919)	0,070131 (1,932703)	0,066802 (1,859692)
$w_{t-1} - p_{t-1} - y_{t-1}$	0,124178 (2,523262)	0,110981 (2,624012)	0,117689 (3,338162)	0,116383 (3,284582)
dy	-0,076234 (-0,958313)	-0,058663 (-0,857727)	-0,076142 (-1,321220)	-0,079315 (-1,369967)
y	0,178226 (2,897817)	0,136042 (2,492544)	0,163927 (3,499411)	0,158519 (3,322395)
u	-0,006502 (-0,504257)	-0,002155 (-0,190962)	-0,008183 (-0,860806)	
$ar(1)$	0,800255 (17,06417)	0,801205 (16,56870)	0,803675 (22,05692)	0,817172 (27,13027)
$\log(\text{árfolyam})$		0,038816 (2,746927)	0,031361 (2,641072)	0,032943 (2,850808)
dummy			0,002163 (3,142327)	0,002036 (3,056675)
N	27	27	27	27
$\bar{R}^2$	0,819846	0,864445	0,907598	0,908955
Durbin Watson	1,135826	1,416372	1,302507	1,301894
F-statisztika	20,72013	24,68624	32,92240	38,08180
Jarque-Bera	0,378448	0,892345	0,186447	0,236398
Autokorelláció LM tesztje F statisztika	11,20120	1,358099	1,415748	1,413990
White-teszt F statisztika	2,010783	2,579083	1,652535	0,606087

A modellekről elmondható, hogy a magyarázóerő megfelel, azonban az 1. és a 2. egyenlet esetén a White-féle heteroszkedaszticitás teszt a szórások különbözőségét mutatja,⁹ ráadásul az 1. modellben a Breusch–Godfrei-féle LM teszt az autókorreláció jelenlétére utal.

Következtetések

A bruttó bérek és az infláció közötti kapcsolatot számszerűsítő paraméter 90 százalékon szignifikáns a 3. és a 4. modellben, az előjele pedig minden specifikáció esetén pozitív. Eszerint ha a bruttó bérek negyedéves dinamikája egy százalékkal emelkedik, akkor a fogyasztói árindex 0,070–0,066 százalékkal lesz magasabb. A bérhányad együtthatója valamennyi regressziós egyenletben szignifikáns és pozitív, ráadásul a paraméterérték igen robosztus, azaz nem reagál a specifikáció változására. Elmondhatjuk, hogy a bérhányad egy százalékos emelkedése esetén a következő negyedévben a fogyasztói árindex 0,11–0,12 százalékkal lesz magasabb, vagyis ha a termelékenység növekedési rátáját 1 százalékkal meghaladja a bruttó nominálbér növekedése, akkor a következő negyedévben a fogyasztói árindex legalább 0,11 százalékkal emelkedik. Ez az érték majdnem a fele a Blanchard és Katz (1999) által az európai államokra becsült 0,25%-án. A bruttó átlagkeresetek növekedési rátájának emelkedése azonban akkor is inflatorikus hatású, ha a bérhányad konstans, azaz a bruttó átlagkeresetek és a termelékenység növekedési rátája megegyezik. Ekkor a bruttó átlagkeresetek dinamikájának egy százalékos emelkedése 0,070–0,066 százalékkal növeli az inflációt.

A termelékenység előjele nem megfelelő, mivel az egy alkalmazottra eső bruttó hazai termék emelkedése esetén az infláció csökkenése lenne várható, így erre vonatkozólag nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket.

A hibakorrekciós tényező ($w_{t-1} - p_{t-1} - y_{t-1}$) vagy más szóval bérhányad, akárcsak a többi európai országban, főszerepet játszik a fogyasztói árak alakulásában. Az indokolatlanul magas bérnövekedés megemeli a következő negyedév fogyasztói árindexét. A bérdinamika emelkedésének inflatorikus hatása szintén kimutatható, függetlenül az egy alkalmazottra eső GDP alakulásától.

Miután sikerült empirikusan igazolni a bérinfláció létét, visszakanyarodunk az elméleti szakaszhoz, és megvizsgáljuk, milyen feltételek esetén volt igazolható deduktív módon a béremelkedés vagy a bérhányad-emelkedés inflációs hatása. Mivel a nominálbér növekedésével az infláció növekszik, a vállalatok tökéletes piaci verseny feltételezése esetén mennyiségi korlátozással találják szembe magukat a termékpiacon, azaz a vállalatok a végtermékek piacán adagoltak. Mivel a bérhányad emelkedése az infláció erősödését hozta, a vizsgált időszakban az output-rés negatív volt az (5) összefüggés következtében, azaz a kibocsátás elmaradt a potenciális-tól. Erre utal egyébként a munkanélküliség egyidejűleg végbement növekedése is. A

⁹ A White F-statisztika és a Jarque–Bera-teszt eredményei azonban csak tájékoztató jellegűek, mert nagymintás tesztek, az elvégzésükhöz szükséges minimális mintaelemszám 30.

bérhányad és az infláció közötti kapcsolatot az is igazolhatja, hogy az árak ragadósága esetén a határköltséget jól közelíti a bérhányad, azaz az átlag változó költség alakulása.

A statisztikai vizsgálat előző szakaszban bemutatott eredményei egyértelműen azt jelzik, hogy a nominálbér, illetve a bérhányad növekedése a vizsgált időszak során inflációs tényezőként jelent meg a magyar gazdaságban. Ugyanakkor sem a mikro-, sem pedig a makroszintű elemzés nem támasztja egyértelműen alá a kapott összefüggés törvényszerűségét. Láttuk, hogy amennyiben a vállalatok a termékpiacon nem ütköznek mennyiségi korlátba, illetve az output-rés nemnegatív, a nominálbér, illetve a bérhányad magasabb értéke nem eredményezi az árszínvonal növekedését. Szintén nincs a reálbér emelkedésének inflációt gerjesztő hatása, amennyiben az egy foglalkoztatottra eső kibocsátás hasonló arányú növekedése megy végbe, mert ebben az esetben mind a bérhányad, mind pedig a határköltség változatlan.

A vizsgált időszakban a magyarországi inflációs folyamatok meghatározó tényezői között a nominálbérek emelkedése is megjelent. Ezt egyrészt kereslethiány, illetve az ezzel szorosan összefüggő negatív output-gap okozta, másrészt a termelékenység elégtelen mértékű javulása. Figyelembe véve, hogy az infláció alacsonyan tartása elsőrendű gazdaságpolitikai célkitűzés, ezeken a területeken van szükség érdemi előrelépésre.

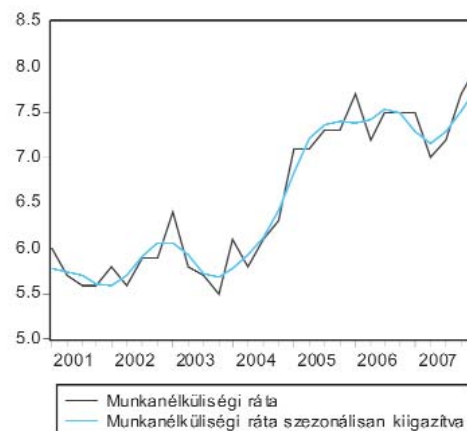
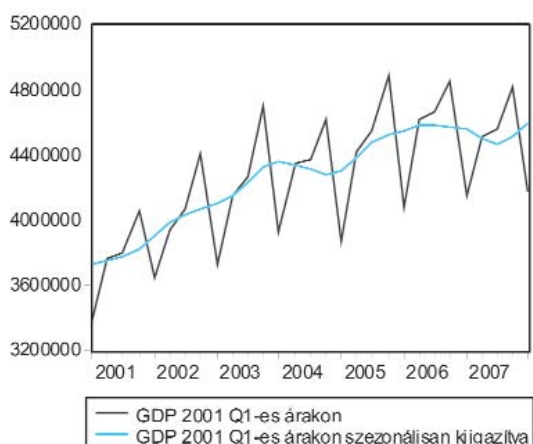
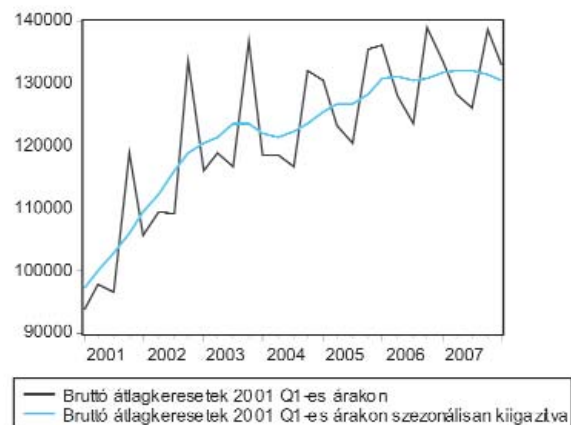
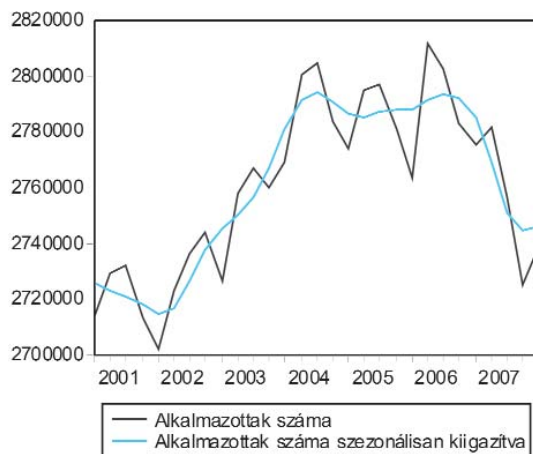
Irodalomjegyzék

- Blanchard, O. – Katz, L. 1999. Wage Dynamics: Reconciling Theory and Evidence. *American Economic Review*, Vol. 89, 69–74.
- Blanchflower, D. G. – Oswald, A. J. 1994. *The Wage Curve*. MIT Press
- Blanchflower, D. G. – Oswald, A. J. 2005. The Wage Curve Reloaded. *NBER Working Paper No. 11338*, letöltve 2008.02.27.
- Calvo, G. 1983. Staggered Prices in a utility maximizing framework. *Journal of Monetary Economics*, Vol. 12, 383–398.
- Campbell, C. M. 2008. An Efficiency wage approach to reconciling the wage and the Phillips curve. *Labour Economics*, doi: 10.1016/j.labeco.2008.01.002
- Csermely Ágnes 2006. Az inflációs cél követésének rendszere Magyarországon, *Közgazdasági Szemle*, LIII. évf., 1058–1079.
- ECOSTAT 2007. Konzolidációs eredmények – növekedési kilátások. *Monitor*, IV. Negyedév, Budapest
- Engle, R. – Granger, C. 1987. Cointegration and error correction: representation, estimation and testing. *Econometrica*, 55, 251–276.
- Galí, J. – Gertler, M. 1999. Inflation Dynamics: a structural econometric analysis. *Journal of Monetary Economics* Vol. 44. 195–222.
- Hess, G. D. – Schweitzer, M. E. 2000. Does Wage Inflation Cause Price Inflation? *Federal Reserve Bank of Cleveland, Policy Discussion Papers*, No. 10. letöltve 2008.01.22.
- Köllő János 1999. Átalakulás az „átalakulás” előtt. Megjelent: Gács János – Köllő János (szerk.): *A túlzott központosítástól az átmenet stratégiáig* – Tanulmányok Kornai Jánosnak. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Nelson E. – Schwarz A. 2008. The Impact of Milton Friedman on Modern Monetary Economics: Setting the Record Straight on Paul Krugman’s “Who Was Milton Friedman?” *Journal of Monetary Economics*, doi:10.1016/j.jmoneco.2008.01.001

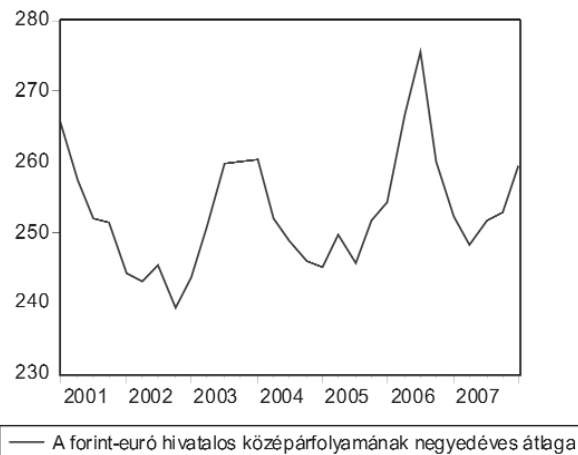
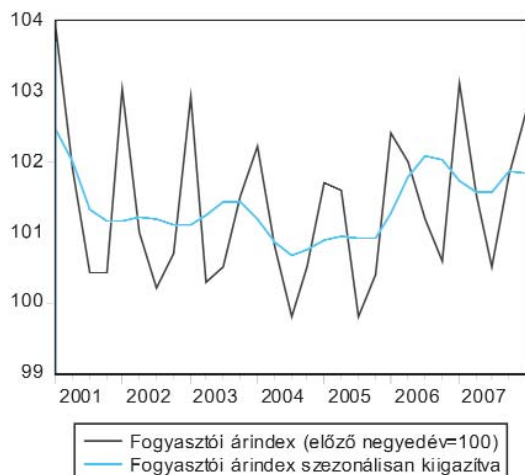
- Montuenga-Gómez V. – Ramos-Parreño J. M. 2005. Reconciling The Wage Curve And The Phillips Curve. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 19, No. 5, 735–765.
- Ramanathan, R. 2003. *Bevezetés az ökonometriába*. Panem, Budapest
- Rotemberg J. J. – Woodford M. 1997. *An Optimization-Based Econometric framework for The Evaluation of Monetary Policy*. NBER Macroeconomics Annual 1997
- Russel B. – Banerjee A. 2007. The Long-run Phillips Curve and Non-stationary Inflation. *Journal of Macroeconomics*, doi: 10.1016/j.jmacro
- Whelan K. 1999. Real Wage Dynamics and the Phillips Curve. 1997-51, Board of Governors of the Federal Reserve System

Függelék

A. Az adatok tényleges és a szezonálisan kiigazított alakulása¹⁰

¹⁰ Az alkalmazottak száma főben, a bruttó átlagkeresetek forintban, a GDP millió forintban, a munkanélküliségi ráta százalékban van megadva.

B. A Granger oksági tesztek

1. táblázat. A bruttó átlagbérek és a fogyasztói árindex közötti oksági kapcsolat

Késleltetés	H0:	F-statisztika	Valószínűség
1	Fogyasztói árindex nem Granger okozza a bruttó béreket	3,97775	0,0571
	A bruttó bérek nem Granger okozzák a fogyasztói árindexet	10,6269	0,0032
2	Fogyasztói árindex nem Granger okozza a bruttó béreket	1,01026	0,3804
	A bruttó bérek nem Granger okozzák a fogyasztói árindexet	3,19907	0,0603
3	Fogyasztói árindex nem Granger okozza a bruttó béreket	0,19995	0,8951
	A bruttó bérek nem Granger okozzák a fogyasztói árindexet	2,56777	0,0847

2. táblázat. A fogyasztói árak és a bérhányad közötti oksági kapcsolat

Késleltetés	H0:	F-statisztika	Valószínűség
1	Fogyasztói árindex nem Granger okozza a bérhányadot	2,17662	0,1526
	A bérhányad nem Granger okozza a fogyasztói árindexet	9,81103	0,0044
2	Fogyasztói árindex nem Granger okozza a bérhányadot	0,20466	0,8165
	A bérhányad nem Granger okozza a fogyasztói árindexet	1,28926	0,2955
3	Fogyasztói árindex nem Granger okozza a bérhányadot	0,94039	0,4407
	A bérhányad nem Granger okozza a fogyasztói árindexet	1,00436	0,4124

3. táblázat. A munkatermelékenység és az infláció közötti oksági kapcsolat

Késleltetés	H0:	F-statisztika	Valószínűség
1	Fogyasztói árindex nem Granger okozza a termelékenységet	0,51632	0,4791
	A termelékenység nem Granger okozza a fogyasztói árindexet	8,71068	0,0068
2	Fogyasztói árindex nem Granger okozza a termelékenységet	1,20000	0,3202
	A termelékenység nem Granger okozza a fogyasztói árindexet	0,96457	0,3967
3	Fogyasztói árindex nem Granger okozza a termelékenységet	1,00151	0,4137
	A termelékenység nem Granger okozza a fogyasztói árindexet	1,28954	0,3067

C. A termelékenység és a reálbérek közötti kointegráció tesztelése

Első lépés: a reálbér idősorának egységgyök tesztje

Kiterjesztett Dickey–Fuller-teszt, késleltetés 4

Megfigyelésszám 24

Nullhipotézis: létezik az egységgyök

Konstans nélkül

Az $(\alpha - 1)$ becült értéke: 0,000691115

teszt statisztika: 0,332086

P érték: 0,7813

Második lépés: a termelékenység idősorának egységgyök tesztje

Kiterjesztett Dickey–Fuller-teszt, késleltetés 4

Megfigyelésszám 24

Nullhipotézis: létezik az egységgyök

Konstans nélkül

Az $(\alpha - 1)$ becült értéke: 0,00403947

teszt statisztika: 2,63452

P érték: 0,9982

Harmadik lépés: kointegráló regresszió

KLNM becslés 29 megfigyelés 2001:1-2008:1

Függő változó: reálbér

Változó	Koefficiens	Sztenderdhiba	t-statisztika	P-érték
Termelékenység	78814,6	442,090	178,277	0,00000

$R^2 = 0,99912$

$\bar{R}^2 = 0,99912$

Durbin-Watson = 0,196591

Elsőrendű autokorelláció koefficiense = 0,759845

Negyedik lépés: Dickey–Fuller-teszt a reziduumokra

Késleltetés 4

Megfigyelésszám 24

Nullhipotézis: létezik az egységgyök

Az $(a - 1)$ becsült értéke: -0,266347

teszt statistika: 2,87724

P érték: 0,03751

D. A negyedéves változatlan adótartalmú fogyasztói árindex korrelogramja

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob	
		1	0.727	0.727	16.973	0.000
		2	0.369	-0.338	21.517	0.000
		3	0.181	0.160	22.647	0.000
		4	0.118	-0.005	23.147	0.000
		5	0.082	-0.018	23.397	0.000
		6	-0.032	-0.190	23.436	0.001
		7	-0.193	-0.140	24.951	0.001
		8	-0.277	-0.021	28.230	0.000
		9	-0.215	0.095	30.312	0.000
		10	-0.089	0.048	30.690	0.001
		11	-0.049	-0.089	30.808	0.001
		12	-0.137	-0.164	31.807	0.001

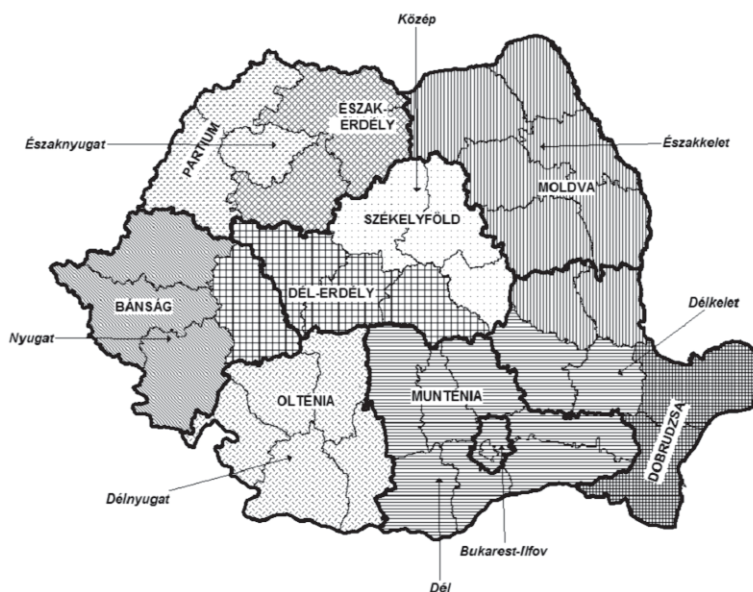

Regionális fejlettségi különbségek a poszt-socialista Romániában*

KURKÓ IBOLYA

Bevezetés

Az utóbbi évtizedekben a regionális fejlettségi különbségek meghatározása, mérési módszereinek leírása a román szakirodalomban is központi szerepet kapott, különösen a rendszerváltás előtti központi tervutasításos rendszerre épülő és a homogén, az egyenlőségi eszme jegyében zajló fejlődést megtörő piacgazdasági divergencia felerősödése miatt. A kutatók nagy súlyt fektetnek mind az elméleti megalapozásra, regionális modellek kidolgozására (Suciu 2000; Cocean 2002), a regionális eltérések átfogó értelmezésére (Popescu 2003), mind a történelmi gyökerek jelenlegi térstrukturáló hatásaira (Benedek 2006). Tény, hogy Románia jelenlegi fejlődési pályáját, gazdasági-népességi térszerkezetének átalakulását a rendszerváltás utáni új politikai, társadalmi és gazdasági körülmények, valamint a múlt öröksége együtt határozzák meg. A kommunista államhatalom törekvései jellegzetes térszerkezetet alakítottak ki, amelynek legfontosabb elvei az erőltetett iparosításra összpontosítottak. Bár a szocialista rendszer kezdettől fogva a regionális egyenlőtlenségek csökkentését tűzte ki célul (az elmaradott régiók fejlesztését, a város és a falu közötti különbségek megszüntetését), amit a beruházások átirányításával próbáltak elérni, mégis a korszak regionális politikájának középpontjában Bukarest, Románia „legnagyobb agglomerációs gazdasága” maradt (Benedek 2006), továbbá néhány – már a 19. század elején fejlett iparral rendelkező térség, mint a Bánát, a dél-erdélyi tengely, valamint az Al-Duna vidéke.

1. ábra. A történelmi régiók és az 1998-ban létrehozott 8 fejlesztési régió

*Megjelent a *Budapesti Területi Statisztika* 2008. szeptember 11. (48) évfolyam 5. számában.

Az átmeneti időszak kezdetén olyan új folyamatok körvonalazódtak, mint az erősödő falusiasodás, az ipari leépítés, a belső vándorlási hullám irányváltása, amelyek összességükben a regionális fejlettségi különbségek felerősödését idézték elő. A fejlettebb régiók könnyebben túljutottak a szerkezetátalakítási és a privatizációs folyamatokon, mint a hetvenes–nyolcvanas években erőltetett iparosítással „fellendített”, gyengébb infrastrukturális felszereltséggel rendelkező új városok és térségeik. A régi – gazdasági vonatkozásban – differenciáló tényezők veszítettek jelentőségükből, különösen a gazdasági fejlettséget meghatározó iparosodottsági szint. Előtérbe kerültek azonban olyan tényezők, amelyek a gazdasági teljesítőképességgel mutatnak nagyobb hasonlóságot, és amelyek hatóképessége ma már több tényező együttes jelenlétét feltételezi. Ilyen a regionális viszonylatban mért GDP, az egyéni jövedelmek szintje, a regionális versenyképesség, a humán erőforrások felértékelődése. A gazdasági hanyatlás, a szerkezetátalakítási folyamatok negatívan hatottak az előző időszakban létesült munkahelyekre; a munkaerőpiac bővülése ma már a külföldi és hazai beruházásokra, az innovációkra alapozott új ágazatokra szorítkozik. A fejlődést nem annyira az ágazati szerkezetváltás határozza meg, mint inkább az egyes mikroszintű egységek, vállalatok versenyképessége (Illés 2002).

Ez az elemzés arra keresi a választ, hogy az átmeneti időszakban kiéleződött fejlettségi különbségekre a regionális pozíció vagy a társadalmi térstruktúra van nagyobb hatással. A számítások a NUTS 3-as szintű régiók adatain alapulnak, egyes esetekben (iskolázottság, munkanélküliség) a NUTS 5-ös szintre is kiterjesztem a vizsgálatot. A térségek közötti fejlettségi különbségeket két kiemelt mutatószámmal, az egy főre jutó GDP-vel és az egy főre jutó átlagos keresettel vizsgáltam (ez utóbbi esetében gátat szabott a jövedelmekre vonatkozó adatok hiánya, ezeket az átlagos keresetekkel próbáltam némiképp helyettesíteni). Az adatok részben az Eurostat adatbázisaiból származnak (az egy főre jutó GDP esetében Romániára vonatkozóan csak 1998-tól állnak rendelkezésre, így időbeli korlátot is képeznek), emellett felhasználtam a Romániai Statisztikai Hivatal által hivatalosan közzétett adatokat 1990 és 2006-ra vonatkozóan, valamint az 1992 és 2002-es népszámlálások adatait is.

A romániai régiók gazdasági térszerkezetének átalakulása

A már említett történelmi események mély nyomot hagytak az ország jelenlegi gazdasági térszerkezetében. A tágabb európai térstruktúrában Románia – a többi délkelet-európai régióval együtt – az évszázadokon át tartó oszmán megszállás alatt fokozatosan a perifériára szorult, és több tényező együttes hatása következtében (világháborús időszak, szocialista rendszer) elszigetelődött a Nyugat termelési folyamataitól és a világgazdasági hatásoktól. A kései iparosodás, a lassú gazdasági növekedés hatására Románia még a 20. század elején is egyértelműen agrárország volt, jelentős elmaradottságot mutatott más európai országokhoz képest. Viszonylag jobb gazdasági helyzettel voltak jellemezhetőek az erdélyi térségek, amelyek az Osztrák–

Magyar Monarchia részeként már a 18. században megerősödött iparszerkezettel rendelkeztek. E kettős térszerkezet, amelyet a szocialista rendszer méginkább kiélezett, napjainkban is visszatükröződik a regionális fejlettségi tagoltságban.

Az átmeneti időszak kezdetén a regionális fejlettségi különbségek felerősödését, más dimenziókban való jelentkezését nagymértékben meghatározta a piacgazdaságra való áttérés. Rövid időn belül az ország legtöbb régiója hanyatlásnak indult, a szerkezetátalakítási, dezindustrializációs folyamatok hatására a gazdasági növekedés erőteljesen csökkent, a munkanélküliség eddig soha nem regisztrált óriási értékekre növekedett. Az infláció elszabadulása, a külső és belső adósságállomány felhalmozódása, a népesség jelentős rétegének elszegényedése egy ideig megállíthatatlan folyamatnak tűnt. A politikai fordulat utáni recesszióval egy időben a gazdasági ágazatok átszerveződése is elindult. A korábban hatalmas méretűvé felduzzasztott ipari vállalatokat alacsony termelékenységük és magas energiafogyasztásuk, elavult gyártási technológiájuk a bezárásra kényszerítette, ez azonban több tízezer dolgozó munkahelyének megszűnését vonta maga után. Különösen magas volt az elbocsátások száma a dél-erdélyi kitermelő- és nehézipari térségekben (ahol még a 19. században épült ipari vállalatokat fejlesztették gigantikus méretűvé, és toborozták a munkaerőt az ország minden részéről, de különösen a Kárpátokon túli megyékből), de a szerkezeti átalakítás folyamata leginkább a monoindusztriális – színesfémérc-kitermelő és szénbányászatra specializálódott – Máramaros és Hargita megyéket érintette, amelyeket 1999-től hátrányos helyzetű övezetekké nyilvánítottak (Benedek 2006). Ez maga után vonta az iparban alkalmazottak számának rohamos csökkenését, a munkanélküliség növekedését. Emellett a város–vonzáskörzet kettősség térszervező hatása, amely korábban az aktív népesség ingázásának táptalaját biztosította, most jelentősen veszített erejéből. E funkcionális kapcsolat fordított és/vagy más dimenziókban jelentkezett, felerősödött (szuburbanizáció, kényszermigráció). Így az ipari dolgozók aránya az 1990-es évben regisztrált 34%-ról 27%-ra esett vissza 2000-ig, az aktív népesség fennmaradó része az önellátó mezőgazdaság, kisebb része pedig a szolgáltatások valamely ágazata felé fordult. Így Romániában a rendszerváltás modernizációs tendenciái helyett erős primerszektorosodási folyamat (Veres 2006) játszódott le, amelynek hatásai elsősorban egy ruralizált agrártársadalom kialakulásához vezettek. A mezőgazdasági foglalkoztatottak számának ugrásszerű növekedését elősegítette az 1991-es agrártörvény is, amelynek végrehajtása során e földterületek és az erdők egy része visszakerült magántulajdonba, ez azonban csak átmenetileg biztosíthatott megélhetést a váltáshoz szükséges gépek és eszközök hiánya miatt. Ezzel is magyarázható a háztáji önellátásra szorító agrárkeresők részarányának a korábbi 28,6%-ról (1990) 41,4%-ra való növekedése 2000-ig, majd erős visszaesést regisztrálhatunk napjainkig, anélkül, hogy az arány elérné a '90-es év szintjét (2006-ig mintegy 29,7%-ra csökkent). Mindezen változások jól illusztrálják, hogy a kilencvenes években Románia gazdasági növeke-

dése a mélypontra süllyedt (1990-ben a növekedési ütem $-7,4\%$ -os volt, 1994-ben 1% -os), a gazdasági rendszerváltás stabilizálódását a magas infláció és a külföldi adósságteher még inkább nehezítette (az infláció az 1990-es $4,2\%$ -ról 1994-ig $136,8\%$ -ra növekedett – Horváth 1998). A munkanélküliség, mint azt később látni fogjuk, kezdetben területileg egyenlőtlen eloszlást követett, majd fejlődésének csúcsideszakában egy nivellálódási tendencia vált uralkodóvá. Az országot általánosan jellemző gazdasági-politikai instabilitás sem a fellendülést előmozdítható kis- és középvállalkozásoknak, sem pedig a külföldi tőkebefektetéseknek nem kedvezett. Negatív tényezőként hatott az átmeneti időszak gazdasági ciklikussága, a magas infláció és ennek következtében megnövekedett kamatszint, amely sok kisvállalkozót elrettentett a hitelfelvételtől (Nickell–Nicolitsas–Dryden 1997), így e szervezeti kör növekedését (a kisvállalkozások számbeli gyarapodását) csak az új évezredtől követhetjük nyomon. A külföldi tőkebefektetések esetében azonban fordított tendencia érvényesült. Kezdetben a külföldi működő tőke megtelepedését nehezítették a szigorú törvényi feltételek, a vegyes vállalatok alapításával és működtetésével kapcsolatos szabályozások hiánya, a korrupt üzleti környezet, mégis a kilencvenes években a Romániába beáramlott külföldi tőke mennyisége az 1997–1999-es időszakban érte el a legmagasabb értéket (több mint 2 milliárd dollárt), amikor a gazdasági növekedés a legalacsonyabb volt (a GDP ebben az időszakban mintegy 15% -ot zuhant). E negatív kapcsolatra a gazdasági recesszió alaposabb vizsgálatával tudunk rávilágítani, hiszen ilyenkor az állam egyrészt különösen ösztönzi a külföldi beruházásokat és gyorsítja a privatizációs folyamatot, másrészt a munkaigényes termékek termelését olcsóbbá teszi a bérek alacsony szintje, ami éppen a gazdasági visszaesés következménye (Tóth et al. 2003).

A gazdasági átmenet, amely Romániában válságos időszaknak bizonyult, az ország régióit nem érintette egyformán. A főváros, akárcsak más, a piacgazdaságra áttérő európai országok esetében, a gazdasági átalakulás nyertese lett. Ehhez adódtak azok a nagyvárosok, amelyek diverzifikáltabb gazdasági struktúrával rendelkeztek (Kolozsvár, Temesvár), míg az átmenet vesztesei továbbra is a periferikus, agrárfoglalkoztatottságú, rurális területek, valamint a monoindusztriális térségek, különösen a kitermelő-, nehéz- és könnyűipari központok, amelyek napjainkban is a depresszió jegyeit mutatják. Ezeken a területeken a felhalmozódott társadalmi feszültségeket a magas munkanélküliség még inkább fokozta, egyes térségekben (különösen Dél-Munténia megyéiben) a fiatal népesség lassú elvándorlása erős demográfiai előregedést hozott, amely az alacsony iskolázottsági szinttel kiegészülve fokozatosan többszörösen hátrányos helyzetű régiók kialakulását vonta maga után. Bár az Európai Unióhoz való csatlakozás közelsége pozitívan befolyásolta az ország általános társadalmi-gazdasági helyzetét (jelentősen növekedtek a külföldi beruházások, ez egy főre jutó GDP, az átlagkeresetek), e térségek jelenleg is az átmeneti időszak és a piacgazdaságra való áttérés nehézségeivel küszködnek.

A romániai régiók fejlettségi szintje az egy főre jutó GDP alapján

Egy térség, egy régió fejlettségi szintjének (termelésének, teljesítményének) meghatározására, mérésére gyakran alkalmazzák a bruttó hazai összterméket és annak egy főre jutó értékét. A fejlettségi szint azonban többdimenziós és többmutatós fogalom (Nemes Nagy 1995), tehát nem írható le egyetlen mutatószámmal, ezért célszerű minél átfogóbban vizsgálni a jelenséget.

Országos viszonylatban az egy főre jutó GDP évi növekedését a kilencvenes évek közepén beálló gazdasági visszaesés törte meg. Az állami vállalatok szerkezeti átalakítása lassú ütemben haladt, elmaradt a privatizáció felgyorsítása is, nőtt a külkereskedelmi mérleg és a központi költségvetés hiánya (Réti 2003). Az országban hatalmas volt az infláció, a vállalatbezárások számának emelkedésével egyidőben a munkanélküliség szintje is növekedni kezdett, így a visszaesés a gazdaság egészét érintette. A kilencvenes évek vége felé a makrogazdasági folyamatok stabilizálódása, az egyre erősödő külföldi tőkebefektetések, de nem utolsósorban a vágató infláció 16%-ra való visszaszorításának következtében az egy főre jutó bruttó hazai termék is növekedésnek indult: 2001-ben elérte az 5,7%-os növekedési rátát. A növekedés főként a gazdasági tevékenységek mennyiségi bővülésének volt az eredménye, amelyhez főként a kereskedelem és az építőipar fellendülése járult hozzá, vagyis az e szektorokban előállított magas hozzáadott érték. E pozitív változások ellenére Románia egy főre jutó GDP-je jóval az EU-átlag alatt marad, és csak Bukarest közelít az EU-átlag 70%-ához.

Az 1. táblázat néhány – a szakirodalomban gyakran alkalmazott – mutatót foglal össze a fejlettségbeli különbségek alakulásának vizsgálatára. A bemutatott időszak egybeesik a rendszerváltás utáni dezindusztrializációs folyamatok kiteljesedésével, hiszen a kitermelőipar hanyatlása, a termelőegységek bezárása és a munkaerő sorozatos leépítése többnyire a kilencvenes évek második felében érte el a csúcspontját (ugyanerre az időszakra (1997) tehető a belső migrációs fluxus irányváltása, valamint a munkanélküliségi arány tetőzése is (1999)). Rövid időn belül az ország térségei között erős fejlettségi különbség alakult ki, amelyet a privatizációs folyamatok felgyorsulása, a külföldi működő tőke liberálisabb törvényi feltételek mellett gyors, de szelektív megtelepedése még inkább kiélezett. Mindez a regionális fejlettségbeli különbségek gyors felerősödéséhez vezetett, hiszen egyes térségek e negatív folyamatok hatására erőteljes hanyatlásnak indultak (többnyire a kitermelő- és a nehézipar által dominált hegyvidéki területek, valamint a keleti és déli rurális térségek), míg a viszonylag kedvező pozíciójú, jobb infrastruktúrával rendelkező régiók éppen ebben az időszakban szilárdították meg a romániai térszerkezetben elfoglalt helyüket.

1. táblázat. Megyei szintű gazdasági fejlettségi különbségek statisztikai mutatói Romániában az egy főre jutó GDP alapján

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Hoover-index ^{a)}	10,86	11,22	14,66	14,51	15,39	14,07	13,70	15,95
Súlyozott relatív szórás ^{b)}	28,21	28,31	41,19	41,70	42,26	38,34	36,82	44,16
Maximum/Minimum ^{c)}	3,09	4,47	4,15	4,34	3,83	3,99	4,78	3,09

Forrás: Románia statisztikai évkönyvei, 1998–2005; a GDP és a népesség megyei szintű adataiból saját számítás.

a) A Hoover-index azt mutatja meg, hogy az egyik vizsgált ismérv, társadalmi-gazdasági jelenség hány százalékát kell a területegységek között átcsoportosítanunk ahhoz, hogy területi megoszlása a másik jellemzőjével azonos legyen.

$$h = \frac{\sum_{i=1}^n |x_i - f_i|}{2},$$

ahol x_i és f_i megoszlási viszonyszámok, melyekre fennállnak az alábbi összefüggések: $\sum x_i = 100$; $\sum f_i = 100$ (Nemes Nagy 2005).

b) A súlyozott relatív szórás a vizsgált adatsor súlyozott átlagához viszonyítva adja meg az adatsor szóródásának mértékét

$$V = 100 \left[\frac{1}{\bar{y}} \sqrt{\frac{\sum (y_i - \bar{y})^2 f_i}{\sum f_i}} \right], \text{ ahol } y_i = \frac{x_i}{f_i} \text{ fajlagos (arány) mutató értéke az } i. \text{ területegységben,}$$

$y = \bar{y}$ súlyozott átlag (Nemes Nagy 2005).

c) A legmagasabb és a legalacsonyabb fajlagos GDP-vel rendelkező megyék egymáshoz viszonyított értéke.

Ha az országos értékekből való százalékos részesedés tükrében vizsgáljuk a térségeket, a fennálló különbségek még inkább kiéleződnek: a legjobb és legrosszabb helyzetű régiók közötti különbségek nemhogy csökkentek volna, hanem a regionális tagoltság felerősödésének lehetünk tanúi (2. táblázat). Míg 1998-ban e két szélső érték között háromszoros volt az arány (a moldvai Vaslui és Bukarest között), addig 2005-ig ez közel ötszörösére növekedett. Mivel az ország fővárosa és annak viszonylagos fejlettségi szintje magasan kiemelkedik a többi régió közül, a reális értékelés végett célszerűbb az eltérés mértékét a második legfejlettebb, illetve legfejletlenebb régió különbségeivel is bemutatni. E vizsgálódás során az egyenlőtlenségek már jóval kisebbnek bizonyulnak, de a fejlettségbeli rés továbbra is éles marad: eszerint 2005-ben a második legfejlettebb megye, Ilfov és Vaslui között háromszorosra redukálódnak az eltérések.

Az utóbbi évek jelentős pozícióváltást eredményeztek a fejlettségi rangsorban, de általánosan megfigyelhető, hogy a korábban is hátrányosabb helyzetben levő térségek kitörési esélyei tovább csökkentek, „lefelé nivellálódtak”, míg a magasabb fejlettségi szinttel jellemezhető régiók tovább erősítették a romániai térszerkezetben elfoglalt pozíciójukat. Eszerint jelentősebb változások Argeş, Temes és Ilfov megyék esetében figyelhetők meg; különösen szembetűnő a dél-munténiai Argeş megye

---

helyzete, amely az 1998-as fejlettségi hierarchiában még a középmezőnyben foglalt helyet, napjainkban azonban az ország egyik legfejlettebb térségévé nőtte ki magát.

Argeş megye konvergens fejlődési iránya még a II. világháború után megindult, amikor a szocialista rendszer befektetési politikája olyan nagy hatású és innovatív ágazatokra koncentrált, mint a járműgyártás (Dacia-gyár Piteşti-ben, Aro Câmpulungon), vegyipar, de a fővárosi agglomeráció pozitív externáliáit is jól tudta hasznosítani (Benedek 2006). A rendszerváltás utáni privatizációs folyamatok, a Dacia–Renault beruházás sokat javított a térség gazdasági struktúráján, de összességében az átalakulással együtt járó negatív gazdasági-társadalmi folyamatok sikeres leküzdésén is. Ugyancsak a főváros közelségének, a szuburbanizációs folyamatoknak köszönhető Ilfov megye látványos pozícióváltása is, hiszen az új lakó- és kereskedelmi funkciók kumulatív fejlődési folyamatot indítottak el e térségben. Temes megye – mint a Bánát legfejlettebb, már a 19. században megszilárdult régiója – kedvezően használta ki földrajzi pozícióját, a határmentiség előnyeiből adódó gazdasági körülmények együttesét, és rövid időn belül a külföldi tőkebefektetések legfontosabb célpontjává vált. Szembetűnő Gorj megye erőteljes „lecsúszása” egy olyan térségben, ahol a II. világháború utáni struktúraváltás (bányászat, energetikai szektor) jelentős gazdasági növekedést és ipari termelést generált. Ez a napjaink dezindusztrializációs folyamatához kevésbé alkalmazkodó ipari ágazat azonban a társadalmi feszültségek legsúlyosabb gócpontjává tette a megyét.

A sorrendbeli hierarchia legalján álló térségek között jelentősebb helycserék nincsenek. Továbbra is Moldva az ország legfejletlenebb régiója és egyben legszegényebb pólusa – akárcsak évszázadokkal ezelőtt –, ezt követi Olténia, Munténia, míg az átmenet nyertes térsége a főváros mellett a tágra értelmezett Erdély területe. Mindez alátámasztja azt a tényt is, hogy hosszú távon az ország regionális fejlettségi tagoltsága stabilnak bizonyul, jelentősebb helyzetváltozások a fejlettebb térségek esetében figyelhetők meg, a legszegényebb régiók a rendszerváltás utáni „nyitással” egyidőben sem voltak képesek alkalmazkodni a megváltozott társadalmi-gazdasági folyamatokhoz. E két térségtípus közötti fejlettségi olló nyílása tovább mélyíti a dinamikus és az elmaradottabb, hanyatló vidékek közötti szakadékot.

---

2. táblázat. A fejlettségi rangsorban bekövetkezett változások az egy főre jutó GDP alapján

1998			2005			Rangsváltozás 1998 és 2005 között	
Rang-sor	Főváros, megye	Országos átlag=100	Rang-sor	Főváros, megye	Országos átlag=100		
1.	Bukarest	186	1.	Bukarest	249	Bukarest	0
2.	Ilfov	164	2.	Ilfov	167	Ilfov	0
3.	Temes	149	3.	Temes	155	Temes	0
4.	Arad	137	4.	Konstanca	147	Konstanca	+
5.	Brassó	135	5.	Kolozs	137	Kolozs	+
6.	Konstanca	133	6.	Brassó	134	Brassó	-
7.	Kolozs	132	7.	Arad	129	Arad	-
8.	Gorj	126	8.	Szeben	126	Szeben	+
9.	Maros	120	9.	Argeş	124	Argeş	+
10.	Bihar	112	10.	Bihar	115	Bihar	0
11.	Szeben	109	11.	Gorj	115	Gorj	-
12.	Kovászna	107	12.	Maros	109	Maros	-
13.	Vâlcea	104	13.	Prahova	108	Prahova	+
14.	Hargita	103	14.	Fehér	105	Fehér	+
15.	Prahova	101	15.	Hunyad	102	Hunyad	+
16.	Argeş	101	16.	Vâlcea	98	Vâlcea	-
17.	Ialomiţa	99	17.	Krassó-Szö-rény	98	Krassó-Szö-rény	+
18.	Hunyad	99	18.	Kovászna	97	Kovászna	-
19.	Fehér	96	19.	Hargita	94	Hargita	-
20.	Galac	94	20.	Bákó	94	Bákó	+
21.	Krassó-Szö-rény	94	21.	Szatmár	93	Szatmár	+
22.	Dolj	94	22.	Beszterce-Naszód	91	Beszterce-Naszód	+
23.	Szatmár	93	23.	Iaşi	90	Iaşi	+
24.	Iaşi	91	24.	Szilágy	88	Szilágy	+
25.	Brăila	90	25.	Galac	88	Galac	-
26.	Bákó	89	26.	Tulcea	86	Tulcea	+
27.	Szilágy	88	27.	Dâmboviţa	85	Dâmboviţa	+
28.	Vrancea	88	28.	Dolj	85	Dolj	+
29.	Buzău	86	29.	Ialomiţa	84	Ialomiţa	-
30.	Beszterce-Naszód	85	30.	Brăila	83	Brăila	-
31.	Teleorman	82	31.	Máramaros	82	Máramaros	+
32.	Olt	81	32.	Buzău	77	Buzău	-
33.	Dâmboviţa	80	33.	Mehedinţi	76	Mehedinţi	+
34.	Mehedinţi	79	34.	Suceava	74	Suceava	+
35.	Suceava	79	35.	Neamţ	74	Neamţ	+
36.	Máramaros	79	36.	Vrancea	71	Vrancea	-
37.	Neamţ	77	37.	Olt	70	Olt	-
38.	Tulcea	75	38.	Teleorman	68	Teleorman	-
39.	Călăraşi	72	39.	Călăraşi	61	Călăraşi	0
40.	Giurgiu	68	40.	Giurgiu	61	Giurgiu	0
41.	Botoşani	66	41.	Botoşani	58	Botoşani	0
42.	Vaslui	60	42.	Vaslui	52	Vaslui	0
Maximum/Minimum arány		3,09			4,78		
Maximum/Minimum arány Bukarest nélkül		2,73			3,22		

Forrás: Románia statisztikai évkönyvei, 1998–2005.

Az egy főre jutó GDP átlagon felüli értéke a messze kiemelkedő Bukarest mellett többnyire az Erdély területén elhelyezkedő megyékre jellemző (1. ábra), amit nagymértékben befolyásol a regionális pozíció, a nyugati országokhoz való közelség, a nyitottság. Ezekkel a rendszerváltás után a legtöbb külföldi tőkét tudta magához vonzani. Nem feledkezhetünk meg ezen térségek tradícióiban gazdag, évszázados fejlettségi szintre alapozott előnyös pozíciójáról, amelyben része volt annak is, hogy ezek a terület egységek az Osztrák–Magyar Monarchia részét képezték. Kiépítettebb infrastruktúrájuknak köszönhetően már a szocialista időszakban is könnyebb volt a fejlesztést erre alapozni, mint egyes elmaradottabb, erőltetett iparosításra szoruló térségek esetében (Heller – Ianos 2004). Ezt bizonyítja az egy főre jutó GDP-re kiszámított súlyozott relatív szórás is: míg Erdély területén a mutató értéke 18,4%, addig Romániában ez az érték 44,1%-ra emelkedik, azaz országos szinten jóval nagyobbak a területi fejlettségi különbségek, mint a tágran értelmezett Erdélyben.

Forrás: Eurostat.

2. ábra. A romániai régiók fejlettségi szintje az egy főre jutó GDP alapján, 2005

Az egy főre jutó GDP viszonylag magas értékével tűnik ki a Gorj–Vâlcea–Argeş–Prahova ipari tengelyt kiegészítő Konstanca megye is, többnyire az a megyecsoport, amely a szocialista rendszer befektetési politikájának köszönhetően erősítette meg térbeli pozícióját. A déli terület egységeket kettős térszerkezet jellemzi: az északi megyék változatosabb gazdasági struktúrával rendelkeznek (vegyipar, gépgyártó ipar, építőipar) és egyben a külföldi tőkebefektetések célállomását is képezik (Renault–Pitesti, Holcim–Campulung Muscel, Samsung COS–Târgovişte), míg déli szomszédaik fejlődési útjait a hetvenes évek erőltetett iparosítása határozta meg, így napjainkban is a piacgazdaságra való áttérés és a szerkezetváltás okozta nehézségekkel küszködnek. Az említett, magas GDP-vel rendelkező térségek tudtak a legsikeresebben alkalmazkodni a

megváltozott társadalmi-gazdasági feltételekhez, nekik sikerült a leghatékonyabban integrálni az új térformáló erők differenciáló jegyeit. Ezek a területegységek képezik/képezhetik a versenyképes Románia stabil pólusait, ahol a felhalmozódott szellemi tőke, a szolgáltatási szektorban dolgozók magas részaránya, a magas urbanizációs szint és a megtermelt GDP képes lesz elérni az európai gazdaság színvonalát.

Jövedelmi, kereseti egyenlőtlenségek

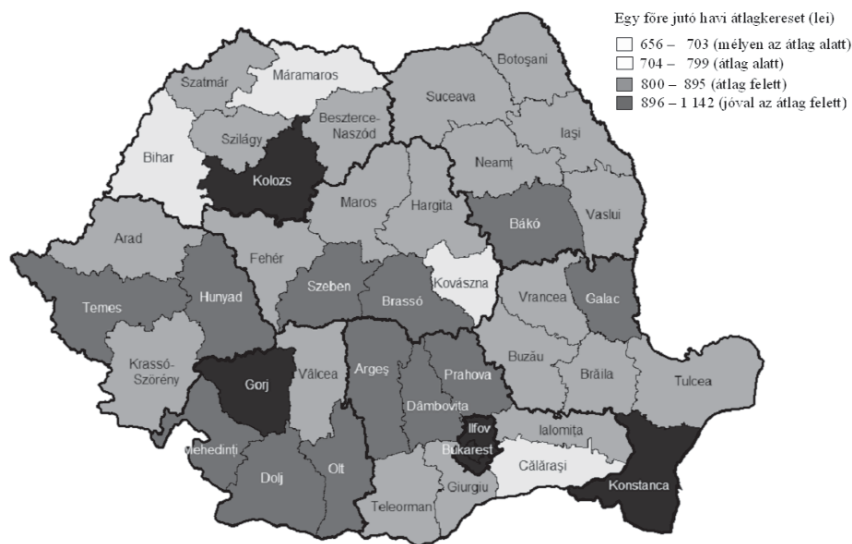
A szocialista időszak alapvető jellegzetessége volt a jövedelmek relatív kiegyenlítetttsége, hiszen a népesség java része megközelítőleg azonos jövedelemmel és életszínvonallal rendelkezett (Zamfir 2001). Mindez jelentősen megváltozott 1990 után: a jövedelmek differenciálódása, a foglalkoztatásban, az életszínvonalban jelentkező különbségek fokozatosan két jól megkülönböztethető társadalmi réteg megjelenéséhez vezettek: egy magas jövedelemmel és életszínvonallal rendelkező társadalmi osztály kialakulásához, amellyel párhuzamosan megjelent egy erősen elszegényedő, a társadalom aljára, perifériájára csúszott osztály is. A 2006-os hivatalos statisztika szerint a háztartások havi átlagjövedelme 375 eurót tett ki, az egy főre jutó átlagjövedelem pedig 127 euró volt. A jövedelmek területi megoszlása erős differenciáltságot tükröz, lényegében jól kirajzolódik egy kettős térszerkezet, egy nyugat–kelet lejtő: a nyugati, bánáti területek bővebb választékú gazdasági szerkezettel rendelkeznek, a népesség java részének a tercier szektorban való foglalkoztatása magasabb kereseteket generál, mint a keleti, vidékies, a mezőgazdaság által dominált térségekben. Természetesen a jövedelmek alakulásában nem elhanyagolható tényező a háztartások nagysága, a keresők foglalkozása és iskolai végzettsége sem. A keleti és déli térségek demográfiai folyamatai (többgyermekes családmodell a moldvai megyék esetében, kiöregedő, apadó társadalom a dél-munténiai térségben), társadalmi-gazdasági mutatói (Romániában e két területegység tűnik ki az analfabéták és a mezőgazdaságban dolgozók legmagasabb részarányával) hosszú távon is rányomják bélyegüket a jövedelmek erőteljes differenciálódására, illetőleg a jövedelmek által meghatározott területi fejlettségi térszerkezetre.¹

A szocialista időszak iparosítási tendenciája a kilencvenes évek elején még nagymértékben éreztette hatását, hiszen a legmagasabb keresetekkel a bányászati és nehézipari ágazatokban foglalkoztatottak tűntek ki, azaz Gorj, Hunyad és Galac megyék. Ezen megyék átlagkeresete még Bukarest hasonló mutatóját is túlhaladta. Hosszú ideig ezek a túlfejlesztett nehézipari centrumok polarizálták a kereseteket, ám napjainkban jelentősen átstrukturálódtak a bérszínvonal egyenlőtlenségei. A dezindustrializációs és privatizációs folyamatok nagymértékben meghatározták a nyertes és vesztes térségeket, hiszen az új évezredben a legnagyobb kereseteket éppen azokban a megyékben regisztrálták, amelyek képesek voltak sikeresen áthidalni a gazdasági recesszió okozta

¹ Mivel országos szinten a jövedelmi adatok csak a fejlesztési régiók szintjén álltak rendelkezésemre, a következőkben a népesség átlagkereseteit használom fel e térszerkezet alakulásának megnyilvánuló különbségek vizsgálatára.

változásokat: elsősorban a külföldi tőkebefektetések célpontját jelentő és a szolgáltatásokat tömörítő fővárosban, valamint a nyugati térségekben, továbbá a versenyképes gazdasági ágazatok sikeres privatizációját megélt ipari területeken (mint Argeş és Konstanca megye). Évtizedes tendencia, hogy a keresetek – az egy főre jutó GDP-hez hasonlóan – a legfejlettebb régiókban az átlagnál nagyobb mértékben, míg a keleti és déli, elmaradott rurális térségekben lassabban emelkedtek. Így napjainkban a fejlettség központjait a főváros mellett Kolozs, Gorj, Konstanca és a dél-erdélyi tengelyt összekapcsoló észak-munténiai ipari övezet képezi. Feltűnő a Bihar megyében regisztrált alacsony átlagkereset, egy olyan térség esetében, mely más társadalmi-gazdasági mutatók alapján viszonylag jobb pozíciót foglal el. Ez többnyire a könnyűiparban foglalkoztatottak alacsony bérével hozható összefüggésbe, akárcsak Kovászna megye esetében.

Az átlagkeresetek közötti különbségek fő oka a térségek eltérő gazdasági profilja. (A mezőgazdaságban dolgozók számának ugrásszerű növekedése és az ehhez az ágazathoz társítható alacsonyabb keresetek a jövedelmek alakulásában is nyomon követhetők.) Hat az is, hogy az egyes gazdasági ágazatok bérszintje területenként eltérő, másrészt pedig a jobb kereseti lehetőségeket nyújtó ágazatokban sokkal többen dolgoznak, mint az államilag finanszírozott oktatásban, egészségügyben vagy közigazgatásban (a 2006-os hivatalos adatok szerint a kereső népesség 11,8%-a dolgozik ezekben az ágazatokban). Az egészségügyben már körvonalazódott a munkaerőhiány, hiszen a vonzóbb bérek miatt a magas képzettségűek egyre nagyobb része hagyja el az országot (az utóbbi években ez különösen Krassó-Szörény megyében erősödött fel). Mindez jelentősen befolyásolja a keresetekben jelentkező regionális differenciáltságot, anélkül, hogy látványos módosulások következzenek be a fejlettségi rangsorban.

Forrás: Románia statisztikai évkönyve, 2006.

3. ábra. Egy főre jutó havi átlagkeresetek Romániában, 2006

A keresetek térbeli együttmozgására utalhat a területi autokorrelált sor.² Romániában az utolsó hivatalos statisztika szerint közölt bérszínvonalakra kiszámított területi autokorreláció értéke 0,455, ami kifejezi az ország térbeli fejlettségi megosztottságát, a regionalizálódást. E mutató értéke -1 és 1 között váltakozik, azaz minél közelebb áll a mutató értéke az 1 -hez, annál inkább érvényesül „a szegénynek szegény, gazdagnak gazdag a szomszédja” hipotézis. Az országban a maximális értéktől való távolodást éppen az okozza, hogy vannak olyan fejlett és magas keresetekkel rendelkező térségek, melyek izoláltabban helyezkednek el, amelyeket az átlagosnál alacsonyabb fejlettségű térségek vesznek körül (mint például a főváros, Kolozs, Gorj és Konstanca megyék), s ez nagymértékben hozzájárul a mutató értékének csökkenéséhez (2. ábra). Ennek ellenére a regionális tagoltságot tükrözi az ország északkeleti és délnyugati térsége, előbbi bérszínvonala az észak-erdélyi térségekkel együtt jóval az országos átlag alatt, utóbbi a dél-erdélyi és bánáti területekkel együtt jóval az átlag felett helyezkedik el.

3. táblázat. Az átlagkeresetek területi autokorrelációs értékei Romániában, 1991–2006

Év	Korreláció
1991	0,188
1992	0,245
1993	0,237
1994	0,314
1995	0,106
1996	0,101
1997	0,087
1998	0,235
1999	0,488
2000	0,436
2001	0,412
2002	0,429
2003	0,373
2004	0,317
2005	0,395
2006	0,455

Megjegyzés: Románia statisztikai évkönyvei alapján saját számítás. A területegységek száma minden évben 42.

² A területi autokorreláció legismertebb mérőszáma a Moran-féle I mutató, amely kifejezi, hogy a vizsgált terület értéke mennyiben hasonlít a szomszédos egységekben mért adatokhoz, felfedezhető-e valamilyen szabályszerűség, vagy pedig véletlenszerűnek mondható az adatok területi eloszlása. Szabályszerű elrendeződés esetén az egymással szomszédos területegységek adatai egymáshoz hasonlóak lesznek (nagy érték közelében nagy értéket találunk, ami pozitív autokorrelációra utal), vagy éppen ellenkezőleg, a szomszédos területek különböznek egymástól, a nagy értékű területek mellett kicsik és a kicsik mellett nagyok helyezkednek el (negatív autokorreláció). Autokorrelálatlanság esetén az egyes értékek véletlenszerűen szóródnak a térben, nincs közöttük semmiféle együttmozgás (Nemes Nagy 2005).

A rendszerváltás kezdeti időszakában, a nivellált bér- és jövedelmi viszonyok megtörése után már körvonalazódott a nyertes és vesztes térségek csoportosulása, ezt azonban a kilencvenes évek közepétől kezdődően az országot érintő gazdasági recesszió megfékezte (3. táblázat). A szerkezeti átalakítás folyamata, a munkanélküliség tetőzése átmeneti, lokális viszonyokat eredményezett a regionális térszerkezetben, jelentősen csökkentve a térségek között korábban létezett szomszédsági relációkat. Ezt követően az autokorreláltság növekedése és viszonylagos stabilitása már a keresetekben megnyilvánuló tartós tagolódásra enged következtetni. Akár csak az egy főre jutó GDP vizsgálata, a keresetekben megnyilvánuló egyenlőtlenségek is megerősítik az országban jelentkező regionális tagoltság növekedését: az ország különböző fejlettségi szintű régiókra osztható, ami egyben a dinamikus felzárkózó térségek és a lemaradó, hanyatló területek együttes jelenlétére utal.

Egyenlőtlenségek a munkanélküliség és iskolázottság függvényében

Az utóbbi évek társadalmi-gazdasági folyamatainak alakulása jelentős szerepet játszott a korábbi, a szocialista rendszer által vallott kiegyensúlyozott fejlődési paradigma megtörésében. A munkanélküliséget nem ismerő társadalom hirtelen annak növekvő értékével kellett, hogy szembenézzon. Emellett a túlnyomórészt az ipar fejlesztésére és térbeli kiegyenlítésére tett erőfeszítések, az akkori foglalkoztatási és oktatási politikák nem sokat tettek a felsőoktatás változatossá tétele érdekében, a munkaerőpiacon jelentkező kereslet többnyire a mérnöki szakokat részesítette előnyben. Napjaink globalizálódó világában azonban egyre nagyobb teret nyert a jelenlegi, nyugat-európai gazdaságban is helytálló felsőfokú képzés.

Hogyan viszonyul a fejlettség a munkanélküliség és iskolázottság folyamatához, kimutatható-e pozitív tendencia e folyamatokban, tekintettel arra, hogy éppen a fejlett, iparosodott térségek³ esetében erősödött fel a sorozatos leépítések és az elbocsátások során kialakult magas munkanélküliség?

A munkanélküliség és az egy főre jutó GDP között erős korreláció figyelhető meg ($r = -0,504$), azaz napjainkban azok a térségek rendelkeznek viszonylag magasabb aktivitási rátával, alacsonyabb munkanélküliséggel, melyek a rendszerváltás után a dinamikus ipari (például gépipar) és szolgáltatási ágazatok további megerősítésére orientálódtak. A munkanélküliség évtizedes alakulásában erőteljes növekedést tapasztalhatunk, eltekintve az 1994–1996 és 1999-től napjainkig tartó 4,2 százalékpontnyi csökkenési periódustól, amelyet nagymértékben meghatároztak az ipari hanyatlás megfékezését és a munkanélküliség leküzdését célzó politikai intézkedések, reformok. A rendszerváltás utáni gazdasági visszaesést követő időszakban (1994–1996) az állam legfontosabb célkitűzése az ipari egységek modernizálása, újjászervezése és szerkezeti átalakítása volt, amelynek során a privatizáció útjára léphettek. Így a munkanélküliség csökkentését célzó reformcso-

³ A szocialista időszak alapvető jellegzetessége a fejlettséget meghatározó iparosodottsági szint és az ipari termelés értéke volt.

mag életbe léptetését két törvény is szorgalmazta: az 1993/75-ös számú, amely anyagi támogatást nyújtott azoknak a gazdasági szereplőknek és közintézményeknek, amelyek munkanélkülivé vált személyeket alkalmaztak, valamint az 1994/57-es számú, amely kedvezményes hitelt biztosított azoknak a kis- és közepes vállalatoknak, ahol az alkalmazottak fele a munkanélküliek sorából került ki (Popescu 2003). Így a munkanélküliség országos viszonylatban az 1991-es 2,9%-ról 1994-ig 10,9%-ra növekedett, ezt követően mintegy 6,2%-ra esett vissza. Az 1997-től kezdődő újabb emelkedést már meghatározta a nagyipari vállalatok sorozatos leépítése, a kitermelőipar hanyatlása során nagyszámú munkaerő elbocsátása, ami egyben a munkanélküliség ugrásszerű növekedésével járt. A munkanélküliség 1999-ben elérte a 13,2%-ot (Hunyad megyében a 21,3%-ot is – ez egyike volt az ország gazdasági átszervezését leginkább megsínylő, évszázados fejlettségre visszatekintő dél-erdélyi megyéknek; Brăila megye esetében az állástalanság 18%-os volt). Ezt követően az újabb beavatkozások már prioritásként kezelték a privatizációnak, illetve a nagyvállalatok átszervezésének biztató lehetőségeit, amelyekkel sikerült a munkanélküliségi rátát napjainkra 5,2%-os szintre visszaszorítani. A munkanélküliségi ráta 1999-ben érte el a csúcspontját, ebben az évben a munkanélküliek száma 1 millióra növekedett, és kevés volt az olyan település, ahol ne fogalmazódott volna meg e társadalmi diszfunkciókat okozó probléma megoldásának szükségessége. Mindez a regionális egyenlőtlenségek csökkenéséhez, nivellálódási folyamat kialakulásához vezetett, amint ezt a Hoover-index értékei is illusztrálják (4. táblázat). 1999-től kezdődően azonban újból növekednek a munkanélküliség regionális egyenlőtlenségei, hiszen a rendszerváltás után stabilizálódott munkanélküliséget jelentős csökkenés követte, különösen a sokrétűbb gazdasági szerkezettel rendelkező térségek esetében.

4. táblázat. A munkanélküliség alakulása Romániában

Megnevezés	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Egész Románia ^{a)}	10,9	9,5	6,6	8,9	10,4	11,8	10,5	8,8	8,4	7,4	6,3	5,9
Maximum/Minimum ^{b)}	6,2	4,4	5,7	3,8	4,1	3,7	3,7	4,9	5,3	5	5,5	6,1
Hoover-index ^{c)}	15,7	16,3	19,8	15,1	15,4	12,5	14	14,6	16,7	16,1	17,3	17,5

Forrás: Románia statisztikai évkönyve alapján saját számítás.

a) Az országos munkanélküliségi ráta alakulása, %.

b) A legmagasabb és a legalacsonyabb munkanélküliségű megyék egymáshoz viszonyított értéke.

c) A munkanélküliek és aktív népesség adataiból számolt Hoover-index.

A munkanélküliség térszerkezete egy évtized alatt lényegesen átalakult. Míg korábban a munkanélküliség leginkább a könnyűipari térségekre szorítkozott, a kilencvenes évek közepétől mindinkább a kitermelő- és nehézipari régiókra tevődött, különösen a dél-erdélyi tengelyt összekapcsoló Prahova–Konstanca vonalára.

E térségek nagy része napjainkban is a depresszió jegyeit mutatja, különösen igaz ez az Erdélyi-Szigethegység kiterjedt monoindusztriális bányászterületére, Fehér megyére, valamint a mezőgazdasági tevékenységek által dominált Ialomița és Călărași térségére. E régiók közül a leghátrányosabb helyzetben a vidéki települések állnak, hiszen a munkahelyek hiánya a fiatal népesség elvándorlását idézi elő, ezzel is magyarázható e térségek demográfiai elöregedésének növekedése, a gyenge vállalkozói szellem, valamint az itt élő népesség alacsony iskolázottsági szintje. A munkanélküliség legalacsonyabb értékeit az ipari dolgozókat felszívó és erősödő agrártársadalmú olteni és moldvai megyékben, valamint a szolgáltatási funkciókat tömörítő nyugati határ menti térségekben találjuk.

Mivel a munkanélküliség és a fejlettség között erős negatív korreláció figyelhető meg, lényegesnek tartottam megvizsgálni a romániai megyék térbeli pozícióját e két mutató függvényében. Az ország térségeinek mintegy 14%-a sorolható az alacsony munkanélküliséggel és magas fejlettségi szinttel jellemezhető régiók csoportjába. Ez különösen a fővárost és az ezt körülövező Ilfovot, valamint Kolozs, Bihar, Arad és Temes megyét jellemzi, míg a hierarchia legalsó részén Vaslui és Teleorman megye áll. Az utóbbi a többszörösen hátrányos helyzetű területek csoportjába tartozik, hiszen mind demográfiai mutatói (magas öregségi index, apadó népesség), mind társadalmi-gazdasági helyzetképe (az analfabéták magas részaránya, a népesség túlnyomórészt mezőgazdasági foglalkoztatása) következtében a jövőben sem várható határozott, szembetűnő pozícióváltás.

5. táblázat. A megyék csoportosítása a munkanélküliség és a fejlettség szerint

Munkanélküliségi ráta 2006-ban, %	Egy főre jutó GDP 2005-ben, PPS			
	magas (>8000)	közepes (6000–8000)	alacsony (5000–6000)	nagyon alacsony (<5000)
Nagyon alacsony (<3,5)	Bukarest, Ilfov, Kolozs, Bihar, Temes, Arad	Szatmár	Beszterce-Naszód, Máramaros	Vrancea
Alacsony (3,5–5)	Konstanca, Szeben	Prahova, Vâlcea, Maros	Brăila, Tulcea	Botoșani, Neamț, Suceava, Giurgiu
Közepes (5–7)	Brassó	Argeș, Krassó-Szörény, Hunyad	Bákó, Iași, Dolj, Szilágy	Călărași, Dâmbovița, Olt
Magas (>7)	Gorj	Galac, Ialomița, Fehér, Kovászna	Buzău, Mehedintți, Hargita	Vaslui, Teleorman

Forrás: Románia statisztikai évkönyve és Eurostat alapján saját számítás.

Sajátos esetet képvisel Gorj megye, hiszen magas fejlettségi szintjéhez magas munkanélküliség is társul. Ez annak tulajdonítható, hogy az egykoron a kitermelő- és nehézipari fellelőként jellemzett térséget⁴ napjainkban mindinkább a csődbe ju-

⁴ Gorj megye az ország legfontosabb energetikai központja, itt található a legnagyobb hő- és vízierőművek, ugyanakkor a térségben található Zsil-völgye a szocialista időszak egyik legkiterjedtebb bányarégiója volt.

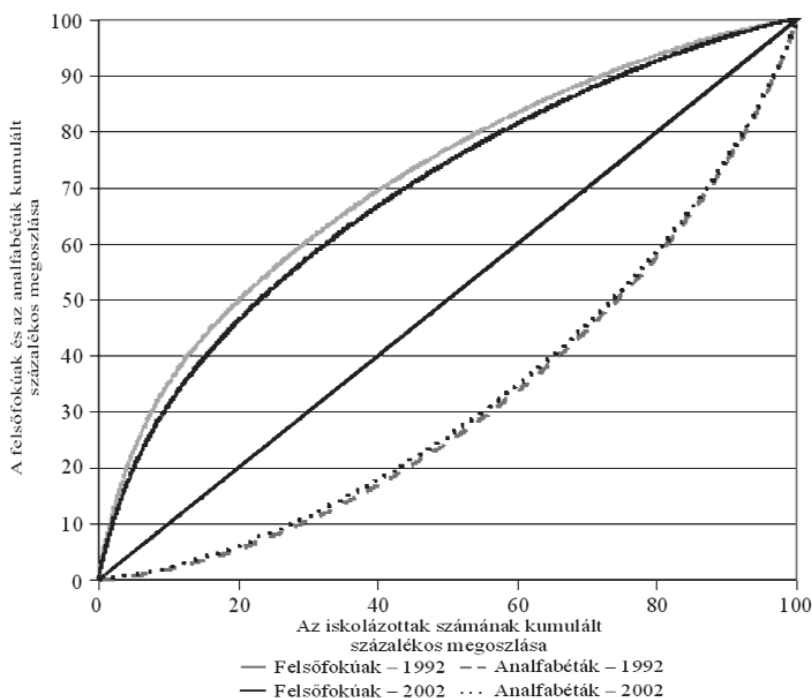
tott vállalatok uralják, ám a megtermelt javak – még akkor is, ha nem értékesítik őket a világpiacon – hozzájárulnak a térség bruttó össztermékéhez.

Bár a munkanélküliség és a felsőfokú végzettek között nem mutatható ki erős egyirányú kapcsolat ($r = -0,334$), annál magasabb az egy főre jutó GDP és a felsőfokú végzettek közötti korreláció ($r = 0,810$). Az utóbbi évek pozitív tendenciájának tulajdonítható az egyre bővülő felsőoktatással párhuzamosan a felsőfokú végzettek részarányának növekedése is. Az iskolázottsági térszerkezet az eltelt egy évtized alatt lényegében keveset változott. E térszerkezet jellegzetessége a felsőfokú végzettek viszonylag magasabb koncentrációja a dinamikus, fejlett városi térségekben, illetve az írástudatlanok számának magasabb koncentrációja a vidéki, elmaradottabb területeken. Az iskolázottságban megnyilvánuló egyenlőtlenségeket és a nagyfokú térbeli koncentrációt leginkább a Lorenz-görbe⁵ igazolja. Mind a felsőfokú végzettségűek, mind az analfabéták esetében, ha csak kismértékben is, de csökkentek az egyenlőtlenségek az eltelt egy évtized alatt, de a diplomával rendelkezők erős városi koncentrációja továbbra is probléma marad. Ezt támasztja alá a két mutatóra kiszámított Gini⁶- és Hoover-index is, mindkettő jóval magasabb értékeket mutat a felsőfokú végzettek (Hoover-index 22,15%, Gini-együttható 0,181), mint az analfabéták esetében (17,32% illetőleg 0,141). A napjainkban is fennálló iskolázottsági egyenlőtlenségek hosszú távon a képzett munkaerő alakulásában és a fejlett országokhoz való felzárkózásban is meghatározó szereppel bírnak.

⁵ Lorenz-görbe: a koncentráció ábrázolására és elemzésére szolgáló, egységoldalú négyzetben elhelyezett speciális ábra, amely a kumulált relatív gyakoriságok (esetünkben az iskolázottak kumulált százalékos megoszlása) függvényében ábrázolja a kumulált relatív értékösszegeket (az ábrán a felsőfokú és az analfabéták kumulált százalékos megoszlása). Amennyiben az egységeknek az értékösszegekből való részesedése azonos, a kumulált relatív gyakoriságok és a kumulált relatív értékösszegek rendre megegyeznek. Mindez a koncentráció hiányára utal. Ilyen esetben a görbe egybeesik a négyzet átlójával. Ha a vizsgált terület egységek között létezik olyan, amelyik a vizsgált mennyiségi ismérv értékösszegének igen nagy hányadát leköti, a relatív gyakoriságok és a relatív értékösszegek jelentősen eltérnek egymástól, a görbe távol esik az átlótól (Nemes Nagy 2005).

⁶ Gini-együttható: a Lorenz-görbe és a négyzet átlója által bezárt terület nagyságát méri, a koncentráció relatív nagyságát jellemzi. Minden megfigyelési egység részarányának az összes többiétől való átlagos eltérését viszonyítja az átlaghoz. A 0 értéket akkor veszi fel, ha a Lorenz-görbe éppen egybeesik az átlóval, tehát a vizsgált mennyiségi ismérv területi eloszlása egyenletes. Másik szélső értékét akkor éri el, ha a vizsgált ismérv egyetlen egy terület egységen összpontosul; ilyenkor a Lorenz-görbe egybeesik a koordinátatengelyekkel (Nemes Nagy 2005).

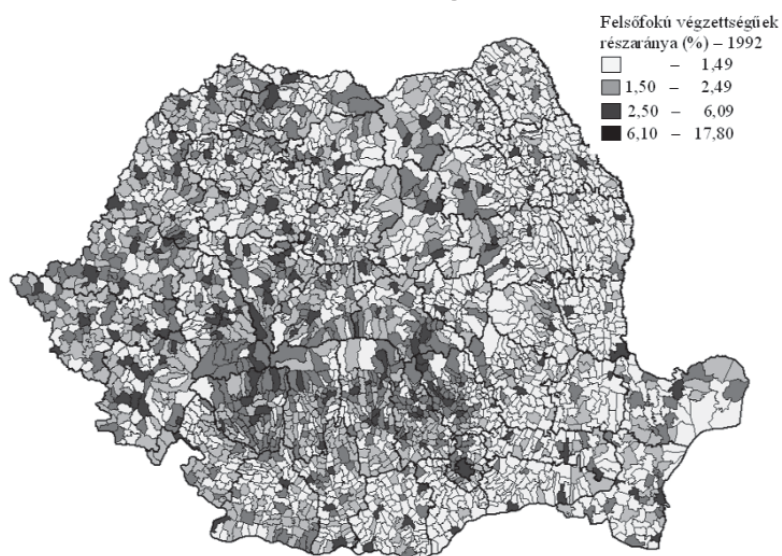

Forrás: népszámlálási adatok alapján saját számítás.

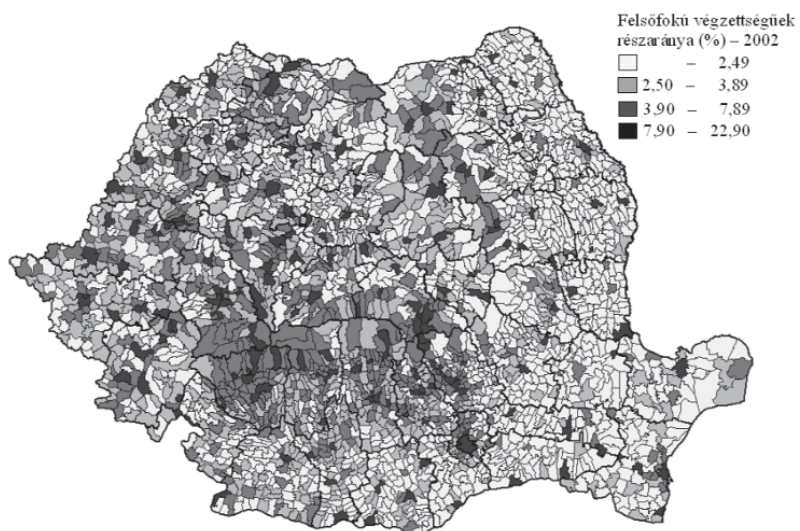
4. ábra. Iskolázottsági egyenlőtlenségek

Területi bontásban a felsőfokon végzetteknek az országos értékhez (10%) viszonyított legmagasabb részarányát a főváros mellett Kolozs, Brassó, Temes, Széchenyi és Konstanca megyékben találjuk (11–13% között), azokon a területeken, ahol a felsőoktatás és kutatás évszázados hagyományokkal rendelkezik.

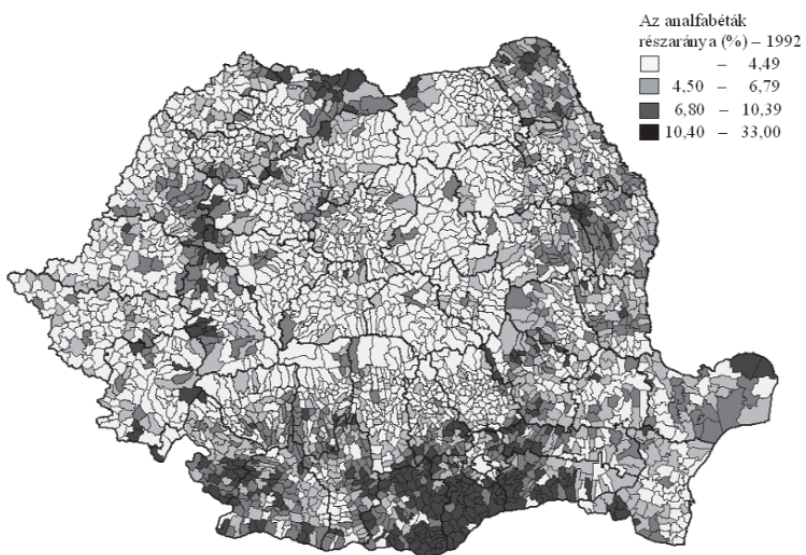
5. ábra. Az iskolázottság térszerkezete

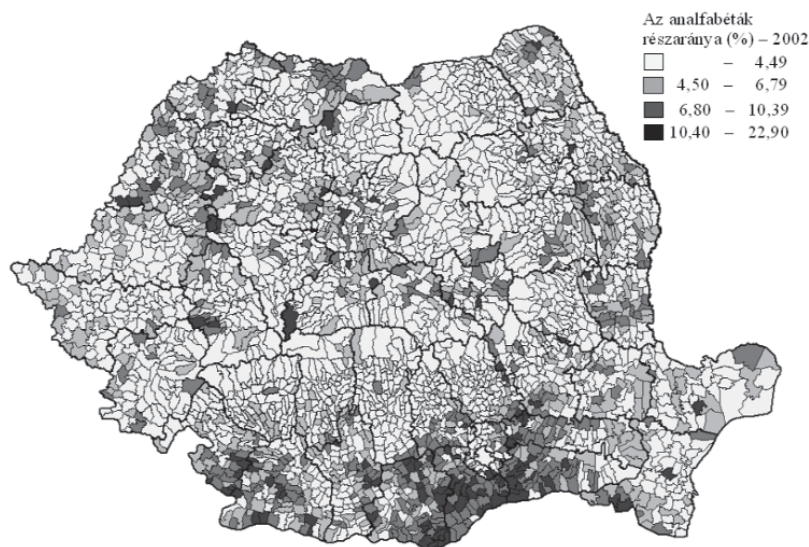
A felsőfokú végzettségűek területi megoszlása, 1992

A felsőfokú végzettségűek területi megoszlása, 2002

Az írástudatlanok területi megoszlása, 1992

Az írástudatlanok területi megoszlása, 2002

Forrás: népszámlálási adatok, 1992 és 2002.

A leghátrányosabb helyzetben azok a területek vannak, ahol a felsőoktatási intézmények hiánya, az alacsony fejlettségi szint az analfabéták magas részarányában tükröződik vissza. A hátrányos társadalmi helyzetbe sodort, az iskolai életből kirekesztett népesség nem csupán a társadalmi egyenlőtlenség áldozata, de az állam szempontjából is költséges csoportot képez, hiszen a szakmai beilleszkedésre, át-képzésre fordított összeg jóval magasabb lehet az iskolázásra fordított összegnél. Még akkor is, ha az utóbbi időben lényegesen csökkent az analfabéták aránya (a kilencvenes évek elején regisztrált 3,1%-ról napjainkig 2,6%-ra), az analfabétáknak e közel félmillió száma súlyos társadalmi feszültségek forrása lehet a romániai társadalomban.

Összefoglalás

A piacgazdaságra való áttérés, a szerkezetváltás következményei nyugat–kelet irányú megosztottság felerősödésére utalnak. A nyugati piacokhoz való közelség miatt az Európai Unió sokat emlegetett keleti kapuját egy határozott dinamikus perem uralja, a keleti országrészhez közeledve már felerősödik a perifériára szorult térségek túlsúlya. A rendszerváltás utáni privatizációs, szerkezetátalakítási folyamatokból azok a területegységek kerültek ki győztesen, amelyek képesek voltak hatékonyan alkalmazkodni az új, innovatív iparágak feltételeihez, és ezzel olyan komparatív előnyökre tettek szert, amelyekkel tovább erősítették a romániai tér-

szerkezetben elfoglalt pozíciójukat (Temes, Kolozs, Bihar megyék). Az átmenet vesztes térségei továbbra is a periférikus, agrárfoglalkoztatottságú területek, ahol a magas munkanélküliség, a jövedelmek alacsony szintje nem kedvezett a tőkeerős gazdasági egységek megtelepedésének.

A gazdasági tér egyenlőtlenségeit megfelelő beavatkozások mentén eredményesen irányítani lehet egy homogénebb térstruktúra felé a területi kohézió megteremtése érdekében. Ennek értelmében a regionális fejlesztési tervekben megfogalmazott irányelvek közül elsőként az infrastrukturális ellátottság, a humán erőforrás-fejlesztés és a munkaerőpiac rugalmasabbá tételének megvalósítása képezhet külön prioritást, hiszen az eddigi vizsgálatok is rámutattak arra a tényre, hogy a legnagyobb társadalmi diszfunkciók a rendszerváltás utáni tömeges munkanélküliség következtében jelentkeztek. A vállalkozói környezet vonzóbbá tétele, a kis- és középvállalkozások ösztönzése, a K+F-szektor fejlesztése, az információs társadalom kialakítása, a hátrányos társadalmi helyzetben levő vidéki lakosság esélyeinek javítása nem csupán a szűkebb történelmi régióon belüli egyenlőtlenségek mérsékléséhez járulhatna hozzá, de az országon belüli regionális és interregionális diszparitások csökkentéséhez is. A jövőben a területfejlesztésnek és regionális politikának, a helyi, regionális és országos intézmények fokozottabb együttműködésének kulcsfontosságú szerepe lesz a meglévő egyenlőtlenségek csökkentésében, ahhoz hogy Románia (történelmi régióival) az Európai Unió versenyképes, dinamikus térségévé váljon.

Irodalomjegyzék

- Benedek József 2006. *Területfejlesztés és regionális fejlődés*. Egyetemi Kiadó, Kolozsvár
- Heining, Rüdiger – Bara, Simona 1999. Agriculture – An Important Sector for Romania: Analysis and Possible Development. *South East Europe Review*. 2., 3.
- Heller, Wilfried – Ianoş, Ioan 2004. Spatial Patterns of Economy and Migrations in Post-socialist Romania. *Europe Regional*. 12., 1.
- Horváth Gyula 1998. Az átmenet regionális hatásai Kelet-Közép-Európában. *Területi Statisztika* 38/4.
- Illés Iván 2002. *Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón*. Dialóg–Campus Kiadó, Budapest–Pécs
- Major Klára 2001. *A nemzetközi jövedelemegyenlőtlenség dinamikája*. PhD-értekezés. Kézirat. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest
- Nemes Nagy József (szerk.) 2005. *Regionális elemzési módszerek*. Regionális Tudományi Tanulmányok 11. Macropolis Kiadó, Budapest
- Nemes Nagy József 1995. *A GDP regionális számbavétele*. Pro Geographia Humana (szerk. Probáld F.), ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Nickell, Stephen – Nicolitsas, Daphne – Dryden, Neil 1997. What Makes Firms Perform Well? *European Economic Review*. 41.
- Popescu, Claudia R. 2003. *Disparitățile regionale în dezvoltarea economico-socială a României*. Meteor Press Kiadó, Bukarest
- Réti Tamás 2003. *Közeledő régiók a Kárpát-medencében*. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest
- Sej Gábor Leó 2004. *A magyar tőkebefektetések regionális egyenlőtlenségei Romániában*. Regionális Értékelő és Kvantitatív Analízisek. 2.

-
- Tóth Máté (szerk.) 2003. *A privatizáció összehasonlító elemzése a csatlakozó és egyes átalakuló gazdaságokban*. ICEG Európai Központ
- Veres Valér 2006. *Demográfia és népességszociológia*. Egyetemi Kiadó, Kolozsvár
- Zamfir, Cătălin 2001. Situația sărăciei în România: dimensiuni, surse, grupuri de risc. *România socială-Revista de Cultură și analiză socială*. 2.
- *** Anuarele Statistice ale României 1990–2005, INS, București
- *** Recensământul populației și al locuințelor 1992, 2002, Institutul Național de Statistică, București

Exponenciális marketing* (könyvbemutató)

CSOMAFÁY FERENC

A közgazdászok körében felvetődtek a következő kérdések: Szükség van-e a marketing szemlélet megújítására? A közép-kelet-európai piacokon milyen mértékben alkalmazhatók az amerikai és nyugati minták? Ismerik-e a cégek a fogyasztói magatartást, viselkedést, modort? Megfogalmazódott ugyan a marketing tevékenységének időszerű megújítása, de talán sehol sincs akkora szükség a továbblépésre, mint a közép-kelet-európai országok gyorsan fejlődő gazdaságaiban.

Ezt a térséget jól ismerő Paul Garrison marketingszakember sokat igyekszik tenni a helyi marketingkultúra felvirágoztatásáért. *Exponenciális marketing* című könyvében nemcsak elméletben vázolja, de esettanulmányaival is bizonyítja, hogy a térség marketingszakembereinek érdemes a mércét az eddigieknél magasabbra helyezni.

A könyv a Biz Books kiadásában jelent meg román fordításban, *Marketing Exponențial* címmel. Alcíme: *Cum susții creșterea într-un mediu în continuă schimbare. Marketing din lumea reală în noua Europă.*

A szerző a következőket hangsúlyozza bevezetőjében: „Az általam gyakorolt marketing-hitvallás megrögzötten a fogyasztóra összpontosít, a folyamat elején, közepén és végén. Megvizsgáljuk a fogyasztói profilt. Megfigyeljük, hogyan változik a fogyasztó attitűdje és a környezettel való kapcsolata” (9. oldal). Az exponenciális marketing alapján készített stratégia biztos talajra épít: a fogyasztói igények mélyebb ismeretére, releváns márkaelőnyökre és tisztán megfogalmazott üzleti célokra. Ne azon töprengjünk, hogyan hozhatnánk be a Nyugatot, inkább azon gondolkodjunk, hogy folyamatos változásban levő környezetünkben hogyan lehet ugrásszerű előrehaladást elérni! A növekedés fenntartása minden vállalat számára komoly feladat. A 228 oldalas könyvben, ami egyébként tipikusan tükrözi a globalizációs gondolkodást, 8 esettanulmányt mutat be különböző szerzők tollából. A SWOT analízis mellett főleg az értékanalízist használja. A könyv érdekessége abban is megnyilvánul, hogy a különböző esettanulmányok elemzésén keresztül mutatja be, az exponenciális marketing lényegét felhasználva, a közép-kelet-európai tapasztalatot. Figyelemre méltó a Real Madrid marketingpolitikájának átalakítása, a tanulmány szerzője Robertó Garcia (zárójelben jegyeznénk meg annyit, hogy ennek a módszernek hazai felhasználója Pászvány Árpád kolozsvári nagyvállalkozó). A fogyasztói döntés tizenévesek körében való kivitelezése az IKEA marketingstruktúrája, szerzője Ana Matos. Az esettanulmányok nagy részét a közép-európai piac sugallta, mely megérett már a változásra. Paul Garrison szerint a könyv mindazokhoz szól, akik úgy érzik, hogy napjaink marketingjének megújulásra van szüksége, amely a központba helyezi a fo-

*Paul Garrison: *Marketing Exponențial*. Cum susții creșterea într-un mediu în continuă schimbare. Marketing din lumea reală în noua Europă. Bukarest, 2008.

gyasztót. Az exponenciális marketing alapján kidolgozott stratégia a fogyasztói attitűdöt, életkori elvárásokat, valamint a világos üzleti célokat, a márkastruktúrát tartja kiemelt kérdésnek. A fogyasztóközpontú marketinggondolkodás egy adott cégnél nem csak a marketing osztálynak a jellemzője, hanem ezt a recepcióstól a vezérigazgatóig minden egyes embernek magáénak kell éreznie. Mindenkinek meg kell értenie, az eladótól a technikusig, a szolgáltatóig, hogy a fogyasztók miért vásárolják meg a termékeiket, szolgáltatásaikat, hogyan növelhetik egyénileg azok értékét.

Ebben az olvasmányos, jól megírt könyvben a szerző megosztja olvasóival a marketing által vezérelt gondolkodás receptjét. A könyvből az üzleti élet minden szereplője meríthet, aki tevékenységét ki szeretné terjeszteni.

Az exponenciális marketing egyik legfontosabb üzenete, hogy a mai napig a legtöbb cég csak a demográfiai jellemzők alapján rendszerezi fogyasztóit (nem, életkor, lakhely stb.), ahelyett hogy a fogyasztók által képviselt értékrend, magatartásformák vagy életstílus alapján csoportosítaná őket, holott évek óta ismert, hogy az említett pszichográfiai jellemzők a vásárlói döntések legfontosabb mozgatórugói. A könyv a fogyasztói igények alakulásának gazdasági, társadalmi környezete függvényében elemzi a vevőértéket, az értékteremtést, az exponenciális értéket.

A szerző állítása szerint a marketingről írni könnyű dolog, de a lényegét megérteni már sokkal bonyolultabb, s ezért is mond köszönetet Sergio Zyman mentorának, aki az utóbbi húsz évben nem kevesebb, mint 14 262 kérdésére válaszolt a témában. Kettőjük több évtizedes párbeszélgetésének egy része beépült a könyvbe. A könyv – nem utolsósorban rövid esettanulmányaira is építve – hasznos olvasmánya lehet mind a fiatal szakembereknek, mind a tapasztalt vezetőknek, akik a növekedési stratégiák mellett kötelezik el magukat.

Az igen értékes esettanulmányokat, a könyvben való megjelenés sorrendjében, a következő szerzők írták: Roberto Garcia, Milena Dyankova, Robert Zărnescu és Kókai Ildikó, Tóth Dénes, Ajtony Csaba, Ana Matos, Tóth Rita, Julia Vahidova. A könyv elolvasása, illetve a benne foglaltak kellő átgondolása a szakember versenyképes képzését segítheti elő.

Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban – LXIV. rész

Pásztor Csaba

A *Hivatalos Közlöny* I. részének 2008/612–2008/646. számaiban megjelent gazdasági, pénzügyi újdonságok a következő témaköröket ölelik fel:

1. adózás, adóbevallás;
2. állóeszközök amortizációja, felértékelése;
3. munkabérszerződések, munkabérre befizetendő összegek;
4. vám, áfa, luxusadó, pénzmosás, nyereségadó;
5. privatizáció, kedvezmények kis- és középvállalatok részére, mezőgazdasági pénzkiegyenlítések, tőzsdepiaci normák;
6. pénzügyi auditálás, könyvvizsgálás;
7. nyugdíjak, ösztöndíjak;
8. könyvviteli normák, hitelszövetkezetek működése;
9. ingatlanok és földterületek visszaigénylése, tűzoltósági kötelezettségek, fiskális kasszagép használata;
10. külföldi utazás, helységnevek, fogyasztóvédelem, kereskedelmi társaságok bejegyzése.

A fiskális adóügynökség elnökének 2008/1173-as sz. rendelete (2008/642-es sz. H. K.) jóváhagyja a fiskális kinnlevőségek behajtásának átruházására alkalmazandó módszertani normákat.

4.1. A gazdasági és pénzügyminiszter 2008/2396-os rendelete (2008/613-as sz. H. K.) a pénzmosás felderítésének új kereteit szabályozza, és hatályon kívül helyezi a 2003/199-es sz. rendeletét, amely a pénzmosás jelenségének kivédését a kincstárak tevékenységében szabályozta.

4.2. A gazdasági és pénzügyminiszter 2008/6521-es sz. rendelete (2008/613-as sz. H. K.) megváltoztatja az 1992/2913-as sz. módszertani normákat az Európai Tanács előírásainak megfelelő közös vámkódex alkalmazását illetően, amely az Országos Adóügynökség alelnökének a 2007/4999-es sz. rendelete alapján lett jóváhagyva.

4.3. A fiskális adóügynökség alelnökének 2008/6577-es sz. rendelete (2008/635-ös sz. H. K.) tartalmazza az áruk vámolási értékének kiszámítására alkalmazandó módszertani normákat.

5.1. A mezőgazdasági és falufejlesztési miniszter 2008/568-as sz. rendelete (2008/637-es sz. H. K.) megváltoztatja a 12-es sz. melléklet 9-es sz. cikkelyét, amely alapján a mezőgazdasági munkálatok elvégzését segítő gázolajárkedvezmény-kérelem május 16. és szeptember 30. között érvényes. Az igazolásokat november 15-ig lehet gázolajvásárlásra hasznosítani, miután értéküket veszítik.

6.1. A Könyvvizsgálók és Mérlegképes Könyvelők Országos Testületének gyakoronksági folyamata és a vizsga szervezési szabályozása a könyvvizsgáló, valamint a mérlegképes könyvelői minősítés megszerzése végett a 2008/645-ös H. K-ben került újraközlésre.

7.1. A 2008/100-as sz. sürgősségi kormányrendelet (2008/637-es sz. H. K.) kibővíti a 2000/19-es sz. nyugdíjtörvényt, 0,5 nyugdíjpontot állapítván meg az 1-es munkacsoportban ledolgozott minden egyes évre vonatkozóan és 0,25 pontot a második munkacsoportra vonatkozóan – a 2001.04.01 előtti évek fognak számítani. A rendelet 2008.10.01-től kerül alkalmazásra.

8.1. A Román Nemzeti Bank kormányzójának 2008/7-es sz. rendelete megváltoztatja a 2005/5-ös sz. rendeletét (2008/620-as sz. H. K.), kötelezván a hitelező intézményeket az európai uniós könyvviteli szabályozás alkalmazására.

9.1. A 2008/28-as sz. kormányrendelet (2008/628-as sz. H. K.) a mezőgazdasági regiszter használatát szabályozza.

Fontosabb gazdasági események

Új minőségű gazdasági kapcsolatok. Füzes Oszkár, Magyarország bukaresti nagykövete, bemutatkozó erdélyi körútján több megyében, helységeben megfordult, több fontos beszélgetés folytatott. Kolozsváron a megye két alprefektusával, Hegedüs Lajossal és Györke Zoltánnal, valamint Alin Tişével, a Kolozs Megyei Tanács elnökével találkozott. Ellátogatott a Kolozsvári Polgármesteri Hivatalba is, ahol László Attila alpolgármesterrel folytatott értékes beszélgetést. Majd meglátogatta a Babeş–Bolyai Tudományegyetemet és a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetemet. Mindkét intézményben a vezetőséggel is tárgyalt.

Sajtóval való találkozója alkalmával többek között elmondta: elégedetlen az észak-erdélyi autópálya építési munkálatainak ütemével, tekintettel arra, hogy Magyarországnak már csak 30 kilométer sztrádát kell kiépítenie a román határig, míg Romániában ez a szakasz sokkal hosszabb. Az eredeti célkitűzés az, hogy Románia schengeni övezethez való csatlakozásakor a két autópálya egyesüljön. Kifejezte abbéli véleményét, hogy nagyon örülnének, ha Románia csatlakozna a schengeni övezethez, ha a két autópálya egyesülne, ha összekapcsolnánk a földgáz- és villamosenergia-hálózatot, mindezt azért, hogy a szó szoros értelmében összekössük a két országot. Ez jelenti tulajdonképpen az Európai Uniót.

Az önálló magyar egyetem ügyében kifejtette: egy másfél milliós közösségnek joga van az anyanyelvi oktatáshoz, beleértve az egyetemi szintű képzést is. Megjegyezte viszont azt, hogy ennek formai meghatározása a kisebbség és a többség meg egyezésén múlik. Füzes Oszkár szerint a románoknak nem kell félniük a magyaroktól, és el kell jönnie az időnek, amikor a magyarok sem fognak félni a román többségtől.

Azt is kifejtette, hogy Kolozs megye nagyon fontos Magyarországnak. A magyar közvélemény mind jelképes térben, mind gyakorlati térben figyel a megyében történetekre. A politikusokkal való beszélgetésein hangsúlyozta, hogy a Nagykövetség és a Főkonzulátus kiemelt tevékenységet folytat azért, hogy új minőségű gazdasági kapcsolatok kialakuljanak: az európai pénzek közös megszerzése és felhasználása érdekében. Szükség van olyan projektek kidolgozására kis- és közép vállalkozások számára, melyek a polgár számára is érzékelhetőek. Minden bejövő pénz úgy legyen felhasználva, hogy a bizalmat építse, melynek hozama érzékelhető legyen mindkét ország kormánya és polgárai számára. Bizalmi áttörést szeretne megvalósítani, továbbá azt kellene elérni, hogy a javulások visszafordíthatatlanok legyenek: ne függjenek a politikai hangulatoktól, ne függjenek a szélsőjobb és a szélsőbal politikai erőinek mozgásától. Nagyköveti mottója: közeledjünk, közeledjünk egymáshoz, és ebben kérte a politikusok és a gazdasági erők segítségét. Azt óhajtja, hogy az oktatás területén stabil, konkrét, a XXI. század szellemét tükröző oktatás legyen a bölcsőtől az egyetemig. Nekünk az is fontos, hogy a bölcsődétől, ahol a magyar ápoló személyzet léte is jelentős, az óvodától az egyetemig,

legyen magyar oktatás. A tárgyaló partnerek nyitottak és készségesek voltak. Az együttműködés folyamatos lesz, amit a főkonzulátus is elő tud segíteni.

***

EU-s finanszírozási program. Brüsszel célja az uniós finanszírozású kutatási eredményeket közkinccsé tenni. Az Európai Bizottság korlátlan internetes hozzáférést tesz lehetővé azon kutatási eredmények egy részéhez, amelyek európai uniós keretek között és finanszírozással folyó programok nyomán keletkeznek. Brüsszel célja ezen döntéssel az, hogy az eredményeket minél gyorsabban, minél szélesebb körben megismerhessék, és ezzel gyorsabb haladást érhessenek el az oktatás, az innováció és a kutatásfejlesztés terén. A kutatók jogainak védelme érdekében 6–12 hónapos késéssel publikálják a világhálón az érintett projektek eredményeit, elsősorban az egészségügy, energiaügy, környezetvédelem, társadalomtudományok és információs technológia területén. A most bejelentett kísérleti program keretében a 2007–2013 közötti, 50 milliárd eurós költségvetésű uniós kutatási program mintegy ötödének eredményeit és részleteit hozzák nyilvánosságra az említett időszak végéig.

***

Pályázási lehetőségek kis- és középvállalatoknak. Vállalkozást támogató hitelekre az infrastrukturális fejlesztéshez, a versenyképesség növeléséhez szükséges támogatásokra pályázhatnak kis- és középvállalkozások – hívta fel a figyelmet a Kis- és Középvállalkozások Országos Tanácsa Arad megyei kirendeltségének ügyvezetője, Mihalea Breaz.

A pénz az Országos Vidékfejlesztési Program keretében pályázható meg, és a befektetési költségek 25–70 százalékát fedezik, ráadásul a vállalkozónak nem kell visszatérítenie a pályázaton elnyert pénzt. A mezőgazdasági termelésben, a feldolgozásban, a faiparban és az idegenforgalomban (faluturizmusban) érdekelt cégek részére írták ki a pályázatot. Ezekon kívül helyi közigazgatási szerveknek és civil szervezeteknek is kínálnak vissza nem térítendő hitelt, ami a vidéki infrastrukturális fejlesztésekre, vízgazdálkodásra, alternatív energiaforrások bevezetésére, új munkahelyek teremtésére fordíthatók.

A pályázati feltételekről és egyéb tudnivalókról hasznos tudnivalókkal tájékoztatják az érdeklődőket a www.madr.ro és a www.apdrp.ro internetes oldalakon is.

***

Az Expo Transvania év végi kínálata. Az Expo Transvania Kiállítási központ 2008 második félévi kiállítási programját mutatja be, melyen a nagyszerű közönség ösz-

---

---

szesen 15 hazai és nemzetközi kiállítást tekinthet meg. Október 1–5. között öt kiállításon tájékozódhatott a szakmai és érdeklődő közönség. A X. alkalommal megrendezésre kerülő Expo Casa szakmai vásáron a családi házak, villák, hétvégi házak, üdülők tervezése, felépítése, berendezése volt megismerhető. A Fatada III. alkalommal jelentkező szakmai vásár ajtók, ablakok, homlokzatok, nyílászárók és szellőztetők kialakítását mutatta be. A XI. alkalommal megrendezett Eco Life a környezet kialakításához nyújt segítséget. A Florex XI. a zöldövezetet és a dísznövények, virágok világát mutatta be. Az Immobiliare III. alkalommal segített eligazodni a befektetési költségek megszerzésében, felhasználásában, és a házak, villák, hétvégi házak, megtervezésében nyújtott segítséget.

Október 17–19. között első alkalommal a Kinder-Materna a kismamáknak és az anyukáknak mutatta be a legújabb nemzetközi kínálatot. Rendezők: Romexpo, Euroexpo, Expo Transilvania és a Kolozs Megyei Kereskedelmi és Iparkamara.

Október 1–5. között a XVI. alkalommal megrendezésre került Medica és a VII. alkalommal megrendezett Expo Dent várta azokat, akik az egészségügyben dolgoznak és magánrendelőt működtetnek. A legmodernebb orvosi felszerelések kínálatát láthatják azok, akik ezen a területen dolgoznak. Továbbá megismerkedhettek a következőkkel: altató és érzéstelenítő felszerelések, felköltési módok, infúzióterápia, intenzív kezelési módszerek; laboratóriumi és diagnosztikai felszerelések; ortopédiai és szemészeti műszerek; testápoló szerek; gyógyászati lapok; fogorvosi kabinetek, felszerelések, fogápolási eszközök.

November 5–9. között kerül sor a XV. alkalommal megrendezett Conmob bútorkínálati vásárra, ahol a hazai kereskedelemben részt vevő hazai és külföldi cégek mutatják be jövő évi bútorkínálatukat. Ennek a kiállításnak a keretében tartják meg azt a szemináriumot, melyen ismertetik az Európai Unió elvárásait a bútoriparral kapcsolatban.

November 19–21. között X. alkalommal ismerhetik meg a Kolozsvári Egyetemek Egyesületének kínálatát: a Babeş–Bolyai Tudományegyetem, a Iuliu Haşeganu Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, a Kolozsvári Műszaki Egyetem, a Mezőgazdaságtudományi és Állatorvosi Egyetem, a Gheorghe Dima Zeneakadémia, a Képzőművészeti és Formatervezési Egyetem, valamint a Bogdan Vodă magánegyetem mutatja be ajánlatait: több mint 10 ezer egyetemi tanügyi személyzet munkásságának eredményei láthatók. Rajtuk kívül több ezer egyetemi adminisztrációban működő személy, valamint 150 ezer diák képezi az intézmények humán erőforrását. A kiállítás érdekessége, hogy lehetőséget teremt a következő év akadémiai kínálatának a megismerésére. Ugyanakkor a külföldi társintézetek is megnyilvánulási lehetőséget kapnak. A naptári évet az év legjobban várt kiállítása zárja december 4–14. között, amikor is több száz cég a karácsonyi ajándékok megvételét segíti elő.

A tizedik NOKIA fiókvállalat. Nemeszsukon szeptember 24-én Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök jelenlétében hivatalosan is megnyitották a világhírnévnek örvendő Nokia legújabb fiókvállalatát, amely 30 km-re található Kolozsvártól.

A hivatalosságok megérkezése előtt sajtótájékoztatót tartott Anssi Vonjokí, a Nokia cég marketingigazgatója, valamint John Guerry Nokia, a cég romániai marketingigazgatója.

Anssi visszaemlékezett, amikor a Nokia megbízottjai Bukarestbe érkeztek: akkor még csak két alkalmazottja volt a Nokia cégnek Romániában. Most az alkalmazottak száma megközelíti az 1800-at, és mivel minden héten legalább 100 alkalmazás van, nemsokára eléri a 3500 főt. Az egy évvel ezelőtt elkezdett gyáregység már október hónapban eléri a 10 milliós termelési küszöböt. Egyébként Nemeszsukon óránként 1736 telefonkészüléket állítanak össze.

A gyár fejlődése a terveknek megfelelően történt. Kezdetben egytípusú készüléket állítottak elő, ma már ez a gyártási folyamat, a világszínvonal által diktált lehetőségeket követve, bővült, változatosabb lett. Virtuális világot építünk, és ebben az építkezésben a globalizáció elvárásainak megfelelően akarjuk kivenni részünket.

John Guerry, a Nokia Románia marketingigazgatója, azon örömeinek adott hangot, hogy a helyi közösség őket befogadta, ami azért is érthető, mert ők rengeteg pénzt fektettek be, mostanig 60 millió eurót, és további befektetések várhatók, hiszen a fejlődés befektetéssel jár. A termelés három váltásban zajlik, 24 órás időtartamú. A dolgozók a gyárban étkeznek, ezek költségeit a Nokia fedezi, emellett van kondícióterem is. Nem zárkóznak el az akadémiai élet támogatásától sem, mint például a Mezőgazdasági és Állatorvosi Egyetem programjainak támogatása. Kérdésünkre válaszolva kiderült, hogy minden felhasználható, jó ötletnek támogatói, hiszen Kolozsváron van Művészeti és Formatervezési Egyetem, valamint Műszaki Egyetem is, melynek diákjai közül a nyáron 200-an a nemeszsuki Nokiánál dolgoztak, mégpedig nagyon szép eredménnyel. Az egyetemek tanári kara felkészültség szempontjából példás, és jó velük kollaborálni. Mind a helyi hatalom, mind a központi hatalom ígéreteit betartotta, és jó az együttműködés.

A cégnek Kolozsváron szoftverszolgáltatása van, Bukarestben pedig eladási irodája működik. Az ünnepélyes, hivatalos megnyitóra rengeteg vendéget hívtak meg, a legillusztrisabb Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök volt, aki többek között fel-elevenítette, milyen szerepet töltött be a gyáregység létrehozásában a PNL és annak akkori vezetője, Marius Nicoară, volt megyei tanácselnök. Azt is hangsúlyozta, hogy a Nokia romániai jelenlétének köszönhetően az ország még hangsúlyosabban jelen van Európa térképén.

***

Államok közötti keretszerződés. A román kormány és az osztrák Voestalpine cég képviselői aláírtak egy keretszerződést, melynek értelmében Romániában Agigeara ötmilliárd euró értékben terveznek acélművet létrehozni. Hírnek mindez egyelőre

---

---

nem sokat jelent, mert az osztrákok Románia, Törökország, Ukrajna, Bulgária közül fognak választani. A szerződés értelmében egyelőre 300 hektáros telekre van a Voestalpine-nak előszerződése, de az osztrákok szerint még szükség lenne 70 hektárra, amire vélhetően kormánygaranciát kaphatnak. Románia előnye a megfelelő infrastruktúrája és kikötője. Ukrajna viszont, mivel nem EU-s tag, környezetvédelmi szempontból kedvezőtlenebb feltételeket kínálhat fel, bár hajlandó az EU-nál egy 100 millió eurós támogatás kiverekedésére is. Más kérdés, hogy a kijevi belpolitikai zűrzavar egyáltalán nem kedvez számukra. Törökország még odázza az előszerződés aláírását, úgyhogy jelenleg Románia tűnik a legesélyesebbnek.

***

Factoring. A Kárpátia Magyar–Román Kereskedelmi és Iparkamara (továbbiakban MRKIK) szervezésében megbeszélést tartottak kolozsvári üzletemberek számára a City Plaza Hotelben, melynek fő témája a factoring kérdés volt.

Az egybegyűlteket Kerekes Sándor, a MRKIK kolozsvári ügyvezetője, valamint Dunai Péter, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara főtitkára köszöntötte. Kerekes Sándor bevezetőjéből kiderült: a factoring egy olyan komplex pénzügyi szolgáltatás, amely során a faktor megvásárolja ügyfele vevőkkel szembeni számlaköveteléseit, pontos nyilvántartást vezet azokról, és elvégzi a beszédéshez kapcsolódó feladatokat. Ezeket a szolgáltatásokat a kis- és középvállalkozások tudják a leghasznosabban kihasználni.

Dunai Péter bemutatta Vingelman Józsefet, a magyarországi Patinium S.A. vezérigazgatóját, aki *Factoring, egy alternatíva a finanszírozásban* címmel tartott tájékoztató előadást. Mivel nemcsak a magyarországi, hanem a romániai vállalkozók is hasonló gondokkal küzdenek, ezért értékes lehet az az ismeretanyag, melyet Vingelman József a témával kapcsolatban elmondott. Szerinte a factoring több évszázados pénzügyi művelet. Az alapja az, hogy valaki előállít valamilyen terméket vagy szolgáltatást, s aki igénybe veszi, az később fog fizetni. Aki elkészítette, az szeretett volna pénzéhez jutni – ilyenkor lép fel a factoring fizetési mód, ami Európában nagyon elterjedt. Különösen az angolszász országokban ez rendkívül kedvelt fizetési mód. A módszer arról szól, hogy minden rendben van, mindenki elismeri, hogy fizetni kell. Ekkor lép közbe a factoring cég, amely az egészet lebonyolítja. Magyarországon ennek igen jelentős szerepe van. Romániában ezt a fizetési módot még kevésbé ismerik. Tehát a folyamat úgy működik, hogy van egy cég, amely elismeri azt, hogy a számla az övé, ő kell kifizesse, de most éppen nincs rá megfelelő anyagi fedezete. Ezt a számlát nyújtják be a factoring műveletet végrehajtó cégnek, amely az összeg 90 százalékát megelőlegezi az ügyfelének. Amikor a pénz befolyik az ügyfél-től, akkor megtörténik a végső elszámolás. Kiknek ajánlott mindez? Kis- és középvállalkozásoknak, bármilyen területről, különösen az induló és/vagy tőkeszegény

---

vállalkozásoknak, akik számára fontos, hogy azonnal pénzhez jussanak, illetve akik nem tudnak, vagy nem akarnak dologi biztosítékot nyújtani.

A díjak nagysága a következőktől függ: a kockázat mértékétől, a fizetési határidőtől, az előleg nagyságától, amelyhez kockázati díj is tartozhat. A körbetartozások csökkentésére a faktoringot lehet használni. Válsághelyzetben a konzervatív pénzkezelés még konzervatívabbá válik. A Platinum cég Romániában nagy fejlődési lehetőséget lát. Míg Magyarországon 3500 milliárd euró volt a tavalyi évben az összes faktoring forgalom, Romániában kevesebb mint egyharmada, ami főleg az exporthoz kapcsolódott.

***

Pénzpiaci válság. Több európai jegybank tőkeinjekcióval igyekszik segíteni a pénzpiacokon. Az Európai Központi Bank 40 millió dollár értékben juttat pénzt a bankoknak, hogy a likviditást növeljék. Hasonló lépésre szánta el magát a Bank of England is: a londoni szervezet 26 milliárd dollár folyósításáról döntött. A svájci jegybank 10 milliárd dollárral növeli a kereskedéshez szükséges keretet. A japán jegybank is közölte, hogy 30 milliárd dollárt injekciónak a pénzpiacra. Az intézkedéssel a kereskedési kedvet akarják növelni, hogy a pénzügyi válság ne mélyüljön. Az amerikai kongresszus közben már jóváhagyta a Bush-kormányzat javaslatát, amely egy 700 milliárd dolláros segélyalap létrehozásával segít a csőd szélére került bankokon. A döntést a demokraták és a republikánusok is támadják.

Összeállította: Csomafáy Ferenc

„Társadalmilag felelős vállalatok” XVII. Közgazdász Vándorgyűlés

Vállalkozói környezet és kultúra európai összefüggésben címszó alatt tartotta meg a Romániai Magyar Közgazdász Társaság XVII. Vándorgyűlését 2008. szeptember 26–28. között Szovátán, a Danubius Hotel konferenciaközpontjában.

A nemzetközi részvétellel szervezett rendezvény közel háromszáz erdélyi és magyarországi vállalkozó, egyetemi tanár, állami tisztségviselő, pénzügyintézet-vezető és érdeklődő közgazdász számára időszerű szakmai kérdésekre igyekezett megoldásokat találni.

A konferencia plenáris ülését *Colțea Tibor*, az RMKT elnöke nyitotta meg, ráhangolva a hallgatóságot arra a tényre, hogy nemcsak anyagi, de más jellegű gondokkal is meg kell küzdeni. A modern kapitalizmus, a pénzügyi válság, a globalizáció, klimatérikus változások, élelmiszerhiány és energiaválság által generált nagy kérdésekre közösen keresnek majd válaszokat és megoldásokat a szakmai napok alatt.

Dr. Kádár Béla, a Magyar Tudományos Akadémia Tagja, *Felzárkózás, emberi erőforrások, kultúra* című előadásában rávilágított arra, hogy szoros összefüggés van a gazdasági fejlődés teljesítményei és a humán erőforrások színvonala között. Hosszabb ideje kutatják a szakemberek a nemzetek, országok, régiók felemelkedésének vagy hanyatlásának titkát, korunkban viszont nyilvánvaló, hogy az emberi erőforrások adják meg a fejlődés hajtó erejét. A tudásalapú társadalomnak sem a tőke, sem a makroökonómiai környezet vagy az intézményrendszer az alapja, hanem a kultúra. A lakosság kulturális sajátosságai, vállalkozói készsége, kreativitása kulcsa a fejlődésnek, versenyképességnek, nemhiába jelölte ki az Európai Unió a XXI. század fejlődési sikeresélyének az oktatás, kutatás-fejlesztés és az innovációs tudás teljesítményeit.

Ezekhez a gondolatokhoz kapcsolódott *Dumitru Ionuț*, a Raiffeisen Bank vezető közgazdászának az előadása, amely makroökonómiai perspektívából mutatta be a jelenlegi gazdasági válság körülményei között az immár két éve uniós tagállamnak nyilvánított Romániát. Ellentmondásos nemzetközi környezet, gyors fejlődés, óriási fejlődési potenciál, a különböző gazdasági szektorok előtérbe kerülése (szolgáltatások, gépkocsigyártás stb.) a bruttó hazai termék összetételében, az utóbbi években csökkenő, de mégis tartósan magas infláció, kereskedelmi hiány, fenntarthatóbb árfolyam – ezek a jelen helyzet jellemzői.

Továbbá *Angyal Ádám*, a Budapesti Corvinus Egyetem, Vezetéstudományi Intézet professzora a *Vállalatok társadalmi felelőssége* című előadásában kifejtette, hogy vannak a társadalomban olyan megoldatlan problémák, amelyeknek megoldása a civil szférára hárul. Ezeket viszont a felelős vállalatok kell támogassák, azok, akik sokat tehetnek például azért, hogy a köztudatban megjelenjen a környezetet kímélő gondolkodás.

Gödri István, a Bosch Rexroth Pneumatika Kft. általános igazgatója bemutatta a globális vállalati versenyképesség feltételeit Kelet-Európában, három fő kérdésre válaszolva: Mit látunk ma – milyen a gazdasági kép Kelet-Európában? Mit hozhat a holnap? Mi az, ami Kelet-Európát vonzóvá teszi/teheti? Minek kell megfelelni vállalati szinten ebben az új gazdasági helyzetben Kelet-Európában? Mindezek által kihangsúlyozta, hogy erősnek kell lenni Kelet-Európában, kell bízni a befektetőkben, termelékenységet kell növelni és vigyázni a minőségre, innovatívnak, elszántnak, rugalmasnak, alkalmazkodónak kell lenni.

Ezt követően *Nagy Zsolt*, a Nap Consulting igazgatója bemutatta, hogy technológiai szempontból mennyire vagyunk versenyképesek az európai államokhoz viszonyítva. Sok modern technológia, mint például az e-shopping, a vírustámadások elleni védekezés, internetes banki szolgáltatások stb. alkalmazása nagyon kis százalékban valósult meg országunkban más régiókhoz viszonyítva. Megoldásként nemzeti, illetve uniós vissza nem térítendő finanszírozási programokat ajánl a jelenlevők figyelmébe, ezáltal bátorítván őket a modern megoldások alkalmazására.

A plenáris ülés fő gondolatai három párhuzamosan zajló szekcióülés kereteiben folytatódtak, megvizsgálva a vállalkozások finanszírozási lehetőségeit, a vállalkozások és a humán erőforrás problematikáját, valamint a romániai adóreformra és a vállalkozásokra gyakorolt hatását.

A finanszírozási lehetőségekről szóló szekciót *Colțea Tibor* vezette. A bemutatott öt előadásból a résztvevők átfogó képet kaphattak a finanszírozási problémák megoldására rendelkezésre álló módszerekről. *Csáka József*, a Kis- és Középvállalkozók ügynökségének vezérigazgatója bemutatta az aktuális nemzeti programokkal fedezett támogatási lehetőségeket, a romániai kézműves és kézműipari vállalkozások fejlesztésére, a vállalkozási kultúra fejlesztésére a női vállalkozók körében, a vállalkozási kultúra fejlesztésére a fiatal vállalkozók körében (START), a kis- és középvállalkozások fejlesztésének elősegítésére (EMPRETC), kis- és középvállalkozások fejlesztésére a beruházott profitadóból, a termékek forgalmazásának fejlesztésére és modernizálására, az üzleti inkubátorok kialakítására és fejlesztésére, vállalkozás transzferre (továbbadásra), 2006–2009-es tanácsadási és szolgáltatásfejlesztési nemzeti program a kis- és középvállalkozások számára} és a Kis- és Középvállalkozások Minisztériumának lebonyolításában levő strukturális alapokból származó finanszírozási lehetőségeket, amelyeknek fő célkitűzései a kis- és középvállalkozások GDP-hez való hozzájárulási arányának emelése, a kutatás-fejlesztésre fordított alapok növelése, az internethasználó vállalkozások számának növelése (online szolgáltatásokhoz való hozzáférés), az energiafelhasználás hatékonyságának javítása. Kifejtette, hogy az Európai Unió gazdasági, társadalmi és területi kohéziós politikájának célja az Unión belül meglévő regionális fejlettségbeli különbségek mérséklése, az életszínvonalbeli eltérések csökkentése, azaz méltányos szintű átlagos életszínvonal és jövedelem biztosítása.

Ezeket egy esettanulmány bemutatása követte. *Balázs Melinda*, a S.C. Tipo Off-set S.R.L. gazdasági igazgatója bemutatta egy általuk kidolgozott pályázat lebonyolítása alapján, hogyan lehet uniós forrásokból műszaki fejlesztést megpályázni. Ezáltal fény derült a pályázás feltételeire, előnyeire, hátrányaira, nehézségeire és magának a pályázat megírásának a megszervezésére.

A továbbiakban egy új finanszírozási módszer került bemutatásra ugyancsak egy esettanulmány elemzésével. *Tasnádi János*, a Garamond nyomda gazdasági vezetője bemutatta, hogyan lehet idegen tőkéből finanszírozni egy cég technológiai megújítását, megvilágítva mind előnyeit (kevés költséggel jár, nagyobb összeghez juthat a vállalat anélkül, hogy garanciát mutatna fel – ami banki finanszírozás esetében elengedhetetlen –, plusz jövedelmekhez juthat a vállalat, ha a rendelkezésre álló összeget gazdaságosan kezeli), mind hátrányait (új tulajdonosok a vállalatnál, beleszólhatnak a stratégiákba, tervekbe, vezetésbe anélkül, hogy pontosan ismernék a vállalat helyzetét, ha az új tulajdonosok egyben ügyfelek is, akkor minél előnyösebb helyzetet próbálnak maguknak biztosítani ebben a kapcsolatban, bonyolultabbá válik a döntések meghozatala a különféle vezetői struktúrák miatt). *Vingelman József* egy alternatív finanszírozási lehetőséget tárt fel a factoring bemutatásával, mely a 90-es évektől igen dinamikus fejlődésen ment át. A faktor egy hidat képvisel az ügyfél és a vevő között azáltal, hogy megvásárolja a számlákat, és még a díjak behajtása előtt akár előleget is folyósít az ügyfélnek. Ez a mód megoldás lehet mindazoknak, akik nem tudnak vagy nem akarnak dologi biztosítékot nyújtani, de azon cégek számára is, akik későn jutnak hozzá az állami támogatásokhoz azzal, hogy megelőlegezik a támogatást.

A tőkepiac bevonásának lehetőségeiről *Mihai Codoban*, a S.C. Interdealer Invest S.A. képviseletében tartott átfogó és részletes előadást. Nemcsak ahhoz nyújt konkrét és adatokkal alátámasztott információkat, hogy hogyan feleljünk meg a tőzsde feltételeinek, hanem abban is segít, hogy pénzhez jussunk a tőzsdére való kerülés után.

A második szekció a humánerőforrások problematikájával foglalkozott, kiutat keresve azon problémákra, melyekkel a romániai cégek 73%-a küzd. Ebben a témakörben *Bojtos Tünde*, a P&Bert Management Consulting Group képviseletében az általuk alkalmazott módszereket mutatta be. A minőségi szolgáltatás érdekében fontos hangsúlyt kap az előkészítés, melynek során egyeztetésre kerül a célcsoport kijelölése, a munkaköri leírás, a kiválasztás módszerei és a keresés üteme. A keresés többsíkú, mely során felhasználásra kerülnek adatbankok, hirdetések, internetes oldalak, regionális és nemzetközi munkaerő-piaci kapcsolatok. A kiválasztás során használt módszerek a megszokott interjú mellett a személyiségi és kompetencia-kérdőívek, képességtesztek alkalmazása, vagy igény szerint értékelőközpont bevonása. A cég fő csapásiránya a magasan kvalifikált kulcsemberek, felső- és középvezetők gyors és diszkrét felkutatása.

Ehhez a témához társul egy gyakorlati megközelítésben bemutatott humánerőforrás-politika egy közepes cégcsoportnál. Erről tartott előadást *Szabó Anna*, a S.C.

Tipoholding S.A. gazdasági igazgatója és *Láng Éva*, a S.C. Tipo Direct S.R.L. gazdasági igazgatója, bemutatva a humánerőforrás-tervezést, a létszám és a bértömeg meghatározását, az alkalmazottak motiválását, folytonos munkaerő-keresést, a kiértékelés, különféle problémák, valamint a képzés kérdésköreit.

A gazdaság fellendítése olyan témakör, amely a mindenkori kormány feladata, s melynek fontos szegmense az adóreform – ennek kapcsán *Dénesi Irén* tartott előadást. A reform legnépszerűbb módja az adócsökkentés, melynek hatására lásd az 1920-as évekből a Coolidge, az 1960-as évekből a Kennedy vagy az 1980-as Thatcher-Howe példát: a beruházások mennyisége megnőtt, a megtakarítások növekedtek, és több munkahely keletkezett, a költségvetés pedig több adóbevételhez jutott.

Az egykulcsos adórendszer bevezetése élenkítőleg hatna nemcsak a belföldi, hanem a külföldi beruházásokra is, átláthatóbbá tenné az adózási rendszert, és az adminisztratív feladatok csökkenéséhez vezetne.

Romániában az egységes adókulcs csak néhány adót érintett, de a Központi Igazgatóság 2005–2008-as adatait látva leszűrhetjük azt a következtetést, hogy az adórendszer változása, illetve az adókulcs csökkenése előnyösen hatott a költségvetési bevétel nagyságára.

Az adójog-harmonizációval kapcsolatosan tartott előadást *Ciprian Păun*, kolozsvári adójogi szakember is, aki az Unióhoz való csatlakozás adójogi hatásairól, a dupla adózás elkerüléséről és elszámolásról, a román és magyar nyelven is elérhető uniós dokumentumok hatásáról beszélt.

A vándorgyűléssel egy időben tisztújításra is sor került, melyet követően a vezetőség célként kihangsúlyozta, hogy az RMKT jelentősebb szerepet vállaljon a romániai magyar közösség életében, a helyi szervezetek erősödjenek meg, és több fiatalat vonjanak be a munkába, megőrizve az egységet a közösséget építve.

Muntean Andrea Erzsébet

Hírek

A **Területi Statisztikának**, a magyarországi Központi Statisztikai Hivatal szakmai folyóiratának felelős szerkesztője, Marosi Lajos és szerkesztőbizottsági tagja, Novák Zoltán, tapasztalati látogatást tettek Kolozsváron, amelynek fő tárgya egy szakmai tanácskozás volt a *Közgazdász Fórum* főszerkesztőjével és munkatársaival. A két folyóirat közti kapcsolat előzménye egy régebbi szakmai találkozás volt a Fórum főszerkesztője és a *Területi Statisztika* felelős szerkesztője között Budapesten, valamint a mindkét lap olvasóit érdeklő témák és hírek kölcsönös közlése. Ez alkalommal a következő találkozásokra került sor:

A vendégek október 13-án d. u. érkeztek. Aznap elszállásolásra, városnézésre, valamint a vendégek és a *Közgazdász Fórum* főszerkesztője közötti szakmai beszélgetésre került sor. Október 14-én a budapesti vendégek találkoztak Benedek József professzorral, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Földrajz–Geológia Karának dékánhelyettesével (a találkozóra a vendégeket elkísérte a *Közgazdász Fórum* főszerkesztője), a *Közgazdász Fórum* szerkesztőbizottságával (jelen volt Somai József, Nagy Bálint Zsolt, Muntean Andrea Erzsébet), valamint a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Közgazdasági és Gazdálkodástudományi Karának tanáraival (Vincze Mária professzor asszonnyal, Györffy Lehel és Nagy Bálint Zsolt adjunktusokkal).

A szakmai beszélgetések alkalmával a résztvevők sok élménnyel és tapasztalattal gazdagodtak, amelyek nagyon hasznosnak lehetnek mindkét szakmai lap tekintetében. A találkozás megerősítette a két szerkesztőbizottság közötti további együttműködést.

***

A Romániai Magyar Közgazdász Társaság 2008. szeptember 26–28. között tartotta meg XVII. soros **Vándorgyűlését** Szovátnán. A *vállalkozói környezet és kultúra – európai összefüggésben* témájú konferencián a résztvevők időszerű szakmai kérdéseket tárgyaltak.

A nemzetközi részvétellel szervezett rendezvény közel háromszáz erdélyi és magyarországi vállalkozó, egyetemi tanár, állami tisztségviselő, pénzügyi vezető és érdeklődő közgazdász számára nyújtott szakmai élményt. Dr. Kádár Béla akadémikus szükségesnek tartja, hogy a felsőfokú oktatásba és kutatásba be kell vonni a gazdaságtervező szakembereket is, hiszen lényegében a munkaerő képzettsége határozza meg egy ország versenyképességét. Szerinte nem a foglalkoztatási, hanem a foglalkoztathatósági tényezőket kell előtérbe helyezni, ezért átfogó társadalmi programokra van szükség. Angyal Ádám professzor kifejtette előadásában, hogy a vállalatoknak társadalmi felelősségük is van, ami azt jelenti, hogy a saját problémáin túl csatlakoznak a társadalmi problémák megoldásához is.

A szekcióelőadásokon és vitákon a résztvevők aktuális problémákra kerestek válaszokat: KKV-k finanszírozási lehetőségei, a humánerőforrás-politika a munkaerőpiaci krízis feltételei között, az adóreform vállalkozásokra gyakorolt hatása stb. (Részletesebb tájékoztatót lásd e számunk előző oldalain).

***

Küldött közgyűlés. A Romániai Magyar Közgazdász Társaság küldött közgyűlést tartott 2008. szeptember 26-án Szovátnán. A gyűlésen jelen volt a Társaság 35 képviselője, az RMKT helyi szervezeteinek küldöttei. Colțea Tibor, az RMKT elnöke megnyitó köszöntője után a résztvevők meghallgatták a 2006–2008-as időszakra szóló tevékenységi és finanszírozási beszámolót.

Az elmúlt két év eseményei újra kihangsúlyozták, hogy szükséges egy jól kigondolt és megvalósítható finanszírozási terv létrehozása, amely feltétele egy jól működő szervezetnek. Különbőféle megoldási javaslatok történtek, azonban az elnök bemutatott egy reformcsomagot, amelynek célja az RMKT hatékonyabbá tétele és a helyi szervezetek jobb mozgósítása. A csomagban foglalt elvek elfogadására 35 résztvevőből 33 igennel szavazott. Ezt követően a vezetőség mandátumát a küldöttgyűlés meghosszabbította egy évvel. A gyűlés keretén belül szó került a 2009-es Vándorgyűlésről is, amelyet Aradon vagy Szatmáron szervez majd a Társaság.

***

Hitelderivatívák – avagy mennyit ér a semmi címmel előadást/beszélgetést szervezett a Romániai Magyar Közgazdász Társaság Ifjúsági Frakciója 2008. okt. 16-án, 18 órai kezdettel Kolozsváron, a Társaság székhelyén. Több mint 60 diák és fiatal vállalkozó közlő elemzte a napjainkban zajló eseményeket, az utolsó száz évben egyik legsúlyosabbnak tekintett gazdasági válság jelenségeit, összefüggéseit. A két meghívott: Székely Levente, Deloitte Romania, tanácsadó és Juhász Jácint, egyetemi adjunktus, BBTE, akik előadásaikban elméleti és gyakorlati nézőponttal vezették fel a vitára szánt témát. Az előadásokat követően együtt keresték a válaszokat. (Muntean Andrea Erzsébet)

Egyetemi hírek

Elsőévesek. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Karán a 2008–2009-es tanévben 287 első éves diák kezdte meg tanulmányait. A hat mesteri szakon pedig 113 diák tanul ebben a tanévben.

***

Évnyitó. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kara magyar tagozatának megnyitóján először Simonffy Károly beszélt, aki 61 évvel ezelőtt végzett a Bolyai Egyetemen. Tanulmányait a Ferenc József Tudományegyetem Közgazdasági Karán kezdte el, ahol elmondása szerint „a közgazdaságtant és gazdaságtörténetet dr. Lazar Livius adta elő. Kifogástalanul beszélt magyarul. A földrajzot gróf Teleki Géza adta elő, aki később a debreceni kormány tagja lett; a legfiatalabb egyetemi tanár volt. Demokratikus, haladó gondolkodású ember.” Tanulmányait, hadifogsága után, a Bolyai Egyetemen fejezte be 1946/1947-ben, itt „államvizsga után megkaptam a három nyelven kiállított diplomát (latin, román és magyar). A rektor dr. Csögör Lajos, a dékán dr. Jordáky Lajos” volt.

A következő felszólaló, karunk fiatal végzettje, Gündisch Zoltán, a DECO Center KFT. ügyvezető igazgatója volt. Zárásként a Szomszédnéni Produkciós Iroda szóragoztatta az egybegyűlteket.

***

Második marketing tábor. November 20–23. között kerül megrendezésre a második Marketing Tábor Torockón a Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kar Magyar Tagozatának marketinges munkatársai és diákjai szervezésében. A tábor célja kiegészíteni az elméleti és osztálytermi marketingoktatást a marketing gyakorlatával kötetlen formában és környezetben, ahol a marketing szakemberek megismerhetik a leendő marketingeseket és viszont. A tábor előadások, cégbemutatók számára nyitott, lehetőség van jelentkezni részvételre, bemutatkozásra, csoportbeszélgetésekre. Ugyanakkor betekintést nyújt a budapesti Corvinus Egyetem marketing képzésébe, amiről Corvinusos PhD-hallgatók és diákok számolnak be. A tábor célközönsége a marketing szakon tanuló és a marketinges szakma iránt érdeklődő kari diákok voltak. A rendezvény a koncepciót tekintve nem számít újdonságnak, profilját nézve viszont igen. Bízunk abban, hogy kiértékelése egyértelműen pozitív lesz. (Horváth Réka)

Rezumate

Balanced Scorecard – instrument al managementului strategic în lumea tehnologiei informaționale

DUMITRU MATIȘ – ILDIKÓ RÉKA VOLKÁN

În viața de zi cu zi entitățile economice există și acționează într-un mediu agitat și turbulent caracterizat prin schimbarea condițiilor interne de producție, schimbări intervenite în cerințele pieței, competiții din ce în ce mai agresive între companii și cerințe sofisticate venite din partea clienților. În astfel de condiții conducerea unei entități devine o activitate din ce în ce mai complexă unde eficiența și eficacitatea depinde de adaptabilitatea entității la condițiile actuale.

Pentru a îmbunătăți comunicarea internă și externă din cadrul organizațiilor, managerii sunt nevoiți să sporească cererile de informații despre afacerea lor respectiv despre administrarea activităților din cadrul entităților. Astfel pentru a face față cerințelor curente există o cerere pentru informații precise și corecte, de încredere și multilaterale despre procedurile financiare, procesele interne, perspectivele legate de clienți respectiv procesele legate de învățare, dezvoltare și costuri. Din aceste considerente, managerii au nevoie și de un sistem complementar cu ajutorul căruia să se asigure un echilibru între procedurile și perspectivele amintite respectiv să se poată realiza prevederi, controale și strategii.

De asemenea asistăm la dezvoltarea tehnologiilor informaționale, la utilizarea mijloacelor electronice în activitatea de zi cu zi a entităților economice ceea ce deschide noi direcții de dezvoltare și evoluție a perspectivelor din cadrul firmelor, a performanțelor, a strategiilor.

În aceste condiții, Balanced Scorecard este un sistem care permite managerilor să înțeleagă relațiile dintre obiectivele strategice, să comunice legătura dintre acțiuni și obiectivele strategice, să aloce resurse și să fixeze priorități bazate pe inițiative. Oferă o reacție la procesele interne și externe, conține măsuri de rezultate și inductori ai performanței. Nu este doar un sistem de măsurare strategic ci și un control strategic deoarece aliniază obiective individuale la strategie, permite monitorizarea atât a performanțelor realizate dar capturează informații despre poziționarea entității economice și despre performanțele din viitor.

***

Relația dintre salariu și inflație în Ungaria

ANDRÁS BALATONI – ISTVÁN BESSENYEI

Relația dintre salariul nominal și inflația este una dintre cele mai intens studiate relații în teoria economică. În prezentul articol încercăm o fundamentare teoretică

a acestei relații precum și o integrare a acesteia într-o ecuație regresională. În acest scop utilizăm curba salariilor introdusă de Blanchflower și Oswald (1994). Rezultatele indică faptul că orice creștere în rata salariilor precum și în procentul salariului determină o creștere în indicele prețurilor de consum. De aceea putem observa o inflație cauzată de creșterea salariilor între al treilea trimestru din 2001 și al treilea trimestru din 2007. Totuși această relație este validă doar în condițiile unei bariere cantitative a cererii de pe piața bunurilor sau a unui ecart negativ al output-ului de pe aceeași piață.

***

Diferențe de dezvoltare regională în România postsocialistă

IBOLYA KURKÓ

Rădăcinile proceselor social-economice care sunt determinatoare în crearea de disparități sunt definite în istorie ca noile forțe care activează într-o dimensiune spațială. Inegalitățile proceselor economice după evenimentele din 1989 se pot observa cel mai bine în dezvoltarea pieței forței de muncă și în distribuția PIB-ului pe cap de locuitor la nivel regional. În același timp mai sunt și alți factori care influențează inegalitățile dezvoltării teritoriale cum ar fi investițiile străine, concentrația IMM-urilor sau structura teritorială a activităților de cercetare și dezvoltare. Scopul acestui studiu este acela de a defini cu ajutorul unor tehnici matematice și statistice câteva disparități care se manifestă în anumite aspecte ale proceselor economice. Analiza diferențelor regionale ale acestor procese economice ar putea contribui nu doar la delimitarea acestor zone cu potențial pentru viitoare strategii de dezvoltare dar și la realizarea unor intervenții care mizează reducerea inegalităților teritoriale realizând astfel coeziunea teritorială.

Abstracts

Using the Balanced Scorecard as a Strategic Instrument in the Field of Information Technology

DUMITRU MATIȘ – ILDIKÓ RÉKA VOLKÁN

Organizations exist and operate in a changing and often tumultuous environment and managing them becomes a more and more complex activity where the efficiency depends on the adaptability of the existing supervising programs and mechanisms.

Practice shows that, in order to improve internal and external communication, managers need to increase the request of information about their business administration. In order to cope with the current requirements, to improve internal and external communication, there is a demand for accurate, reliable and versatile information on financial processes, internal business processes, customer perspectives, learning and growth perspectives and costs. Managers need a complementary system which assures them related actions in this way are: forecast, control and strategy.

Also, nowadays we assist a rapid development of information technology, the use of electronic instruments in everyday activities of the entities which opens new directions for research regarding: financial perspectives, performances and strategies.

The Balanced Scorecard (BSC) is a management system that enables organizations to clarify their vision and strategy and translate them into action. It provides feedback around both the internal business process and external outcomes in order to continuously improve strategic performance and results. This allows the monitoring of present performance, but also tries to capture information about how well the organization is positioned to perform well in the future.

***

The Relationship Between Wages and Inflation in Hungary

ANDRÁS BALATONI – ISTVÁN BESSENYEI

The relationship between nominal wages and inflation is one of the most intensely studied relationships of economic theory. In the present article we aim to provide a theoretical foundation for this relationship and to integrate the most important results in a regression framework. We do this by using the wage-curve introduced by Blanchflower and Oswald [1994]. We find that any increase in the growth rate of wages and in the percentage of wages increases the dynamics of the consumer price index, therefore we can observe wage-inflation in the Hungarian

---

economy between the third quarters of 2001 and 2007. However, the relationship is only valid when there is quantity restraint on the demand side of the goods market or there is a negative output-gap on the same market.

***

Regional Development Differences in the Post-socialist Romania

IBOLYA KURKÓ

The origins of the socio-economic processes determining disparities are defined by history hand in hand with the new forces acting in a spatial dimension. In the period following the '89 events the inequalities in the economic processes can best be detected by the evolution of the labor market, the distribution of GDP per capita at regional level, but there are also new factors influencing the inequalities in territorial development, like foreign investments, the concentration in space of SMEs as well as the territorial structure of R&D activities. The scope of this study is to define the certain disparities manifested in some aspects of the economic processes with the help of mathematical and statistical techniques. The analysis of the regional differences of these economic processes could contribute not only to the delimitation of the areas for future development strategies, but also for the interventions aiming at diminishing territorial inequalities and establishing territorial cohesion.
